T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

BİREYLERİN SURİYELİ SIĞINMACILARA YÖNELİK TUTUMLARI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

HAVVA ÇİFTÇİ

İstanbul 2022

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

DİN PSİKOLOJİSİ BİLİM DALI

BİREYLERİN SURİYELİ SIĞINMACILARA YÖNELİK TUTUMLARI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Yüksek Lisans Tezi

HAVVA ÇİFTÇİ

Danışmanı

Prof. Dr. Ali AYTEN

İstanbul 2022

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı	Havva ÇİFTÇİ
Ana Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Din Psikolojisi
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ali AYTEN
Tez Türü ve Tarihi	Yüksek Lisans – Haziran 2022
Anahtar Kelimeler	Suriyeli Sığınmacılar, Tutum ve Dindarlık

ÖZET

BİREYLERİN SURİYELİ SIĞINMACILARA YÖNELİK TUTUMLARI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Türkiye'ye gerçekleştirilen yoğun kitlesel Suriyeli göçü sonrası, göçmenlerin yerel halk ile teması üzerine çokça araştırma yapılmıştır. Çalışmaların kahir ekseriyeti yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumuna odaklanmaktadır. Bu çalışmada ise bireylerin Suriyelilere yönelik tutumları ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bununla birlikte ana değişkenlerin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum, meslek, yaşanılan coğrafi bölge gibi sosyo-demografik değişkenler ve bireylerin hissettikleri dindarlık düzeyi, yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ve yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacının olup olmadığı gibi durumlarla ilişkisi araştırılmıştır. Araştırma 2022 Mart ayında gerçekleştirilmiş olup örneklem grubunu Türkiye'de yaşayan 18-60 yaş arası 485 kadın, 202 erkek toplam 687 katılımcı oluşturmuştur. Anket tekniğinin kullanıldığı araştırma formunda Kişisel Bilgi Formu, Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği yer almıştır. Araştırmada değişkenler arası ilişkiler incelenmiş ve "Suriyelilere yönelik olumsuz tutum ile dindarlık arasında bir ilişki var mıdır?" temel sorusunun cevabı aranmıştır. Bulgulara göre Suriyelilere yönelik olumsuz tutum ile dindarlık arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmanın sosyo-demografik değişkenleri ile temel değişkenler arasında da anlamlı ilişkiler tespit edilmiş olup bulgular detaylı bir şekilde ele alınmış ve yorumlanmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	Havva ÇİFTÇİ
Field	Philosophy and Religious Sciences
Programme	Psychology of Religion
Supervisor	Professor Ali AYTEN
Degree Awarded and Date	Master – June 2022
Keywords	Syrian Refugess, Attitude and Religiosity

ABSTRACT

A QUANTITATIVE RESEARCH ON INDIVIDUALS' ATTITUDES TO SYRIAN REFUGEES AND THE RELATIONSHIP TO RELIGIOSITY

After the taking place of the intensive massive migraton to Turkey, greatly research has been done on the relationship of the immigrants with the native people. Vast majority of the studies are focusing on the attitude of the native people towards Syrians. In this study, the relationship between individuals' attitudes towards Syrians and their level of religiosity was analyzed. In addition to this, the relationship between the main variables and socio-demographic variables such as gender, age, marital status, educational status, economic status, lifework, geographical region and the level of religiosity which individuals feel, whether there are Syrian refugees in the region they live in and whether there are Syrian refugees with whom they are closely related has been researched. The research was carried out in March 2022 and the sample group consisted of 687 participants, 485 women and 202 men, between the ages of 18-60 living in Turkey. In the suvery form in which the questionnaire technique was used, Personal Information Form, Local People's Attitudes towards Syrians Scale and Religiosity Scale were tooken part. In the study, the relations between the variables were examined and the answer of the basic question of "Is there a relationship between negative attitude towards Syrians and religiosity?" has been sought. According to the findings, a statistically significant negative relationship was found between negative attitudes towards Syrians and religiosity. Significant relationships were also determined between the socio-demographic variables of the study and the main variables, and the findings were discussed and interpreted in detail.

ÖNSÖZ

Türkiye, 2011 Arap Baharı sonrası dünyanın farklı bölgelerine gerçekleştirilen Suriyeli göçünden en çok etkilenen ülke olmuştur. Her göç doğası gereği birtakım sosyal, psikolojik, ekonomik sonuçları beraberinde getirmektedir. Göç eden bireyler ile göçmenlere ev sahipliği yapan yerel halk ise bu sonuçlardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Türkiye'ye gerçekleştirilen yoğun kitlesel Suriyeli göçü sonrasında özellikle göçmenlerin yerel halk ile ilişkisi üzerine çokça araştırma yapılmıştır. Çalışmaların kahir ekseriyeti yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumuna odaklanmaktadır. Bu çalışmada ise Türkiye'de yaşayan 18 yaş üstü bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Tez giriş, kavramsal ve kuramsal çerçeve, yöntem ile bulgular ve yorumlar olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

İnci sancı mahsulüdür derler. Birçok açıdan sancılı bir sürecin içindeyken tezimin tamamlanacağı günün hayalini benimle birlikte kuran herkes büyük bir teşekkürü hakkediyor. Başta danışmanım Prof. Dr. Ali AYTEN'e destekleri ve katkıları için çok teşekkür ediyorum. Bunun yanında hoş sohbeti ve güzel sözleriyle destek olan büyüklerim ve yakınlarıma; her sabah duaları ve destek sözleri ile motivasyonumu tazeleyen güzel öğrencilerime yürekten teşekkür ediyorum.

Zorlukları kolaylaştıran, benimle heyecanlanıp benimle kaygılanan, her daim yanımda olduklarını derinden hissettiğim can dostlarıma, varlıkları ve sevincime ortak oldukları için canı gönülden teşekkür ediyorum.

Ve ailem. Her şartta ve koşulda, maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve sürecin bütün zorluklarını olanca çabayla görünmez kılan annem, babam, abim, ablam ve kardeşlerime yapacağım her teşekkür az kalır. Tuttuğum el, dayandığım dağ oldukları için Allah'a şükür, onlara sonsuz teşekkür ediyorum.

Havva ÇİFTÇİ

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖZET ..... **ii**
ABSTRACT ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **ix**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEMLERİ **2**
2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ **2**
3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ **4**
3.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Demografik Değişkenlere İlişkin Hipotezler **4**
3.2. Dindarlık ve Demografik Değişkenlere İlişkin Hipotezler **5**
4. VARSAYIMLAR VE SINIRLILIKLAR **6**
4.1. Varsayımlar **6**
4.2. Sınırlılıklar **6**

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. GÖÇ VE SURİYELİ SIĞINMACILAR **9**
1.1. Göç Kavramı; Tanım ve İlgili Kuramlar 9
1.1.1. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları 10
1.1.1.1. Göçmen 11
1.1.1.2. Mülteci 11
1.1.1.3. Sığınmacı 12
1.2. Göç Türleri 13

1.2.1.İç Göç – Dış Göç 14
1.2.2.Düzenli Göç – Düzensiz Göç 15
1.2.3.Bireysel Göç – Kitlesel Göç 15
1.2.4.Gönüllü Göç – Zorunlu Göç 16
1.3. Göçün Ekonomik, Toplumsal, Siyasi Sebepleri ve Sonuçları 16
2. TÜRKİYE'DE SURİYELİ SIĞINMACILAR 18
3. SURİYELİ SIĞINMACILARA YÖNELİK TUTUMLAR 19
3.1. Tutum ve İlgili Kavramlar 19
3.1.1.Önyargı 19
3.1.2.Kalıpyargı 20
3.1.3.Ayrımcılık 21
3.2. Önyargı, Dindarlık ve Suriyelilere Yönelik Tutum Çalışmaları 22
4. DİN VE DİNDARLIK 24
4.1. Din Kavramı 24
4.2. Dindarlık 26
4.3. Dindarlık Boyutları 27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM

1. ARAŞTIRMA MODELİ 31
2. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ 32
3. VELİ TOPLAMA ARAÇLARI 36
4. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİSTİKSEL ANALİZİ 39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR VE YORUMLAR

1. SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUM VE DİNDARLIK GENEL PROFİLİ 43
2. SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUM, DİNDARLIK VE SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLGİLİ BULGULAR 45
2.1. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Cinsiyet İlişkisine Dair Bulgular 45
2.1.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Cinsiyet İlişkisine Dair Bulgular 45
2.1.2. Dindarlık ve Cinsiyet İlişkisine Dair Bulgular 46
2.2. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yaş İlişkisine Dair Bulgular 48

2.2.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yaş İlişkisine Dair Bulgular 48
2.2.2. Dindarlık ve Yaş İlişkisine Dair Bulgular 49
2.3. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Medeni Durum İlişkisine Dair Bulgular 50
2.3.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Medeni Durum İlişkisine Dair Bulgular 50
2.3.2. Dindarlık ve Medeni Durum İlişkisine Dair Bulgular 51
2.4. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Eğitim Durumu İlişkisine Dair Bulgular 53
2.4.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Eğitim Durumu İlişkisine Dair Bulgular 53
2.4.2. Dindarlık ve Eğitim Durumu İlişkisine Dair Bulgular 56
2.5. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Ekonomik Durum İlişkisine Dair Bulgular 58
2.5.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Ekonomik Durum İlişkisine Dair Bulgular 59
2.5.2. Dindarlık ve Ekonomik Durum İlişkisine Dair Bulgular 59
2.6. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Meslek İlişkisine Dair Bulgular 61
2.6.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Meslek İlişkisine Dair Bulgular 61
2.6.2. Dindarlık ve Meslek İlişkisine Dair Bulgular 63
2.7. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yaşanılan Coğrafi Bölge İlişkisine Dair Bulgular 66
2.7.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yaşanılan Coğrafi Bölge İlişkisine Dair Bulgular 66
2.7.2. Dindarlık ve Yaşanılan Coğrafi Bölge İlişkisine Dair Bulgular 68
2.8. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Hissedilen Dindarlık Düzeyi İlişkisine Dair Bulgular 70
2.8.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Hissedilen Dindarlık Düzeyi İlişkisine Dair Bulgular 70
2.8.2. Dindarlık ve Hissedilen Dindarlık Düzeyi İlişkisine Dair Bulgular 72
2.9. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yaşanılan Bölgede Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular 74
2.9.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yaşanılan Bölgede Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular 74
2.9.2. Dindarlık ve Yaşanılan Bölgede Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular 75
2.10. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yakın İlişki Kurulan Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular 75
2.10.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yakın İlişki Kurulan Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular 76
2.10.2. Dindarlık ve Yakın İlişki Kurulan Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular 77

3. SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUM VE DİNDARLIK İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR 79
3.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Dindarlık İlişkisi 79
3.2. Dindarlık İlişkisinin Suriyelilere Yönelik Tutumlar Üzerine Etkisi 80
SONUÇ VE ÖNERİLER 84
KAYNAKÇA 88
EKLER 97
EK-1: ANKET FORMU 97

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Cinsiyetine Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular 32
Tablo 2. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yaşına Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular 33
Tablo 3. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Medeni Durumuna Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular ... 33
Tablo 4. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Eğitim Durumuna Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular..... 33
Tablo 5. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Ekonomik Durumuna Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular34
Tablo 6. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Mesleklerine Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular..... 34
Tablo 7. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yaşadıkları Coğrafi Bölgeye Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular..... 35
Tablo 8. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Hissettikleri Dindarlık Düzeyine Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular..... 35
Tablo 9. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yaşadıkları Çevrede Suriyeli Sığınmacı Olup Olmadığına Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular..... 36
Tablo 10. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yakın İlişki Kurduğu Suriyeli Olup Olmadığına Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular..... 36
Tablo 11. Çalışmada Kullanılan Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Cronbach's Alpha Değerleri.. 37
Tablo 12. Çalışmada Kullanılan Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutlarının Cronbach's Alpha Değerleri..... 39
Tablo 13. Çarpıklık ve basıklık değerleri 40
Tablo 14. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum ve Dindarlık Genel Profili..... 43
Tablo 15. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 45
Tablo 16. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 46
Tablo 17. Katılımcıların Yaşlarına Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 48
Tablo 18.. Katılımcıların Yaşlarına Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 49
Tablo 19.Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 51
Tablo- 20. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 52
Tablo 21.Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 55

Tablo 22. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 57
Tablo 23. Katılımcıların Ekonomik Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 59
Tablo 24.. Katılımcıların Ekonomik Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 60
Tablo 25. Katılımcıların Mesleklerine Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 62
Tablo 26. Katılımcıların Mesleklerine Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 65
Tablo 27. Katılımcıların Yaşadığı Bölgeye Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 67
Tablo 28. Katılımcıların Yaşadığı Bölgeye Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 69
Tablo 29. Katılımcıların Dindarlık Düzeyine Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 71
Tablo 30. Katılımcıların Dindarlık Düzeyine Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması 73
Tablo 31.Katılımcıların Çevrelerinde Suriyeli Bulunma Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 74
Tablo 32. Katılımcıların Çevrelerinde Suriyeli Bulunma Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 75
Tablo 33. Katılımcıların Suriyeliler ile Yakın İlişki Kurma Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 76
Tablo 34. Katılımcıların Suriyeliler ile Yakın İlişki Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması 78
Tablo 35. Katılımcılara Uygulanan Ölçek ve Alt Boyutları Arasındaki İlişki Düzeyleri 79
Tablo 36. Katılımcıların Suriyelilere Yönelik Olumsuz Tutumları Üzerine Dindarlığın Etkisinin Basit Regresyon Analizi ile İncelenmesi 80

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1. Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Araştırma Modeli..... 32

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ANOVA	: Analyses of Varience
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
N	: Katılımcı Sayısı
r	: Korelasyon Katsayısı
SS	: Standart Sapma
TDK	: Türk Dil Kurumu
vd.	: ve diğerleri
vs.	: vesaire
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
X	: Ortalama

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE PROBLEM DURUMU

Türkiye, 2011 Arap Baharı sonrası dünyanın farklı bölgelerine gerçekleştirilen Suriyeli göçünden en çok etkilenen ülke olmuştur. Her göç doğası gereği birtakım sosyal, psikolojik, ekonomik sonuçları beraberinde getirmektedir. Göç eden bireyler ile göçmenlere ev sahipliği yapan yerel halk bu sonuçlardan önemli ölçüde etkilenmektedir. Özellikle Türkiye'ye gerçekleştirilen yoğun kitlesel Suriyeli göçü sonrasında göçmenlerin yerel halk ile teması üzerine çokça araştırma yapılmıştır (Gülüm, 2019; Kölge, 2020; Güleryüz, 2021; Bayram, 2021; Tanrıverdi, 2019; Kurçak, 2022). Çalışmaların kahir ekseriyeti yerel halkın Suriyelilere yönelik tutumuna odaklanmaktadır.

Tutum ve önyargı kavramları keskin bir şekilde tanımlanması zor kavramlardır. Ötekine karşı geliştirilen önyargı ve olumsuz tutumu tanımlamak çok boyutlu bir bakış açısını gerekli kılmaktadır. Nitekim ilgili literatür incelendiğinde tutum ve önyargı kavramlarının disiplinlerarası bir şekilde çalışıldığı görülmektedir. Bu çalışmada da Türkiye'ye göç etmiş Suriyeli sığınmacılara karşı yerel halkın tutumu ölçülerek bu tutumlar ile bireyin dindarlık düzeyinin ilişkili olup olmadığı ortaya konulacaktır.

Araştırma boyunca aşağıdaki soruların cevabı aranacaktır:

a) Türkiye'de yaşayan 18 yaş üstü katılımcıların Suriyelilere yönelik tutumları ve dindarlıkları ne düzeydedir?
b) Yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum, meslek, yaşanılan bölge, hissedilen dindarlık düzeyi, yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ve yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacı olup olmadığı gibi değişkenler ile katılımcıların dindarlık düzeyleri ve Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları arasında bir ilişki var mıdır?
c) Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ile dindarlık arasındaki ilişki nasıldır?

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışma Türkiye'de yaşayan 18 yaş üstü bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Bununla birlikte cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum, meslek,

yaşanılan bölge gibi sosyo-demografik değişkenlerin ve bireylerin hissettikleri dindarlık düzeyi, yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ve yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacının olup olmadığı gibi durumların temel değişkenlerle ilişkisini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Arap Baharı ile birlikte Türkiye'ye gerçekleşen Suriyeli göçü artmıştır. Özellikle 2012 yılı sonrasında Suriyeli sığınmacılar gruplar halinde Türkiye'ye göç etmeye başlamıştır. Bu yoğun kitlesel hareketlilik Türkiye'deki yerel halkı başta kültürel uyum olmak üzere psiko-sosyo-ekonomik birçok konuda sığınmacılarla karşı karşıya getirmiştir. Bununla birlikte ülkemize dahil olan bu yeni grubu anlamak, gruplar arası problemleri tanımlamak ve çözüm yolları geliştirmek amacıyla birçok çalışma yapılmaya başlanmıştır.

Suriyelilere yönelik tutum çalışmaları artan sığınmacı sayısına paralel olarak artış göstermiştir. Farklı örneklem grupları ile yapılan çalışmaların çeşitli değişkenlerle ilişkisi incelenmiş ve Suriyeli sığınmacılar özellikle *öteki* bağlamında değerlendirilerek karşılıklı münasebetlerin resmi ortaya konmuştur. Söz konusu tutum çalışmalarının büyük çoğunluğunun özellikle olumsuz bir durumu ifade eden ve özelde *kalıp yargı, önyargı, ayrımcılık* gibi kavramlar üzerinden şekillendiği görülmektedir.

Tutum çalışmaları özellikle psikolojik ve sosyolojik birçok çalışma içinde çeşitli değişkenlerle ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda önyargı ile din ve dindarlık arasındaki ilişki de incelenen bir diğer çalışma alanını oluşturmaktadır. Bu çalışmalara göre din ve dindarlık değişkeninin bireyin tutumları üzerinde etkisinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Suriyeli sığınmacılara yönelik olumsuz tutum ve önyargıda da bireylerin dindarlık düzeylerinin etkisini incelemek önem arz etmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum çalışmaları ile dindarlık ve tutum arasındaki ilişkiyi ayrı ayrı ele alan özel çalışmalar var olsa da sığınmacılara yönelik tutum ile dindarlık arasındaki ilişkiyi birlikte ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan farklı ve önemli kılan nokta işte budur. Araştırmanın bu yönüyle literatürde yer alan boşluğu doldurması, konu ile ilgili daha sonra yapılacak çalışmalara bir ilk adım olması beklenmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Suriyelilere yönelik tutum ile dindarlık arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma için geliştirilen temel ve alt hipotezler aşağıda yer almaktadır.

H1: Dindarlık ile Suriyelilere yönelik tutum arasında negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır.

H1a: Dindarlık ile Suriyelilere yönelik tutumun kabul etme alt boyutu arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

H1b: Dindarlık ile Suriyelilere yönelik tutumun tehdit alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H1c: Dindarlık ile Suriyelilere yönelik tutumun reddetme alt boyutu arasında negatif ve anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırmanın temel hipotezinin sosyo-demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği de incelenmiştir. Buna göre geliştirilen hipotezler ise şöyle sıralanabilir:

a. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Demografik Değişkenlere İlişkin Hipotezler

H2: Cinsiyet ve Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2a: Kadınlar erkeklere oranlara Suriyeli sığınmacılara yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptirler.

H3: Yaş ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H4: Medeni durum ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H5: Eğitim durumu ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5a: Eğitim seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır.

H6: Ekonomik durum ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6a: Ekonomik seviye arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır.

H7: Meslek ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7a: Ev hanımları ve öğretmenlerin Suriyelilere yönelik tutumları diğer meslek gruplarına göre daha olumludur.

H8: Yaşanılan bölge ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8a: Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgesinde yaşayan bireylerin diğer bölgelerde yaşayan bireylere göre Suriyelilere yönelik olumsuz tutumu fazladır.

H9: Hissedilen dindarlık düzeyi ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9a: Hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır.

H10: Yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H11: Yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H11a: Suriyelilerle yakın ilişki kuran bireylerin olumsuz tutumu yakın ilişki kurmayan bireylerin olumsuz tutumundan daha azdır.

b. Dindarlık ve Demografik Değişkenlere İlişkin Hipotezler

H12: Cinsiyet ve dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H12a: Kadınların dindarlık ortalaması erkeklerin dindarlık ortalamasından yüksektir.

H13: Yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H13a: Yaş arttıkça dindarlık düzeyi artar.

H14: Medeni durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H14a: Evli bireylerin dindarlık ortalaması bekar bireylerin dindarlık ortalamasından yüksektir.

H15: Eğitim durumu ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H16: Ekonomik durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H16 a: Ekonomik refah seviyesi arttıkça dindarlık düzeyi de artar.

H17: Meslek ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H17a: Ev hanımlarının dindarlık ortalamaları diğer meslek gruplarının dindarlık ortalamalarından daha yüksektir.

H18: Yaşanılan bölge ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H18a: Ege ve Akdeniz bölgesinde yaşayan bireylerin dindarlık ortalamaları diğer bölgelerde yaşayan bireylerin dindarlık ortalamalarından düşüktür.

H19: Hissedilen dindarlık düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H19a: Hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça dindarlık ortalaması da artar.

H20: Yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H21: Yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H21a: Suriyelilerle yakın ilişki kuran bireylerin dindarlık ortalamaları yakın ilişki kurmayan bireylerin dindarlık ortalamalarından yüksektir.

4. VARSAYIMLARI VE SINIRLILIKLARI

4.1.Varsayımlar

Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık arasında ilişki ve etkileşim olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmada kullanılan Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Dindarlık Ölçeği'nin gerekli verileri ölçmek için geçerli ve güvenilir olduğu ve amaçlanan problem durumunu temsil edebildiği varsayılmaktadır.

Çalışma grubunu oluşturan 687 kişiye yöneltilen soruların amacına uygun, açık ve anlaşılır olduğu; katılımcıların ise sorulara içtenlikle ve gerçeğe uygun bir şekilde cevap verdikleri varsayılmaktadır.

4.2.Sınırlılıklar

Tutum kavramı çok yönlü bir kavram olup birçok farklı disiplinde farklı açılardan ele alınmış ve çeşitli gruplar üzerinde çalışılmıştır. Bu çalışmada ise tutum ve dindarlık ilişkisi Suriyelilere yönelik tutum üzerinden ele alınmıştır. Dolayısıyla çalışma, katılımcıların Suriyelilere yönelik tutumu ile sınırlıdır.

Araştırma grubu Türkiye'de yaşayan 18 yaş üstü bireylerin oluşturduğu 687 kişi ile sınırlıdır.

Araştırma Mart 2022 yılında yapıldığı için kesitsel bir araştırma olup yapıldığı zaman ile sınırlıdır.

Araştırma kullanılan kaynaklarla sınırlıdır.

Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeyleri, kullanılan ölçeklerin maddeleri ve ölçme kapasiteleri ile sınırlıdır.

Araştırma evreninin geniş olması itibariyle örneklemi oluşturan bireylere cinsiyet, yaşanılan bölge ve meslek açısından eşit sayıda ulaşılamaması tezin sınırlılıklarındandır.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1. GÖÇ ve SURİYELİ SIĞINMACILAR

İbn Haldun'un insan doğasına yönelik kadim geleneğin bir temsili olarak ifade ettiği üzere *"İnsan toplumsal bir varlık"* olarak tanımlanmıştır. İnsanlık var olduğu müddetçe ötekiyle temas da varlığını koruyacaktır. İnsanlık tarihi boyunca toplumsal, ekonomik, siyasi yahut bireysel birçok sebeple insanlar kendi öz topraklarını bırakıp başka bölgelere gitmek durumunda kalmışlardır. En genel tabiriyle kişinin ana yurdundan başka bir yerde yaşama serüveni olarak tanımlanan göç olgusu, söz konusu toplumsal temasları neticesi ve etkileri itibariyle çok önemli kılmaktadır. Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye zorunlu göçü sonrası yerel halkın bu hareketliliğe karşı takındığı tutumların çeşitli değişkenlerle ilişkisini incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın ilk bölümünde göç ve göç ile ilişkili kavramlar, göçün neden ve sonuçları ele alınacaktır. Kavramsal farklılıklar ifade edildikten sonra 2011 Arap Baharı sonrası Türkiye'deki Suriyeli sığınmacı hareketliliği incelenecek, literatürdeki ilgili çalışmalara yer verilecektir.

1.1. Göç Kavramı; Tanım ve İlgili Kuramlar

Dünya tarihi, her çağda kayda değer göç hikâyeleri içermektedir (Manning, 2005: 1). Avcılık ve toplayıcılıkla uğraşan ilk insanların hayatta kalmak ve türlü ihtiyaçlarını gidermek amacıyla gerçekleştirdikleri yer değiştirme hareketleri göç olgusunu oluşturan temel bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Nitekim tarihi belgeler incelendiğinde göç mefhumunun insanlığın varoluşuyla birlikte başladığı görülmektedir (Kınık, 2010: 38; Ağır ve Sezik, 2015: 97).

İnsanlık tarihi kadar eski olan bu kavram başlangıçta ilk göçebe toplumun mekânsal anlamda yer değişikliğini ifade ederken; zaman içinde anlam değiştirmiş, şartlara ve tanımlayanın bakış açısına göre farklı şekillerde tanımlanmıştır. Dolasıyla içinde bulunduğu zamanın şartlarına göre şekillenen dinamik bir yapıya sahip olan göç ve ilişkili kavramları keskin sınırlarla tanımlamak mümkün değildir (Çağlayan, 2013: 87). Çünkü her göç, doğası gereği sürece dahil olan fertleri bütüncül bir şekilde etkilemektedir. Bu da göç kavramını toplumsal, ekonomik, siyasi ve psikolojik birçok farklı açıdan ele almayı gerekli kılmaktadır (Balcıoğlu, 2007: 15; Kara, 2017: 7).

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2022) göç kavramını *"Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden bir başka ülkeye, bir yerleşim yerinden bir başka yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret"* olarak ifade

etmiştir. Sosyoloji sözlüğüne göre ise göç *"(az veya çok) Bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketleri"* şeklinde tanımlanmıştır (Marshall, 1999: 685). Her iki tanımda da görüldüğü üzere göç her şeyden önce coğrafi bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Bartram vd., 2017: 13). Fakat göç yalnızca fiziksel bir yer değişimi değil, bireyleri sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik birçok açıdan etkileyen ve toplumsal değişimi sağlayan önemli sosyal olgulardan biridir (Adıgüzel, 2018; Bartram, 2017: 13-14; Salmış, 2014: 267-268). Dolayısıyla ister geçici ister daimî, bireylerin ekonomik, siyasi, bireysel ya da toplumsal sebeplerle yaptıkları coğrafi, kültürel ve toplumsal yer değişimleri göç olarak tanımlanabilir (Yalçın, 2004: 13; Yarar ve Karpat, 2015).

Küresel anlamda etkisi büyük bir olgu olmasına rağmen göç konusu 19. yüzyılın sonlarına kadar bilimsel tartışmalara konu olmamıştır. Yoğun olarak göç alan bir ülke olan ABD dahi göç ile ilgili ilk çalışmalarını 1940'lı yıllardan sonra yapmıştır (Karpat, 2010: 9-10). Fakat ilgili literatür incelendiğinde göç konusu ile ilgili ilk bilimsel çalışmanın coğrafyacı ve harita uzmanı olan George Ravenstein'ın 1885 ve 1889 tarihlerinde yayımladığı *"Göç Kanunları"* adlı iki makale olduğu görülmektedir (Abadan-Unat, 2017: 52).

Göç eden bireyler göç ettikleri bölgelerde yerel halk ile etkileşimde bulunmuş ve bu etkileşim ortamları toplumların farklılaşmasına ortam sağlamıştır (Karpat, 2010: 9; Özer, 2004: 11). Nitekim göç edenler maddi manevi sahip oldukları birçok şeyi geride bırakarak yeni yaşam bölgelerinde birçok şeyi yeniden inşa etmek durumunda kalmışlardır (Adıgüzel, 2018: 5; Tüfekçi, 2002: 32) Dolayısıyla göç, hem sebep hem de sonuç itibariyle çok yönlü bir kavramı ihtiva etmektedir.

1.2. Göçmen, Mülteci ve Sığınmacı Kavramları

Göç mefhumu sebepleri ve sonuçları itibariyle değerlendirildiğinde sosyal bilimlerin birçok olgusunda da olduğu gibi keskin sınırları olmayan ve tanımlanması güç bir kavram olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında her insan kendi göç hikayesini kendisi yazmaktadır. Dolayısıyla göç eden bireylerin tümünü karşılayacak bir kavramın varlığından söz etmek imkansızdır. Fakat mevcut göç olgusunu anlamlandırabilmek, göç eden bireylerin hakları, yükümlülükleri gibi özellikle hukuki statülerini belirleyebilmek için araştırmacılar birtakım tanımlamalarda bulunmuşlardır. Göçe sebep olan etkenler, hedefler, tercihler ve zorundalık durumları gibi birçok unsur göz önünde bulundurularak bazı statüler belirlenmiş olup bu çalışmada günümüzde

sıklıkla birbirinin yerine kullanılan fakat farklı durumları ihtiva eden göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarının tanımlarına yer verilecektir.

1.2.1. Göçmen

Günümüzde göçmen kavramı göç eden bütün bireyleri ifade etmek için kullanılan bir çatı kavram olsa da kavramı diğer tanımlardan ayrıştıran birtakım noktalar bulunmaktadır. TDK (2022) göçmeni *"Kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek için başka ülkeye giden (kimse, aile veya topluluk) muhacir"* olarak tanımlarken; Göç Terimleri Sözlüğü (2009) evrensel anlamda genel-geçer bir göçmen tanımının olmadığını ifade ederek göçmen (migrant) kavramına *"Kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir"* şeklinde bir tanımlama getirmektedir. Uluslararası hukuk çerçevesinde ise BM, *"türü ve sebebi ne olursa olsun, istekli veya isteksiz bir şekilde kendi ülkesi dışında bir yıldan fazla kalan"* bütün herkesi tanımlamak için göçmen kavramını kullanmaktadır (Adıgüzel, 2018). Zikredilen tanımlar incelendiğinde kavramın özünde bireyin zulme uğrama korkusu yaşamadığı ve göçmen kavramının kendisi veya aile fertleri için iş, eğitim gibi ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmek amacıyla ülke veya bölge değiştiren bireyleri tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009; Vardar, 2015; Ergüven ve Özturanlı, 2013). Dolayısıyla göçmen, yerinden edilme, öldürülme veya kötü bir muameleye maruz kalma endişesinden ziyade daha müreffeh bir yaşam için yer değiştiren bireyi veya ailesini de kapsayan geniş bir kavramdır.

1.2.2. Mülteci

TDK'da (2022) "sığınmacı" olarak tanımlanan mülteci kavramı bugün kullanılan sığınmacı kavramından başka bir anlamı karşılamaktadır. Mülteci kavramının ne olduğu ve mültecilerin hakları ilk kez Birleşmiş Milletler tarafınca imzalanan *"Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi"nde* belirtilmiştir (1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi). Söz konusu sözleşmede mülteciler için *"1 Ocak 1951 yılı öncesi olaylardan etkilenen"* şeklinde bir tarihi sınırlama getirildiği için 1967 yılında yeni bir protokol benimsenmiş (Çökmez, 2021) ve 1967 Protokolü'ne göre *"Mülteci (refugee); ırkı, dini tabiiyeti, belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebepler ile korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz*

konusu korku nedeni ile yararlanmak istemeyen kişidir" olarak tarihi bir sınırlama olmaksızın daha kapsamlı bir şekilde tanımlanmıştır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 43).

Türkiye 1951 Cenevre Sözleşmesini 1961 yılında kabul etmiş, bugün mültecilerin Türkiye'deki statüsünü ise 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 61. maddesinde açıklamıştır (Çökmez, 2021). Söz konusu maddede yer alan tanımlamaya göre mülteci: *"Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korunmasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişidir"* (YUKK, 2013: md. 61).

Mülteciler göç ettikleri ülkelerde birtakım haklara sahip olmaktadır. Çalışma hakkı, ticaret yapma ve şirket açma hakkı, medeni haklardan yararlanma, eğitim hakkı, sosyal yardım ve güvence hakkı, barınma hakkı gibi haklar mültecilere tanınan söz konusu haklardan bazılarıdır (Çalık, 2015: 133). Türkiye'nin mültecilerin statüsünü ifade ettiği kanun maddesine göre bugün Avrupa dışından gelen göçmenler mülteci kapsamında değerlendirilmemektir. Dolayısıyla göçmenlere tanınan haklar coğrafi sınırlamaya tabi olmakta; Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin ise söz konusu haklardan mülteci olarak istifade edemedikleri görülmektedir.

1.2.3. Sığınmacı

Mülteci ve sığınmacı kavramı çoğunlukla birbiri yerine kullanılan fakat gerek tanım gerekse sahip oldukları haklar ve yükümlülükler açısından birbirinden farklı kitleleri ifade eden kavramlardır. *Göç Terimleri Sözlüğü*'nde (2009) sığınmacılar (asylum seekers) için, "*İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesince herhangi bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişilerdir."* şeklinde bir tanımlama getirilmiştir. Bu tanımlamaya göre sığınmacı kavramı mültecilere tanınan haklardan faydalanmak isteyen, koruma ve sığınma hakkı talep eden fakat kendilerine resmi olarak mülteci statüsü verilmemiş kişileri ifade etmek için kullanılmaktadır (Özdal, 2018:13-14; Ergüven ve Özturanlı, 2013).

Bir başka tanımda ise sığınmacılar için *"Mülteciler Avrupa'dan gelen yabancılar iken, Avrupa dışından gelen yabancılar sığınmacı olarak tanımlanmaktadır. Mültecinin hukuken statüsü kabul edilmişken sığınmacı mültecilik statüsü incelenen ve bu sürede kendisine geçici koruma sağlanan kişidir. Geçici koruma sırasında ise sığınmacılar mültecilere kıyasla asgari sosyal haklardan yararlanmaktadır."* şeklinde bir açıklama getirilmiştir (Bozbeyoğlu, 2015: 65). Dolayısıyla bugün Türkiye'de ikamet eden Avrupa dışından gelen göçmenleri tanımlamak için sığınmacı kelimesi kullanılmaktadır.

2011 Arap Baharı sonrası Türkiye'ye gerçekleşen yoğun Suriyeli göçü de bu kapsamda değerlendirilmektedir. Bu kişiler mültecilik statüsü henüz verilmemiş, geçici koruma kapsamında birtakım haklardan yararlanan kişilerdir. Türkiye'ye gerçekleşen yoğun kitlesel Suriyeli göçü 2014 yılının Nisan ayında yürürlüğe giren YUKK'da geçici koruma statüsü altında değerlendirilmiştir. Yönetmelik, Bakanlar kurulu tarafından Ekim 2014 yılında ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve geçici koruma statüsüne dair resmi bir zemin oluşmuştur (Turğut, 2015). Geçici Koruma, *"Menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür."* şeklinde tanımlanmaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 19). Her insan güvenli topraklarda yaşama hakkına sahiptir. Dolayısıyla söz konusu statü bireye temel insani haklardan istifade etmesini sağlama, korunma, emniyet içinde yaşama ve tehlikeli bölgelere geri gönderilmeme gibi belli haklar sağlamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda çalışma hakkı, adil yargılanma hakkı, düşünce ve ifade hakkı, türlü psikolojik ve fiziksel zararlara karşı korunma hakkı gibi temel değerler geçici koruma statüsü ile korunma altına alınmaktadır (Bozbeyoğlu, 2015: 65).

1.3. Göç Türleri

Göç, son derece karmaşık bir süreci, sebep ve sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde ise çok yönlü bir kavramı ihtiva etmektedir. Her bireyin göç etme sebebi aynı olmadığı gibi göçün sebep olduğu kültürel, toplumsal, ekonomik ve psikolojik sonuçlar da aynı olmamaktadır. Dolayısıyla göçün nasıl, ne şekilde, kimler tarafından, nereye yapıldığı ile ilgili hususlar incelendiğinde her göç bir diğerinden

farklılaşmaktadır ve kendi içerisinde farklı kategorilerde değerlendirilmektedir. Çalışmada göç türleri göçü coğrafi açıdan değerlendiren *"İç ve Dış Göç"*, yasal olup olmama açısından *"Düzenli ve Düzensiz Göç"*, süresine bağlı olarak *"Geçici ve Sürekli Göç"*, göç eden kitleye bağlı olarak *"Bireysel ve Kitlesel Göç"* ve bireyin tercih edip etmemesine bağlı olarak *"Gönüllü ve Zorunlu Göç"* olarak ele alınacaktır. Böylece araştırmanın asıl inceleme alanını oluşturan Suriyeli sığınmacıları söz konusu göç türleri içinde konumlandırmak daha kolay olacaktır.

1.3.1. İç Göç – Dış göç

Bireyin yaşadığı ülke sınırları içerisinde gerçekleştirdiği yer değiştirme hareketine *"İç Göç"* denir. Yani birey kendi ülkesinde belirli bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmektedir (Sağlam, 2006: 34).

Bu göç türünde ülke içindeki nüfus hareketliliğinin temel sebebi bireyin daha iyi bir gelecek imkanına sahip olma arzusudur. Mevsimsel ya da sürekli olarak bir şehirden başka bir şehre, kırsal bölgeden yine başka bir kısal bölgeye hatta zaman zaman kentten kıra şeklinde gerçekleşebilen iç göç türleri içerisinde en çok tercih edilen göç türünü kırdan kente göç oluşturmaktadır. Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından sonra özellikle 1950'li yıllar ile birlikte kırdan kente gerçekleştirilen göç, ülkenin yerleşim planını ve nüfus hareketlerini değiştirmeye başlamıştır (Şen, 2014: 232).

Ülke içindeki nüfus yoğunluğunun değişmediği bu göç türünde bireyi göçe iten sebepler kır yaşamının itici faktörleri ile kent yaşamının çekici faktörlerinin var olmasıdır. Kır yaşamında sağlık, iş, eğitim, ulaşım gibi hizmetler daha sınırlı olduğu için insanlar kent yaşamında gelişmiş olan kamu hizmetlerinden faydalanmak ve tarımın yerini makineleşmeye bıraktığı ve teknolojinin hızla geliştiği şehir yaşamında daha iyi çalışma şartına ve iyi bir ekonomik düzeye sahip olmak için küçük beldelerden şehirlere göç etmektedirler (Yalçın ve Kara, 2016: 154-157).

Bireyin kendi ülke sınırları dışına gerçekleştirdiği uzun mesafeli uluslararası göç türüne ise *"Dış Göç"* denir. Bir başka tanıma göre dış göç birtakım sebeplere bağlı olarak kişinin bireysel ya da kitlesel, gönüllü ya da zorunlu, geçici ya da devamlı, sistemli veya sistemsiz bir şekilde menşe ülkesinden bir başka ülkeye yerleşme süreci olarak ifade edilmektedir (Somuncu, 2006). Güvenlik problemi, savaş ve terör gibi siyasi olaylar, nüfus artışı, doğa olayları gibi faktörler bireylerin daha güvenli ve gelişmiş ülkelere göç etmesine sebep olmuştur (Görgün, 2017: 1320). Fakat işsizlik, düşük ekonomik düzey

veya daha müreffeh bir hayat yaşama isteği dış göçün temel sebeplerini oluşturmuş; işçi göçü, emek göçü ile anılmasına da zemin hazırlamıştır.

İç göre göre daha uzun süreli gerçekleşen dış göç birtakım küresel sonuçları da beraberinde getirmektedir. Hedef ülkenin mevcut şartları değişmekle birlikte artan işsizlik problemleri, kültürel uyum süreçleri, nüfus artışına bağlı olarak sağlık, eğitim gibi hizmetlerde muhtemel aksaklıklar dış göçün neticeleri arasında zikredilebilir.

1.3.2. Düzenli Göç – Düzensiz Göç

Göçün yasal yollarla gerçekleşip gerçekleşmeme durumu göçün düzenli ve düzensiz olarak nitelendirilmesine olanak sağlar. Düzenli göç, birey ya da toplulukların ikamet ettiği ülkeden çıkışını, yasal yollarla ve kanuna uygun bir şekilde hedef ülkeye girişini ve orada yaşamasını ifade ederken; düzensiz göç ise bireylerin kaynak ülkelerinden başka bir ülkeye yasal olmayan yollarla girişini, ikamet etmesini ve çıkışını ifade etmek için kullanılır (Adıgüzel, 2018: 4).

Düzenli göçmenler göç ettikleri ülkede ikamet ederken yasaların kendilerine sunduğu her türlü haktan istifade edebilmektedirler. Kanuna uygun bir şekilde giriş yapmadıkları için göç ettikleri ülkede hiçbir haktan yararlanamayan düzensiz göçmenler ise göç ederken geçici olarak kaldıkları transit bölgeler ile göç ettikleri hedef ülkeler için ciddi olumsuz sonuçları beraberinde getirmektedir. Türkiye başlangıçta coğrafi konumu itibariyle transit ülke olarak değerlendirilirken (Tepealtı, 2019: 129). Mevcut imkanların gelişmesi ile birlikte hedef ülke haline gelmiştir. Böylece Türkiye'nin günümüzde hem düzenli hem de düzensiz göçü alan bir ülke olduğu ifade edilebilir.

1.3.3. Bireysel Göç – Kitlesel Göç

Bireylerin yalnız yahut aileleri ile birlikte birtakım toplumsal, ekonomik veya politik sebeplere bağlı olarak göç etmelerine bireysel göç; kalabalık bir topluluk halinde göç etmelerine ise kitlesel göç denmektedir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 62). Bireysel göç kişinin rızası dahilinde gerçekleşen, kendini finanse ettiği, göçün muhtemel sonuçlarını çoğunlukla hesaba kattığı bir süreci ifade etmektedir. Kitlesel göçlerde ise durum kahir ekseriyetle tam tersidir. Göç sürecinin öznesi olan topluluk, göç etmeye savaş, terör olayları, yıkıcı doğa olayları, etnik baskılar, sağlık problemleri, ekonomik yetersizlikler gibi sebepler dolayısıyla mecbur kalmakta; ana yurtlarını terk ederken öngörülemez bir sürecin parçası olmaktadırlar (Kaygalak, 2009; Öner, 2018: 17). Kitlesel göçler bireysel göçlere göre daha ciddi ve küresel sonuçları beraberinde getirmektedir.

2011 sonrası Türkiye'ye gerçekleşen yoğun Suriyeli göçü de kitlesi ve sonuçları ile birlikte değerlendirildiğinde bu göç türüne örnek olarak gösterilebilir.

1.3.4. Gönüllü Göç – Zorunlu Göç

Bireyin iradesine bağlı olarak göçler gönüllü ve zorunlu göç olmak üzere iki kategoride incelenir. Gönüllü göç; bireyin toplumsal veya ekonomik sebeplerle bir bölgeden başka bir bölgeye göç etmeyi tercih etmesidir (Ekici ve Tuncel, 2015: 14). Bu anlamda iradi bir eylem olan gönüllü göç daha çok çalışma ve eğitim imkanları daha iyi olan bölgelerin tercih edilmesi ile gerçekleşir. Bireyler göç etmeyi kendileri tercih ettikleri için adaptasyon süreçleri daha hızlı olmakta; sürdürülebilir bir süreçten bahsetmek daha mümkün görünmektedir.

Zorunlu göçler ise çoğunlukla bireye karar hakkının tanınmadığı, baskı ve zorlama ile gerçekleşen göçleri ihtiva etmektedir. Devlet veya benzeri bir üst otoritenin kontrolü ile gerçekleşebileceği gibi bireylerin maruz kaldığı savaş, doğal afet, artan güvenlik ihtiyacı, baskı ve eziyetler gibi zorlayıcı sebeplerle kendiliğinden de gerçekleşir (Yalçın, 2004: 17). Bu bağlamda ülkemizdeki Suriyelilerin mevcut durumu zorunlu göçler kategorisinde değerlendirilebilir.

1.4. Göçün Ekonomik, Toplumsal, Siyasi Sebepleri ve Sonuçları

Göç olgusu incelenirken literatürdeki ilgili kavramlar kadar bireyi göç etmeye iten sebepler ve söz konusu göç eyleminin neticelerinin de ele alınması çok önemlidir. Nitekim her bir göç bir diğerinden sebepleri ve sonuçları itibariyle ciddi oranda farklılaşmaktadır.

Göçler deprem, sel, patlama gibi doğal nedenler; işsizlik, istihdam sorunu, yoksulluk gibi ekonomik sebepler; eğitim, daha iyi şartlarda yaşama arzusu, evlilik gibi toplumsal ve kültürel sebepler ile savaş, güvenlik sorunu, şiddet ve terör eylemleri gibi siyasi sebeplere bağlı olarak gerçekleşebilir. Tarihsel süreç incelendiğinde göçlerin ağırlıklı olarak doğal afet veya savaşlardan dolayı gerçekleştiği görülürken bugün günümüzde göçler daha çok ekonomik sebeplere bağlı olarak gerçekleşmektedir (Şen, 2014: 231).

Söz konusu göç hareketliliği her ne kadar menşe ülkenin itici faktörleri ile hedef ülkenin çekici faktörlerine bağlı daha iyi bir yaşam standardı arzu edilerek gerçekleşmiş olsa da göç edilen ülkede hem göçmenler hem de ev sahibi halk nezdinde birtakım sosyo-kültürel, ekonomik ve politik neticeleri de beraberinde getirmektedir.

Göç sebeplerine dair ilgili literatür incelendiğinde ekonomik nedenlerin ilk sırada yer aldığı görülmektedir (Genç, Gündüz & Çöpoğlu, 2019: 483). Mevcut dünya düzeninde ülkelerin gelişmişlik düzeyini belirleyen en temel faktör bölgelerin ekonomik gelişmişlik düzeyidir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik refah seviyesi çok yüksekken, gelişmemiş yahut daha az gelişmiş ülkelerin ekonomik düzeyi çok daha düşüktür. Buna mukabil olarak refah seviyesi düşük ülkelerde düzeyi kendi içinde de farklılaşan bir yoksulluk, işsizlik, istihdam sorunu baş göstermektedir. Bu da bireylerin ülke içinde kırdan kente, uluslararası düzlemde ise gelişmiş ülkelere doğru göç etmesine sebep olmaktadır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4). Fakat elbette bu göç hareketi göç edilen ülkelerde de kaynak ülkedekilere benzer problemlerin yaşanmasına bir kapı aralayabilir. Nitekim eğitim, evlilik, ailevi sebepler, sağlık, ayrımcılığa maruz kalma gibi sosyal ve kültürel nedenlerin yanında (Balcıoğlu, 2007: 17) doğal afetler gibi doğal nedenler sebebiyle gerçekleşen göçlerde de hedef ülkedeki nüfusun dengesiz dağılımı birtakım olumsuz neticeler doğurmuştur.

Kültürel çatışmalar, uyum problemleri, nüfusun dengesiz dağılımına bağlı olarak gerçekleşen gecekondulaşma, altyapı yetersizlikleri, beslenme, barınma, eğitim gibi temel ihtiyaçların yeterince karşılanamaması söz konusu olumsuz sonuçlar arasında zikredilebilir (Akıncı, Nergiz ve Gedik, 2015: 75; Aksoy, 2012: 294, Karakaya, 2020: 22). Göçmenin bu olumsuz neticeler incelendiğinde hem etkileyen hem de etkilenen pozisyonunda yer aldığı söylenebilir (Karasu, 2018: 36).

Bununla birlikte göçlerin en etkili sonuçları kendini ekonomik alanda gösterir (Özyakışır, 2013). Göç edilen bölgelerdeki düşük ücretle çalıştırılan işçilerin artış göstermesi, genel işsizlik sorunu, konut kiralarındaki artış, bölgesel istihdam sorunları, kamu hizmetlerindeki yükün artması gibi sonuçlar bahsedilen ekonomik sonuçlardan bazılarıdır (Oral ve Çetinkaya, 2017: 4; Tokgöz, 2006: 225; Karpat, 2010).

Kimi zaman bireyler inandıkları din ve etnik kökenlerinden dolayı ırkçılığa, ayrımcılığa ve baskılara maruz kalmakta; savaş, terör, şiddet gibi sebepler dolayısıyla yaşadıkları ülkede emniyet ihtiyacını karşılayamaz hale gelmektedir (Aksoy, 2012: 294). Bu durum bireylerin daha güvende hissettikleri bölgelere göç etmesine sebep olmakta ve zikredilen sebepler siyasi sebepler olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde bulunan Suriyeli sığınmacılar da siyasi sebepler ile göç etmiş topluluklar arasında yer almaktadır. Siyasi sebepler ile gerçekleşen göç hareketleri daha çok zorunlu ve kitlesel bir şekilde gerçekleşmekte; bu durum birtakım olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir.

Göçün ekonomik, toplumsal, psikolojik sonuçlarının hemen hepsi söz konusu neticeler arasında zikredilebilir.

2. TÜRKİYE'DE SURİYELİ SIĞINMACILAR

Aralık 2010 yılında seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin bireysel bir protesto olarak kendini yakması sonucu Tunus halkı mevcut otoriter yönetime karşı ayaklandı ve yapılan gösteriler ve kitlesel protestolar sonucu hükümet düştü. Arap Baharı diye anılacak bir sürecin başlangıç fişeği olan bu ayaklanma birçok Arap ülkesine sıçradı; Mısır ve Libya gibi bazı ülkeler iktidar değişikliğine gitmek zorunda kaldı. Suriye gibi bazı ülkelerde ise mevcut hükümetin, bir kısmının silahlandığı sivil halka karşı güç kullanması ve sert karşılık vermesi sonucu iç savaş başladı (Koçak, 2012: 22-23).

Halkının büyük çoğunluğu Müslüman-sünni Araplardan oluşan Suriye, dini ve etnik çeşitliliği fazla olan bir orta doğu ülkesidir (AFAD, 2013). Mart 2011 yılında sivil halkın otoriter rejime karşı ayaklanması ile Suriye'ye de sıçrayan Arap Baharı, çok geçmeden kimyasalların da kullanıldığı ve yüz binlerce insanın öldürüldüğü büyük bir iç savaşa sebep oldu (Ulutaş, Kanat & Acun, 2015). Hükümet karşıtı halk ile rejim güçleri arasında gerçekleşen çatışmalar, sivillere uygulanan orantısız güç ve kimyasallar, savaşın şiddetini arttırdı ve yarım milyona yakın insan hayatını kaybetti. İç savaşın bu denli büyük bir yıkımla sonuçlanmasının sebebi olarak ekonomik ve siyasi nedenler, dini grupların çatışmaları ve özellikle ABD ve Rusya'nın dahil olması ile ülke içi problemlerin küreselleşmesi zikredilmektedir (Özdemir, 2016; Ulutaş, Kanat & Acun, 2015).

Birleşmiş Milletler'e göre son 20 yılın en trajik mülteci krizine yol açan Suriye iç savaşı (Güçtürk, 2014) nüfusun üçte birlik kısmının yerinden edilmesine ve komşu ülkeler başta olmak üzere kendilerini güvende hissettikleri başka ülkelere sığınmalarına yol açmıştır (Bulkan, 2018: 17). Coğrafi konumu itibariyle Avrupa'ya açılan bir kapı olan Türkiye, göç tarihi incelendiğinde hem göç veren hem de göçmenler için bir geçiş ülkesi iken yoğun kitlesel Suriyeli göçü sonrası göç alan bir ülke haline gelmiştir.

Türkiye, en yoğun kitlesel göçü alan ülke olarak Suriye krizinden en çok etkilenen ülke olmuştur. Din veya etnik köken ayırmaksızın sığınmacıların temel insani haklarını koruyarak ve geri gönderme yasağına uygun bir şekilde hareket ederek Suriyeli sığınmacılara açık kapı politikası uygulamıştır (Erdoğan, 2015; İçduygu, 2017). Cenevre sözleşmesinde yer alan coğrafi kısıtlama nedeni ile Türkiye'ye gelen Suriyeliler

mültecilik statüsünden faydalanamamış; hukuki statüleri ise *"geçici koruma altındaki sığınmacılar"* olarak belirlenmiştir (Başak, 2011). Başlangıçta sınırlı sayıda insanın geleceği öngörülerek Suriye'den gelen sığınmacılar için çadır kamplar kurulmuş ancak git gide artan yoğun göç sonrası kitleler kamp dışına taşarak birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın (2022) yayınladığı güncel verilere göre bugün Türkiye'de 3.764.193 Suriyeli geçici koruma altında yaşamaktadır.

3. SURİYELİ SIĞINMACILARA YÖNELİK TUTUMLAR

3.1. Tutum ve İlgili Kavramlar

Sosyal psikolojinin üzerinde önemle durduğu tutum kavramı en genel tabiriyle bireyin, eşyalara yahut kişilere yönelik olumlu/olumsuz kanaatleri ile ortaya çıkan eğilimi ifade etmektedir (Myers, 2010: 124; Demirel, 2001: 125). Söz konusu eğilimler gözle görülmese de bireyin davranışlarında kendini göstermektedir (Kağıtçıbaşı, 2014: 130). Nitekim çevresel faktörlerin de etkisiyle bireyin sahip olduğu her tecrübe, maruz kaldığı durumlara karşı bir eğilim geliştirmesine ve bunun gözlemlenebilir davranışlarla açığa çıkmasına olanak sağlamaktadır (Baysal ve Tekarslan, 1998). Bu bağlamda tutum kavramı özünde bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olmak üzere 3 alt boyut barındırmaktadır (Ulu, 2019).

Tutum kavramı incelendiğinde alt bileşenleri bizleri önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık kavramlarına götürmektedir. Nitekim her bir kavram özünde tutumun bir yönüne işaret etmektedir ve Suriyelilere yönelik bilişsel, duyuşsal ve davranışsal tutumları anlayabilmek için bu kavramları daha detaylı incelemek gerekmektedir.

3.1.1. Önyargı

İlgili literatür incelendiğinde önyargı (prejudice) kavramının kullanılan en yaygın tanımının Gordon W. Allport'a ait olduğu görülmektedir. Allport *"Önyargının Doğası"* adlı eserinde kavramı *"bir gruba mensup birine karşı, sadece o gruba mensup olduğu ve bu nedenle bu gruba yakıştırılan sakıncalı nitelikler taşıdığı gerekçesiyle takınılan itici ya da düşmanca tutum"* olarak tanımlamaktadır (Allport, 2016: 36). Önyargı kavramına dair zamanın ruhuna bağlı olarak psikolojik ve sosyolojik farklı birçok tanım yapılmış olsa da kavramın doğasında 2 temel bileşeni barındırdığı noktasında ittifak edilmiştir: Herhangi bir dayanağı olmaksızın belirli bir gruba yönelik

geliştirilen yanlış inançlar ve bunu takip eden yoğun ve güçlü olumsuz duygu (Paker, 2012; Ulu, 2019: 31).

Önyargının olumlu olduğu durumlar söz konusu olsa da genel kanaat kavramın olumsuz tutumları ifade ettiği yönündedir. Bu anlamda önyargı bir gruba veya grubun üyelerine karşı henüz yeterli bir sebep veya delil yok iken katı, sert ve esnetilemeyen hükümler vermeyi ifade etmektedir (Gürses, 2005). Sosyal psikoloji açısından söz konusu mantıksız ve dogmatik tutumlar genelde *"din, ırk, etnik köken, cinsiyet vb."* açısından farklılaşan gruplara yönelik gerçekleştirilmektedir (Budak, 2017: 552). Dolayısıyla önyargıda mantıklı bir sebep aramamak gerekir. Birey, ötekini yalnızca kendi mensup olduğu gruba ait olmadığı için bile güçlü bir şekilde reddedebilmekte, olumsuz tutum geliştirebilmekte ve aşırı bir sınıflandırma eylemi içine girebilmektedir.

Bazı araştırmacılar söz konusu tutumların çevresel faktörlere bağlı olarak geliştiğini dolayısıyla doğuştan değil, öğrenilerek kazanıldığını ifade etmektedir (Williams, 2006; Kağıtçıbaşı, 2014). Nitekim bireyler ait oldukları grubun inanç, düşünce ve davranışlarını gözlemleyerek yahut geçmiş tecrübelerinden hareket ederek öteki gruba karşı olumsuz bir duygu geliştirebilmektedirler.

3.1.2. Kalıpyargı

Önyargı ve kalıpyargı kavramları çoğu zaman birbiriyle karıştırılmaktadır. Birbirleri ile yakın ilişkili olan bu iki kavram esasında tutum kavramının farklı yönünü ihtiva etmektedir. Kalıpyargı (stereotip), bireyin kendi tecrübelerinin yahut çevresinin etkisiyle belli bir gruba dair inanç, zihinde oluşan resim olarak tanımlanmaktadır (Lippman, 1992). Bu yönüyle önyargının bilişsel yönüne işaret etmektedir. Nitekim önyargılar zihinde var olan kalıplaşmış yargılar yoluyla ortaya çıkmaktadır.

Kalıpyargılar incelenirken ötekine dair ilk izlenimin çoğunlukla geçmiş yaşantıların ve deneyimlerin etkisine bağlı olarak gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu anlamda kalıpyargılar belirli gruplara dair kalıplaşmış düşüncelerin zihinde genellenmesi olarak ifade edilebilir. Söz konusu genelleme, bireylerin belirli ortak özellikler açısından zihinde kümelenmesi yoluyla gerçekleşmektedir. Kişi ilk defa temas kurduğu bireyi henüz tanımamasına ve elinde yeterli bir delil olmamasına rağmen zihnindeki uygun kategoriye yerleştirmektedir. Kağıtçıbaşı'na (2014) göre kalıpyargılar bir gruba dair daha önceden edinilmiş bilgilerin bir özeti mahiyetindedir. Böylece insan yeni gruba dair bir tutum geliştirirken zihninde daha önce var olan sınıflandırmaları kullanmaktadır.

Söz konusu kategorizasyon işlemi zihnin sosyal hayatı anlama ve anlamlandırma yolunda bireye bir destek sağlamaktadır (Ulu, 2019: 35). Çünkü birey önceden oluşturduğu zihinsel imgeler aracılığı ile yeni durumları daha kolay değerlendirebilmekte, keza yeni gruba dair kanaat ve kararlarını daha hızlı ve rahat bir şekilde oluşturabilmektedir (Göregenli, 2012: 23).

Önyargılar belirli bir grupla özdeşleşme ve ötekine dair olumsuz bir tutum geliştirme yoluyla gerçekleşmektedir. Bu durum bireyin ait olduğu grubu kabul, öteki grubu ise reddetme tutumları göstermesi ile sonuçlanmaktadır. Bireye göre içinde bulunduğu grup daha iyi, güvenilir ve tehdit oluşturmayan bir grup iken, dış grup emniyet vermeyen ve dürüst olmayan insanların oluşturduğu bir gruptur. Bireyin kendi grubuna dair iyimser ve ötekine dair söz konusu olumsuz tutumları, benzerlik ve farklılıkların zihinde oluşturduğu sınıflandırmalara bağlı olarak gerçekleşir. Yani çoğunlukla zihinde var olan hazır ve kalıplaşmış yargılar ötekine dair önyargıları ortaya çıkarmakta ve farklı muameleleri meydana getirmektedir (Ulu, 2019: 25).

3.1.3. Ayrımcılık

Bilişsel tutumların desteklemesi ile meydana çıkan önyargı kavramı çoğunlukla ayrımcılık kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Zaman zaman aynı anlamda kullanılsa da her iki kavram tutum kavramının farklı yönlerine işaret etmektedir. Önyargı belirli bir grubun duyuşsal düzeyde olumsuz bir değerlendirilmeye tabi tutulması iken ayrımcılık söz konusu tutumun davranışsal boyutuna işaret etmektedir.

Ayrımcılık önyargılı tutumlara bağlı olarak ortaya çıkan, bireylerin öteki gruba karşı olumsuz ve hoş olmayan eylemler ortaya koyması olarak ifade edilmektedir. Nitekim birey, hedef grubun üyelerine karşı taşıdığı duygusal ve zihinsel olumsuz tutumları açığa çıkarma eğilimi göstermektedir. Bu eğilimin bir sonucu olarak ortaya koyduğu dışlayıcı, küçümseyici ve ötekileştirici tutum ve davranışlar ise ayrımcılığı meydana getirmektedir.

Söz konusu olumsuz eylemlerin dozu değişmekle birlikte öteki grubun sahip olduğu cinsiyet, din, etnik durum, ırk gibi özelliklere bağlı olarak dışlayıcı ve şiddete varan durumlar ayrımcılığın bir sonucudur. Bilişsel ve duyuşsal tutumların davranışa yansıyan boyutu belirli bir oranda önlenebilir veya azaltılabilir olsa da kalıpyargıları ve bunların beslediği önyargıları ortadan kaldırmak epey güçtür (Ulu, 2019: 39).

3.2. Önyargı, Dindarlık ve Suriyelilere Yönelik Tutum Çalışmaları

Allport (1954), *"The Nature of Prejudice" (Önyargının Doğası)* adlı kitabı ile önyargıya dair önemli bir baş yapıt ortaya koymuştur. Söz konusu kaynakta din, önyargı ile çift yönlü bir ilişki içindedir. Bununla Allport bireyin din ile kurduğu ilişki ile önyargılı tutumlar arasında bir ilişkinin var olduğunu kastetmektedir. Buna göre fanatiklik boyutunda tutucu bir din algısı bireyi daha önyargılı kılarken daha barışçıl ve kuşatıcı bir din algısı önyargıyı azaltıcı etkide bulunmaktadır (Allport, 1954). Nitekim Allport dindarlığı tanımlarken dış güdümlü ve iç güdümlü dindarlık ayrımını yapmakta; iç güdümlü dindarlığın bireyi dış güdümlü dindarlığa göre daha az önyargılı tutumlara sevkettiğini ifade etmektedir (Allport & Ross, 1967).

Dışa dönük dindarlığın önyargıyı azaltıcı bir işleve sahip olduğunu ifade eden Allport, aynı eserde bireylerin dış gruba dair mevcut önyargılarının başkaca kaynaklarına da değinmektedir. Ona göre etnik köken, kültür, bireysel menfaatler gibi sebepler de önyargının tetikleyicileri olarak zikredilebilir (Allport, 1954). Fakat bir de gruplar arasında gerçekleşen temas vardır ki, söz konusu temas önyargılı tutumları önemli ölçüde etkilemektedir. Allport'un ortaya koyduğu bu hipotez daha sonra geliştirilmiş ve birçok araştırmada bireyi dış grup üyeleri ile ortak paydada buluşturan bileşenlerin ve nitelikli temasın artmasının önyargıları azalttığı sonucuna ulaşılmıştır (Wagner ve Christ, 2011; Pettigrew & Tropp, 2006).

Yanbolluoğlu (2018) tarafından Bursa'da Suriyeli sığınmacıların yoğun olarak yaşadığı ilçelerde yaşayan 303 Türk vatandaşı ile yapılan çalışmada sosyal baskınlık ile gruplar arası temasın Suriyeliler üzerindeki tutumda yordayıcı olduğu ve bu ilişkiye gruplar arasındaki kaygı ile tehdidin aracı olduğu öngörülmüştür. Söz konusu çalışmada bireylerin dindarlık düzeyini ölçmek için de çeşitli sorular sorulmuş ve ortak dine mensubiyetin sosyal teması arttıracağı, buna bağlı olarak da gruplararası kaygı ve tehdidi azaltabileceği öngörülmüştür. Fakat araştırma neticesinde dindarlık değişkeni söz konusu tutumlar üzerinde anlamlı bir sonuç vermemiştir.

Demirkol (2021) yüksek lisans tezinde Ankara Altındağ'da yaşayan yerel halkın, Suriye iç savaşı sonrası ilçeye göç eden Suriyelilere karşı yardım etme davranışı ile dini tutumları arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Söz konusu çalışmada katılımcıların büyük çoğunluğunun dini referansla yardım etme davranışına meyilli oldukları, Suriyelilerin çalıştırılması ve ücretleri gibi konularda adil bir bakış açısına sahip oldukları ve dışlayıcı bir tutumun din ile bağdaşmadığını ifade ederek Suriyelilere

yönelik olumlu bir tutum sergiledikleri sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte katılımcıların "sevgi" ve "yük olarak görme" gibi tutumlarını ölçmek için sorulan sorulara verdikleri cevaplarda çoğunluğun Suriyelilere sempati beslemediği görülmüştür.

Bireylerin Suriyelilere yönelik önyargılı tutumları ile dini tutumları arasındaki ilişkiyi ölçen önemli bir diğer çalışma Sağır ve Paloutzian (2020) tarafından yapılmıştır. Söz konusu araştırmada temel değişkenler arasındaki ilişki incelenmiş olumlu dini tutumun önyargıyı azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Topal ve arkadaşlarının (2016) Suriyeli sığınmacılara dair tutumlar üzerine yaptığı çalışmada da dindarlık değişkeninin söz konusu tutumlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada bireylerin psikolojik değerleri ile çeşitli sosyo-demografik özelliklerinin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlar üzerinde yarar yahut tehdit bağlamında bir etki oluşturacağı varsayılmıştır. Söz konusu araştırma bulgularına göre bireylerin dindarlık ve eğitim düzeylerinin varsayımı destekler mahiyette, tutumlar üzerinde etkili bileşenler olduğu saptanmıştır. Buna göre eğitim ve dindarlık düzeyi arttıkça Suriyelilere yönelik önyargısal tutumların azaldığı ve Suriyeli sığınmacıların katılımcılar nezdinde tehditten ziyade daha çok fayda olarak görüldüğü sonuçlarına ulaşılmıştır.

Suriyelilere yönelik tutumu incelemek için yapılan dikkate değer bir diğer çalışma ise Kılınç (2021) tarafından yapılmıştır. Nitel bir çalışma olan tez çalışmasında Covid-19 ve deprem gibi afetleri aynı zaman diliminde tecrübe etmiş yerel halkın sığınmacılara yönelik tutumları incelenmiştir. Bununla birlikte katılımcıların dini tutumlarının önyargılı tutumları üzerinde ne derece etkili olduğu da araştırılmıştır. Çalışma sonucunda afet döneminde bireylerin empatik eğilimlerinin arttığı ve buna bağlı olarak Suriyeli sığınmacılara yönelik önyargılı tutumların azaldığı görülmüştür. Ayrıca katılımcı grubun Suriyelilere yönelik sembolik ve gerçekçi tehdit algılarının var olduğu saptanmış olmakla birlikte dini tutumlarının ve din ortaklığının söz konusu tehdit algısını ve önyargılı tutumları azaltıcı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kurçak (2022) *"Türk Toplumunda Suriyeli Göçmenleri Kabul ve Uyumda Dindarlığın Rolü"* adlı doktora çalışmasında Gaziantep'te yaşayan yerel halkın Suriyelilere yönelik kabul ve uyum üzerinde dindarlığın bir etkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Araştırmada örneklem grubu tesadüfi yolla seçilmiş olup "Dindarlık Ölçeği" ile "Suriyeli Göçmenleri Kabul ve Uyum Ölçeği" araştırmacı tarafından

geliştirilmiştir. Çalışma sonucunda katılımcıların dindarlık düzeyinin Suriyelileri kabul ve uyumda kolaylaştırıcı bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. DİN ve DİNDARLIK

4.1. Din Kavramı

Tarihsel süreç incelendiğinde din kavramının normatif ve ortak bir tanımının yapılamadığı görülmektedir (Crapps, 1986: 9). Çünkü din mefhumu mahiyeti itibariyle çok boyutlu bir yapı arz eder (Pargament, 1992: 206). Din kavramının bu çok boyutlu yapısı, araştırmacının kişiliği ve dini algı, ilgi ve dünya görüşü, araştırmanın yapıldığı dönem özellikleri, din ve dinler üzerine yapılan kavramsal ve problematik tartışmaların çeşitliliği gibi faktörler genel-geçer bir din tanımının yapılmasını zorlaştırmıştır (Mehmedoğlu, 2013; Yaparel, 1987).

Din kavramı etimolojik olarak incelendiğinde kavramın kökenine dair birçok farklı görüşün var olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir kısım araştırmacılar din kelimesinin Arâmî ve İbranî dillerindeki *"daino"* kelimesinden Arapça'ya geçtiğini ifade ederken bir kısmı ise Farsça *"daenâ"* kökünden türeyen bir kelime olduğunu ifade etmiştir (Tümer, 1994: 312; Pazarlı, 1996: 24). Günümüzde bu kavramın Arapça *"deyn"* kavramının kökünden türediği ise dil alimlerince kabul edilmiştir. Kuran'da 92 yerde geçen din kelimesi *"örf, adet, borç, itaat, tutulan ve gidilen yol, ceza, mükâfat, huy ve millet"* gibi manaları ihtiva etmektedir (Tümer, 1994: 312).

Sözlükte din: *"Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet; bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen; İnanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült"* şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2022). Bir başka sözlükte ise *"Kutsala, metafizik değerlere ve doğaüstü bir güç olarak tanrı fikrine yer veren ve inananlara bir yaşam biçimi öngören inanç sistemi"* olarak tanımlanmaktadır (Kirman, 2011: 87).

Sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde birçok farklı din kavramının var olduğu görülmektedir. Çünkü din ile kastedilenin ne olduğunu ortaya koymak zor bir konudur (Chatters, 2000: 338). Yapılan her bir tanım din kavramının farklı bir yönüne işaret etmektedir. Söz gelimi sosyolog ve antropologlar din kavramını grup bağlamında ele alırken; psikoloji bilimince bu kavram daha ziyade bireyin din algısı

ve din mefhumunun bireyin hayatı üzerindeki yansımalarını konu edinmektedir (Köse & Ayten, 2015: 110).

Zikredilen bütün sebepler kapsayıcı bir tanımın yapılmasını güçleştirse de (Atalay, 2002: 39) tanımların merkeze aldığı temel dinamik esas alınarak ortak bir payda elde edilmiş ve söz konusu tanımlar 3 grup altında toplanmıştır. Buna göre özsel, işlevsel ve özsel-işlevsel tanım gruplarından bahsetmek mümkündür (Yapıcı, 2007: 8). Sosyologların tanımları daha çok özsel veya işlevsel (fonksiyonel) bağlamda değerlendirilebilir (Yıldız, 2013: 18). Emile Durkheim'a göre din *"Bir cemaatin meydana gelmesini sağlayan ayin ve inançlar sistemidir."* (Aydın, 2004: 13) iken Karl Marx'a göre ise *"Din halkın afyonudur"* (Solmaz ve Çapçıoğlu, 2009). Sosyologların yaptığı tanımlar incelendiğinde bireyin kutsal ile ilişkisi zikredilmekle birlikte din kavramının toplum üzerinde etkili bir fenomen olduğu gerçeği ön planda tutulmuştur.

Din, tarih boyunca insanı birçok açıdan etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Hem kutsal olanla birebir ilişkiyi hem de cemiyetleri kuşatan etkisiyle insanlığın var oluşundan bu yana varlığını koruyan evrensel bir olguyu ihtiva etmektedir. Bu yönüyle din, kişilerin bireysel ve duygusal tecrübelerinin yanında toplumun kültürel izlerini de taşıyan bir çatı kavramı ifade etmektedir (Hökelekli, 2013). Ne olduğu ve nasıl olduğuna dair birçok tanım yapılmış olsa da psikologlar din kavramının mahiyetinden çok insanın bu kavramı nasıl algıladığını, duygu, düşünce ve eylemlerinde ne şekilde bir etkisinin var olduğunu gözlemlemiş; tanımlarını da ağırlıklı olarak bu etkiyi esas alarak oluşturmuşlardır (Köse ve Ayten, 2015). Bu anlamda hem dinin ne olduğunu ifade eden hem de bireysel ve toplumsal hayattaki işlevlerini ortaya koyan kapsayıcı tanımlarda bulunmuşlardır. Böylece psikologların tanımlarında özsel-işlevsel tanımların ağırlıklı olduğunu söylemek mümkün görünmektedir (Yapıcı, 2007: 8). Fromm dini, *"bir grup tarafından paylaşılan ve kişiye kendine bir yön bulmasını sağlayacak bir zemin ve bir tapınma nesnesi sunan düşünceler ve eylemler sistemi"* olarak tanımlamaktadır (Fromm, 2017: 31). Freud'a göre din bir çeşit "o*bsesyon"* veya "*illüzyon";* bir başka tanımla ise "*biyolojik baba figürünün yansımasıdır"* (Köse, 2016: 65-119; Cinhirlioğlu, Ok ve Cirhinlioğlu, 2013: 11). Dini tamamen bireysel bir tecrübe bağlamında değerlendiren James'e göre ise, din *"fertlerin tek başlarına hayatlarında kutsal olarak kabul ettikleri şeylerle ilgili anlayışları çerçevesinde duyguları, fiilleri ve tecrübeleridir"* (Mehmedoğlu, 2004: 22). Hümanist psikologlardan Frankl ise dini *"insanın nihai anlam*

arayışı" olarak tanımlarken Maslow'a göre din *"insan tabiatının doğal bir parçasıdır"* (akt. Horozcu, 2015: 160-161).

4.2. Dindarlık

Din kavramı tanımlanması son derece güç bir kavram olarak değerlendirilmiş ve genel geçer bir din tanımı henüz yapılamamıştır (Bilgin, 2001: 4). Din kavramı gibi dinamik bir yapıya sahip olan dindarlık kavramının da üzerinde ittifak edilmiş ortak bir tanımı bulunmamaktadır. Nitekim dindarlık birçok değişkene (yaş, cinsiyet, medeni durum, aile, eğitim durumu, ekonomik durum, bilişsel ve duygusal durum, yaşanılan bölgenin kırsal ve kentsel olarak ayrımı vs.) bağlı olarak farklılaşmaktadır (Köse ve Ayten, 2015: 111-12; Kurt 2009: 3). Diğer bir deyişle bireyin kendine has özellikleri, tecrübeleri, ihtiyaçları, duygusal ve bilişsel süreçlerinin yanında sosyal etkileşimi gibi etkenler dindarlık üzerinde oldukça etkilidir (Kayıklık, 2002; Thouless, 1971: 15-21). Bu durum ise literatürde dindarlık tanımlarının zenginleşmesine sebep olmaktadır.

Dindar kavramı sözlükte *"dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uyan, dinine kuvvetle bağlı olup gereğini yerine getiren kimse, mütedeyyin"* şeklinde tanımlanmıştır. (Ayverdi, 2008: 726). Dindarlık ise *"dindar olma durumu"* nu ifade etmek için kullanılan bir kavramdır (TDK, 2022). Çok yönlü bir kavram olan dindarlık bir tanıma göre dini inancın ve salık verdiği öğretilerin yaşama aktarılmış halini ifade etmektedir (Hökelekli, 2016: 43). Çünkü kutsala bağlılık bireyin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde anlamlı bir değişikliğe sebep olmaktadır (Vural, 2016). Bu anlamda dindarlık aşkın olanla ilişkinin ve kutsala ilişkin değerlerin bireyin günlük yaşamındaki tezahürleri olarak ifade edilmektedir (Kayıklık, 2006: 491). Bu yönüyle dindarlık dinin sübjektif yaşantı hali olarak tanımlanabilir (Subaşı, 2002: 19).

Bir başka tanıma göre ise dindarlık çok yönlü bir kavram olup dinin objektif olarak değerlendirilen boyutu ile bireyin sübjektif özelliklerinin bir sentezidir. Dini inanç ve öğretiler, bireysel özellikler ve kültürel etkileşimler gibi faktörlerin bir bütün olarak etkilediği dinamik yapıya sahip bir kavramdır (Karaca, 2011: 77-78). Yani bireyin duygu ve tecrübeleri bağlamında değerlendirildiğinde bireysel; dini duygu, düşünce ve davranışların topluma etkisi anlamında ise sosyal bir olgudur (Kızılgeçit, 2021; Onay, 2004).

Tüm bu tanımlardan hareketle dindarlığın bireylerin kişisel özellikleri, dini ve hayatı algılama ve anlamlandırma biçimleri, yaşanılan travmatik durumların

farklılaşması, özel olay ve durumlara maruz kalma gibi faktörlere bağlı olarak değişen, dinamik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla sabit ve sadece bir alan/zaman ile sınırlı, gelişime ve değişime kapalı bir dindarlık kavramından bahsetmek mümkün görünmemektedir (Hökelekli, 2016: 70).

Dindarlık her ne kadar dini değerlerin bireyin yaşamındaki tezahürleri olarak tanımlanıp dini emir ve yasakları içselleştiren, duygu, düşünce ve davranışlarında dini değerleri merkeze alan kişi dindar olarak ifade edilse de (Subaşı, 2004) dini algılayış, tutum ve davranışların altında yatan motivasyonlar kişiden kişiye göre farklılık arz etmektedir. Bu farklılık din psikologları tarafından araştırma konusu haline gelmiş; G.W.Allport (1954) "İç Güdümlü Dindarlık" ve "Dış Güdümlü Dindarlık" olmak üzere iki temel dindarlık türünden bahsetmiştir. Türler arasındaki farklılığın ayırıcı özelliği dindarlığın temel motivasyonunda yatmaktadır. Dindarlık ulvi bir değer olarak görülüp kişiliğin bir parçası haline geliyor mu yoksa araçsallaştırılıp menfaat üzerinden bir dindarlık algısı mı şekilleniyor soruları bu iki dindarlık türü içerisinde değerlendirilmektedir. Buna göre *İç Güdümlü Dindarlık* davranışlarının kaynağında Allah rızasını gözeten, ibadetlerinde istikrarlı, emir ve yasaklara uyma konusunda içten ve samimi olan, duygu ve düşünceleri ile tutarlı eylemlerde bulunan kişilerin dahil olduğu dindarlık türü iken; *Dış Güdümlü Dindarlık*'ta bireyler Allah rızasını gözetmez, dini değerleri bir araç olarak görür ve bunlar üzerinden bir fayda sağlama amacı güderler (Karaca, 2011: 95-97). Halbuki dinin en önemli fonksiyonu, kişiliği güçlendirmek ve ona sağlam bir yapı kazandırmaktır (Karaca, 2015: 195). Dış Güdümlü Dindarlık'ta ise böyle bir durumun mevcudiyetinden söz etmek mümkün değildir.

4.3. Dindarlık Boyutları

Din psikologlarının yaptığı çalışmalar incelendiğinde bireylerin sahip olduğu dindarlık düzeyinin başlangıçta çok yönlü bir kavram olmasına rağmen basit kategoriler esas alınarak ölçüldüğü görülmektedir. Batı'da yapılan ilk çalışmalar bireylerin dindarlığının pratiklerin yerine getirilme durumlarına bağlı var olduğunu ortaya koymaktaydı. Söz gelimi kiliseye giden ve dinin gerekliliklerini (ritüellerini) yerine getirenler dindar; kilise ziyaretinde bulunmayanların ve dinin pratiklerini yerine getirmeyenlerin ise dindar olmadıkları şeklinde bir kanaate varılırdı. Yahut da "evet veya hayır" gibi basit cevaplar ile tespit edilebilecek sorular üzerinden bireylerin dindarlık durumları tespit edilmeye çalışılırdı. Fakat bu durum birçok farklı faktöre bağlı olarak değişim ve gelişim gösteren bu kavramın yalnızca tek bir yönüne odaklanılması ile

sonuçlanıyordu (Karaca, 2015). Bunu bir eksiklik olarak görülmesi üzerine yapılan çalışmalar zamanla artış göstermiş; dindarlığın birçok unsurdan etkilenen bir fenomen olduğu kabul edilerek çok boyutlu ölçekler oluşturulmaya başlanmıştır (Yapıcı, 2007: 24). Glock ve Stark'ın 1965 yılında geliştirdiği "*inanç, ibadet, tecrübe, bilgi ve etki"* olmak üzere 5 boyuttan oluşan bu modeli de söz konusu çalışmalardan biri olup konu ile ilgili çalışmalarda yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Köse & Ayten, 2015: 112).

4.3.1. İnanç Boyutu

Bazı kaynaklarda ideolojik boyut olarak da ifade edilen bu boyut dindarlığın temelini oluşturan ve diğer tüm boyutlarının oluşumunun bağlı olduğu en önemli boyuttur (Hökelekli, 2013; Certel, 2011: 97-98). Her din, mensubu olduğu kişilere birtakım inanç esasları sunar. Dinlerin inananlarına sunduğu bu esaslar dinler arasında farklılık gösterse de mensupların ideolojik olarak bunları kabul etmesi beklenmektedir (Köse & Ayten, 2015: 113).

4.3.2. İbadet Boyutu

Bir dine mensup olan her birey inancının gereği olarak birtakım sorumlulukları da üstlenmek mecburiyetindedir. Namaz, oruç, hac, zekât, dua, ayinler ve dinsel eylemler gibi dinin bireyin yaşamındaki tezahürünü ortaya koyan pratikler dindarlığın ibadet/ritüel boyutunu oluşturmaktadır (Mehmedoğlu, 2004: 28; Kayıklık, 2006; Ayten ve Köse, 2015). Bu pratikler bireysel olarak yerine getirilebildiği gibi cemaat ruhu içerisinde de gerçekleştirilebilir.

4.3.3. Tecrübe Boyutu

Kaynaklarda dini duygu boyutu olarak da zikredilen tecrübe boyutu dindarlığın daha özel bir alanına işaret etmektedir. Her birey kutsal ile ilişkisinde birtakım duygusal ve sezgisel deneyimler yaşar. Aşkın olan ile aracısız bir şekilde gerçekleşen bu özel tecrübe dindarlığın dini duygu/tecrübe boyutunu oluşturmaktadır ve anlatılması en zor boyuttur (Hökelekli, 2010; Köse & Ayten, 2015). Stark ve Glock dini tecrübe boyutuna dair *"Ne kadar hafif olursa olsun, bir ilahi zat yani Tanrı ile nihai hakikat ile, müteal bir otorite ile belli bir iletişimi içermesi bakımından bir kişi ya da dini grup tarafından hissedilmiş/tanımlanmış bütün duyguları, algıları ve duyumları kapsamaktadır"* şeklinde bir tanımlama getirmişlerdir (akt. Mehmedoğlu, 2004, s.29).

4.3.4. Bilgi Boyutu

Bu boyut dindar bireylerin kutsala ve inandıkları dinin öğretilerine, değerlerine, kutsal metinlerine ve pratiklerine dair sahip olunması gereken bilgileri ihtiva etmektedir (Kızılgeçit, 2017; Karaca, 2011). Entelektüel yahut zihni boyut olarak da ifade edilen bu boyutta dindar olan kişinin kutsalına ilişkin asgari düzeyde bir bilgiye sahip olmasını gerekli görülmektedir (Hökelekli, 2013).

4.3.5. Etki Boyutu

Bireyin dini inancı, pratikleri ve bunların sürekliliği kadar sahip olduğu inancın davranışlarında ne şekilde bir değişiklik oluşturduğu da ayrıca çok önemlidir (Cirhinlioğlu, 2014: 69). Çünkü din hem bireysel hem de toplumsal anlamda bireyi dönüştürme gücüne sahiptir ve mensuplarından sahip oldukları inanç, bilgi ve tecrübeler ışığında somut yaşantılarını dönüştürmesini ister (Kayıklık, 2006; Kızılgeçit, 2017). Nitekim dini emir ve yasakları önemseyen her bir bireyin inandığı değerler örtük veya açıktan bir şekilde davranışlarına yansır (Karaca, 2015: 104). Bu anlamda etki boyutu dindar bireyden yapılması istenenler üzerine odaklanmakta ve önceki dört boyutun bir neticesi olarak ortaya çıkmaktadır (Mehmedoğlu, 2004, s. 29).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemi hakkında bir içerik sunulacaktır. Öncelikle araştırmanın modeli ve örneklem grubuna dair bilgilere yer verilecek, sonrasında veri toplama araçları, veri toplama süreci ve verilerin analizine dair ayrıntılı bilgiler sunulacaktır.

1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırma 18 yaş üstü bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma teorik bölüm ve alan araştırması olmak üzere iki temel bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın modeli ilişkisel tarama modelidir. Tarama modelleri belirli bir evrenden seçilen bir örneklem grubu üzerinde yapılan çalışma yoluyla evrenin genel eğiliminin numerik olarak betimlenmesini sağlamaktadır (Bursal, 2017). Tarama modelleri içinde yer alan ve araştırmanın modeli olarak belirlenen ilişkisel tarama modeli ise iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişkiyi ve değişimi belirlemeye çalışan araştırma modelidir (Karasar, 2016). Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket tercih edilmiş olup araştırma, anketlerin uygulandığı kişi ve belirli bir süre ile sınırlı olduğundan kesitsel veri (cross-sectional) modeline sahiptir.

Araştırmada ilişkisel tarama modeline (survey) uygun olarak katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ve dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmektedir. Bu ilişki incelenirken araştırma grubunun sosyo-demografik özelliklerinin (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum, meslek, yaşanılan bölge, hissedilen dindarlık düzeyi, yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmama durumu ve yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacı olup olmama durumu) incelenen ilişki üzerinde anlamlı bir farklılık gösterip göstermedikleri de ortaya konmaktadır. Buna göre araştırma amacına ve modeline uygun olarak geliştirilen, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki muhtemel ilişkiler aşağıda ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Şekil 1. *Değişkenler Arasındaki İlişkiyi Gösteren Araştırma Modeli*

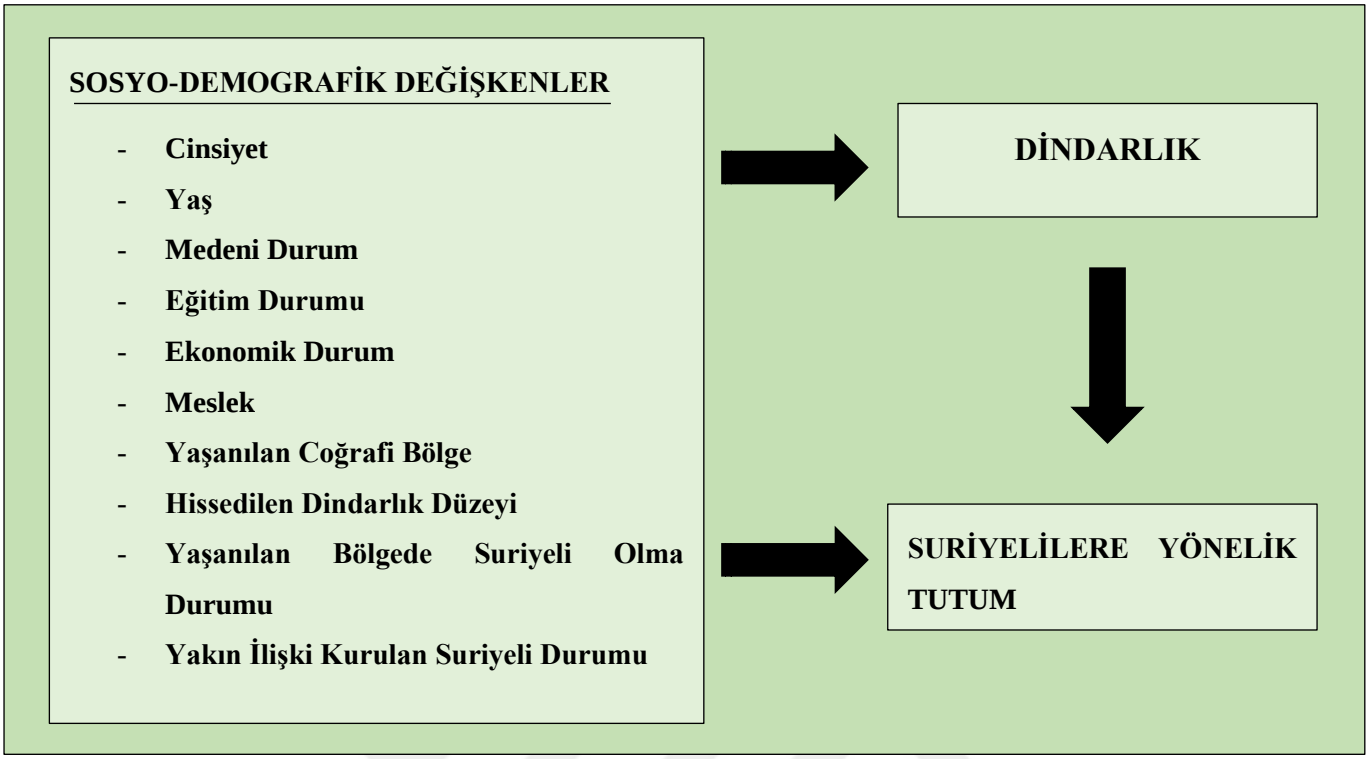

2. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ

Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ve dindarlık ilişkisini incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın örneklem grubunu Türkiye'de yaşayan 18 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Katılımcılar basit tesadüfi örnekleme yoluyla seçilmiştir. Ankette katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ortaya koyma amacıyla sorulan sorulara (kişisel bilgi formu) verilen cevaplar tanımlayıcı istatistiki veriler olarak aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.

a) Cinsiyet

Çalışmaya katılan 687 katılımcının cinsiyet dağılımları incelendiğinde %70,6'sını (485 kişi) kadın, %29,4'ünü (202 kişi) ise erkek katılımcının oluşturduğu görülmektedir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Cinsiyetine Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	202	29,4
	Kadın	485	70,6
Toplam		**687**	**100**

b) Yaş

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan kişilerin yaş aralıkları incelendiğinde %35,5'ini (244 kişi) 18-25 yaş aralığı; %50,1'ini (344 kişi) 26-40 yaş aralığı ve %14,4'ünü (99 kişi) 41-64 yaş aralığı oluşturmaktadır.

Tablo 2. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yaşına Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Yaş	19-25 yaş	244	35,5
	26-40 yaş	344	50,1
	41-64 yaş	99	14,4
	Toplam	**687**	**100**

c) Medeni Durum

Çalışmaya katılan bireylerin %54,4'ü (374 kişi) bekar; %44,3'ünü (304) evli ve %1,3'ünü ise (boşanmış, dul vs.) diğer seçeneğini işaretleyenler oluşturmaktadır.

Tablo 3. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Medeni Durumuna Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Medeni durum	Bekar	374	54,4
	Evli	304	44,3
	Diğer	9	1,3
	Toplam	**687**	**100**

d) Eğitim Durumu

Örneklem grubunun eğitim durumlarının yer aldığı tablo 4'e göre katılımcıların %2,9'u (20 kişi) ilkokul; %2,6'sı (18 kişi) ortaokul; %14,6'sı (100 kişi) ise lise mezunudur. %63,8 (438 kişi) gibi büyük bir paydanın eğitim durumunun lisans olduğu görülürken; katılımcılar arasında lisans üstü çalışma yapanların %14'ü (95 kişi) yüksek lisans ve %2,2'si (15 kişi) ise doktora düzeyinde bir eğitim durumuna sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 4. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Eğitim Durumuna Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Eğitim Durumu	Lise	100	14,6
	Lisans	438	63,8
	Yüksek Lisans	95	14
	Doktora	15	2,2
	Toplam	**687**	**100**

e) Ekonomik Durum

Katılımcıların ekonomik durumları incelendiğinde %8'inin (55 kişi) kötü; %68,6'sının (471 kişi) orta ve %23,4'ünün (161 kişi) ise iyi bir ekonomik düzeyde olduğu görülmektedir.

Tablo 5. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Ekonomik Durumuna Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Ekonomik Durum	Kötü	55	8,0
	Orta	471	68,6
	İyi	161	23,4
	Toplam	**687**	**100**

f) Meslek

Katılımcıların meslek dağılımları Tablo-6'da gösterilmektedir. Bu tabloya göre katılımcıların %31'i (213 kişi) gibi büyük bir paydasını öğretmenlerin oluşturduğu görülmektedir. Bunun yanında %11,4'ünü (78 kişi) ev hanımı; %3,1'ini (21 kişi) mühendis; 18,5'ini (127 kişi) öğrenci; %2,9'unu (20 kişi) avukat oluşturmaktadır. %33,2 (228 kişi) gibi bir diğer büyük payda ise diğer meslek gruplarında (esnaf, memur, özel sektör, sağlık hizmetleri vs.) yer aldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Mesleklerine Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Meslek	Öğretmen	213	31
	Ev hanımı	78	11,4
	Mühendis	21	3,1
	Öğrenci	127	18,5
	Avukat	20	2,9
	Diğer	228	33,2
	Toplam	**687**	**100**

g) Yaşanılan Bölge

Çalışma grubunun yaşadıkları bölgelere göre dağılımlarını gösteren Tablo-7'ye göre katılımcıların %27,2'si (188 kişi) Marmara Bölgesi'nde yaşamaktadır. Bununla birlikte %4,8'i (33 kişi) Ege Bölgesi'nde; %9,3'ü (64 kişi) Akdeniz Bölgesi'nde; %41,8'i (287 kişi) Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde; %4,5'i (31 kişi) Doğu Anadolu

Bölgesi'nde; %10,2'si (70 kişi) İç Anadolu Bölgesi'nde ikamet etmektedir. Çalışmaya katılan grubun %2'lik (14 kişi) azınlığı ise Karadeniz Bölgesi'nde yaşadıklarını ifade etmektedir.

Tablo 7. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yaşadıkları Coğrafi Bölgeye Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Yaşanılan Bölge	Marmara	188	27,2
	Ege	33	4,8
	Akdeniz	64	9,3
	G. D. Anadolu	287	41,8
	D. Anadolu	31	4,5
	İç Anadolu	70	10,2
	Karadeniz	14	2,0
	Toplam	**687**	**100**

h) Hissedilen Dindarlık Düzeyi

Örneklem grubunun 1 en düşük, 5 en yüksek olmak üzere hissedilen dindarlık düzeylerini ölçmeye ilişkin sorulan soruya verdikleri cevaplar Tablo-8'de sunulmaktadır. Buna göre katılımcıların %4,4'ü (30 kişi) hissettikleri dindarlık düzeylerini 1; %6,3'ü (43 kişi) 2; %38,7'si (266 kişi) 3; %37'si (254 kişi) 4 ve %13,7'si (94 kişi) 5 olarak ifade etmektedir.

Tablo 8. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Hissettikleri Dindarlık Düzeyine Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Hissedilen Dindarlık Düzeyi	1	30	4,4
	2	43	6,3
	3	266	38,7
	4	254	37,0
	5	94	13,7
	Toplam	**687**	**100**

i) Yaşanılan Çevrede Suriyeli Sığınmacıların Varlığı

Tablo-9'da çalışma grubu içinde yer alan bireylerin yaşadıkları çevrede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaplar yer almaktadır. Buna göre katılımcıların %81,4 (559 kişi) gibi büyük bir çoğunluğu yaşadıkları çevrede Suriyeli sığınmacı olduğunu ifade ederken geri kalan %18,6'sı (128 kişi) ise yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacı olmadığını belirtmiştir.

Tablo 9. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yaşadıkları Çevrede Suriyeli Sığınmacı Olup Olmadığına Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Yaşadığınız çevrede Suriyeli var mı?	Evet	559	81,4
	Hayır	128	18,6
	Toplam	**687**	**100**

j) Yakın İlişki Kurulan Suriyeli Sığınmacıların Varlığı

Katılımcıların yakın ilişki kurduğu Suriyeli sığınmacıların var olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaplar ise Tablo-10'da gösterilmektedir. Tabloya göre çalışma grubunun %37'6'sı (258 kişi) Suriyeli sığınmacılarla yakın ilişki (komşu, akraba, arkadaş vs) kurmaktadır. Katılımcıların %62,4 gibi (429 kişi) büyük bir çoğunluğu ise Suriyelilerle yakın ilişki kurmadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 10. Çalışmaya Katılan Katılımcıların Yakın İlişki Kurduğu Suriyeli Olup Olmadığına Ait Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Değişken	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Yakın ilişki kurduğunuz Suriyeli var mı?	Evet	258	37,6
	Hayır	429	62,4
	Toplam	**687**	**100**

3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Ankette bireylerin sosyo-demografik özelliklerini ortaya koyma amacıyla "Kişisel Bilgi Formu"; dindarlık düzeylerini belirlemek için "Dindarlık Ölçeği" ve Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarını ölçmek için ise "Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği" yer almıştır. Anketteki kişisel bilgi formunda yer alan sorular ile kullanılan ölçeklere dair detaylı açıklamalar aşağıda sunulmaktadır.

a) Kişisel Bilgi Formu

Çalışmanın ilk bölümünde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini ortaya koymak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen ve toplam 10 maddeden oluşan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum, meslek, yaşanılan bölge, hissedilen dindarlık düzeyi, yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ve yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacı (akraba, arkadaş, komşu vs.) olup olmadığı gibi maddeler yer almıştır.

b) Dindarlık Ölçeği

Dindarlık ölçeği kişilerin dindarlık düzeylerini puanlama yöntemiyle ortaya koymaya çalışan bir ölçme aracıdır (Ayten, 2009: 100). Bu araştırmada Uysal'ın 1995 yılında geliştirdiği *İslami Dindarlık Ölçeği'nin* Ayten (2009) tarafından yeniden geliştirilip geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yaptığı *Dindarlık Ölçeği* kullanılmıştır. Ölçek 2 alt boyut ve 10 maddeden oluşmaktadır. Ayten ve Yıldız tarafından 5'li likert tipte revize edilen bu ölçekte sorular katılımcılara "*her zaman, çoğu zaman, bazen, nadiren, hiçbir zaman*", "*tamamen katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum, hiç katılmıyoru*m" ile "*çok iyi, iyi, orta, zayıf, hiçbir bilgim yok*" şeklinde 1'den 5'e kadar puanlanan seçenekler ile sunulmuştur. Ölçeğin Ayten tarafından ulaşılan Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri (,830); Bartlett's Test of Sphericity değeri (x^2=2325,27; p=000); ölçeğin genelinin ve alt boyutlarının iç tutarlılık katsayısını gösteren Cronbach Alpha değerleri *ölçek genel* α = ,800, *inanç - etki boyutu* (fak-1) α = ,743, *bilgi-ibadet boyutu* (fak-2) α = ,742 şeklindedir.

Bu araştırmada elde edilen veriler üzerinden yapılan iç-tutarlılık analizi sonrasında ölçek geneli ve alt boyutlarının güvenirlik katsayısını gösteren Cronbach Alpha değerleri Tablo-11'de gösterilmektedir. Buna göre dindarlık ölçeği genel iç tutarlılık katsayısı *ölçek genel* α = ,884 şeklinde bulunmuştur. Alt boyutlarının iç tutarlılık katsayısını gösteren Cronbach Alpha değerleri ise *inanç - etki boyutu* (fak-1) α = ,861; *bilgi-ibadet boyutu* (fak-2) ise α = ,764 şeklinde bulunmuştur. Ölçek bu şekliyle istatistiki açıdan uygun ve güvenilir olduğu için çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir.

Tablo 11. Çalışmada Kullanılan Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Cronbach's Alpha Değerleri

Ölçek ve alt boyutları	Cronbach's Alpha	N
Dindarlık Ölçeği	0,884	10
İnanç-Etki	0,861	6
İbadet-Bilgi	0,764	4

Yapılan analizler hem dindarlık genel ortalamaları hem de söz konusu iki ayrı boyut üzerinden ayrı ayrı yapılmıştır. Ayten tarafından geliştirilen Dindarlık Ölçeği'nin ölçek alt boyutları ve bu alt boyutlarına ilişkin detaylar ise aşağıda yer almaktadır.

İnanç-Etki Boyutu: Toplam 6 maddeden oluşan bu boyutta katılımcıların inançlarının bireysel ve toplumsal hayata yansımasını ölçmeye yönelik sorular yer almaktadır.

Bilgi-İbadet Boyutu: Katılımcıların namaz kılma, oruç tutma, Kuran okuma gibi temel ibadetleri ne düzeyde yerine getirdiğini, bu ibadetler de dahil dini yaşam için sahip oldukları bilgi birikimlerinin ne düzeyde olduğunu kapsayan bu boyut toplam 4 maddeden oluşmaktadır.

c) Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği

Türkiye'ye yeni bir sosyal grup olarak dahil olan Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları belirleyebilmek göçmenlerin kabulü, toplumsal ilişkiler ve uyum çalışmaları gibi birçok farklı konuyu anlama noktasında büyük bir öneme sahiptir. Bu amaçla Hülya Yiğit ÖZÜDOĞRU, Adnan KAN, Latife USLU ve Esra Yaman tarafından yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumlarını ölçecek bir ölçek geliştirilmiştir. Hemen her meslek, yaş ve eğitim grubunda olan 540 katılımcı ile yapılan bu çalışmada 21 kişi elenerek 519 katılımcının sonuçları değerlendirmeye alınmıştır. Elde edilen verilerle 26 maddeden oluşan kabul etme, tehdit ve reddetme olarak adlandırılan 3 boyut belirlenmiştir. Katılımcılara sorular *(1) tamamen katılıyorum, (2) katılıyorum, (3) kararsızım, (4) katılmıyorum ve (5) tamamen katılmıyorum* şeklinde 5 seçenekli olarak sunulmuştur. Puanlamada olumlu ifadeler 5, olumsuz ifadeler ise 1 puan olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda ölçeğin Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değeri (,969); ölçeğin genelinin ve alt boyutlarının iç tutarlılık katsayısını gösteren Cronbach Alpha değeri *ölçek genel* α = ,965; *kabul etme* (fak-1) α = ,949; *tehdit* (fak-2) α = ,940 ve *reddetme* (fak-3) α = ,849 olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktörlerinin açıkladığı toplam varyans oranı ise 66,335 şeklindedir. Bu bulgulardan hareketle ölçeğin ölçülmek istenen özelliğe sahip, geçerli ve güvenilir olduğu ortaya konmuştur.

Bu araştırmada elde edilen veriler üzerinden yapılan iç-tutarlılık analizi sonrasında ölçek geneli ve alt boyutlarının güvenirlik katsayısını gösteren Cronbach Alpha değerleri ise Tablo-12'de gösterilmektedir. Buna göre yerel halkın Suriyelilere yönelik tutum ölçeği genel iç tutarlılık katsayısı *ölçek genel* α = ,954 şeklinde bulunmuştur. Alt boyutlarının iç tutarlılık katsayısını gösteren Cronbach Alpha değerleri ise *kabul etme* (fak-1) α = ,967; *tehdit* (fak-2) α = ,968 ve *reddetme* (fak-3) α = ,955 şeklinde bulunmuştur. Ölçek bu şekliyle istatistiki açıdan uygun ve güvenilir olduğu için çalışmada kullanılmasına karar verilmiştir.

Tablo 12. Çalışmada Kullanılan Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutlarının Cronbach's Alpha Değerleri

Ölçek ve alt boyutları	Cronbach's Alpha	N
Suriyelilere Yönelik Tutum ölçeği	0,954	26
Kabul Etme	0,967	11
Tehdit	0,968	10
Reddetme	0,955	5

Yapılan analizler hem Suriyelilere yönelik tutumun genel ortalamaları hem de söz konusu 3 ayrı boyut üzerinden ayrı ayrı yapılmıştır. Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği'nin ölçek alt boyutları ve bu alt boyutlarına ilişkin detaylar ise aşağıda yer almaktadır.

Ön yargı, tehdit ve güvenlik, mekânsal ve duygusal yakınlık, temas ve kültürel değer ifadelerini içeren ölçek tehdit, kabul etme ve reddetme olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır.

Kabul Etme Boyutu: Toplam 11 maddeden oluşan kabul etme boyutunda katılımcıların Suriyelilere sempati duyma, güvenme, birlikte zaman geçirme, uyumlu insanlar olduklarına inanma ve topluma çeşitlilik katıp katmadıklarına dair tutumları ölçülmeye çalışılmıştır.

Tehdit Boyutu: Suriyeli sığınmacıların katılımcılar tarafından tehdit olarak görülüp görülmediğini, ülkeye sosyal ve ekonomik anlamda zarar durumlarının (suç oranlarını arttırma, güvenliği tehdit etme, yok olma vs.) ne olduğunu ölçmek için hazırlanan bu boyutta toplam 10 madde bulunmaktadır.

Reddetme Boyutu: Nefret söylemi, öfke ve dışlama, aynı ortamda bulunmaya tahammülsüzlük gibi duygusal ve davranışlar tutumlar reddetme boyutunda yer alan sorular ile ölçülmeye çalışılmıştır. Bu boyutta ise 5 madde bulunmaktadır.

4. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİSTİKSEL ANALİZİ

Türkiye'de yaşayan 18 yaş üstü bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ve dindarlık ilişkisini inceleyen bu çalışma için öncelikle kişisel bilgi formu, dindarlık ölçeği ve yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ölçeğinin yer aldığı bir anket hazırlanmıştır. 2022 yılı Mart ayında dağıtıma çıkarılan ankette ulaşılması hedeflenen araştırma içi veriler Google Forms üzerinden online (çevrimiçi) olarak toplanmıştır. Ankete erişim bağlantısı elektronik posta ve çevrimiçi mesajlaşma

uygulamaları (WhatsApp, Facebook, Telegram) yoluyla katılımcılara ulaştırılmıştır. Anket açıklama kısmında araştırmanın amacı, katılımda gönüllülüğün esas olduğu ve verilerin gizli kalacağı ifade edilerek katılımcılar önce bilgilendirilmiş daha sonra ise ölçeklere yönlendirilmiştir. Anket 687 katılımcıya ulaşmıştır. Değerlendirmeye alınan anket verilerinde bazı değişkenler (meslek, yaşanılan bölge) yeniden düzenlenmiş ve veri dönüştürme (transformation) işlemine tabi tutulmuştur.

Verilerin analizi SPSS İstatistik 26 versiyonu ile gerçekleştirilmiştir. Kategorik değişkenler sayı ve yüzde olarak hesaplanmıştır. Sayısal değişkenlerde normal dağılım çarpıklık ve basıklık değerleri hesaplanarak bulunmuş olup Tablo 13'de gösterilmiştir. Normal dağılımın kurallarına göre çarpıklık değerlerinin ±1,5 arasında olması gerekmektedir (Tabachnick ve Fidel, 2013). Bu kapsamda Tablo 13'deki Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği, kabul etme ve tehdit alt boyutlarının normal dağılıma uyduğu görülmüştür. Ancak Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği reddetme alt boyutu ile Dindarlık Ölçeği ve alt boyutlarının normal dağılıma uymadığı görülmüştür.

Tablo 13. Çarpıklık ve basıklık değerleri

Ölçek ve alt boyutları	Skewness (Çarpıklık)		Kurtosis (Basıklık)	
	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği	0,500	0,093	0,317	0,186
Kabul Etme	-0,192	0,093	-0,866	0,186
Tehdit	0,528	0,093	-0,561	0,186
Reddetme	-1,499	0,093	2,228	0,186
Dindarlık Ölçeği	-2,291	0,093	6,948	0,186
İnanç-Etki	-2,635	0,093	8,932	0,186
İbadet-Bilgi	-1,339	0,093	2,011	0,186

Araştırmada normal dağılım sergileyen ikili grupların karşılaştırılmasında Independent Sample T testi, ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında One Way Anova Testi kullanılmıştır. Normal dağılım sergilemeyen ikili grupların karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi, ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. Gruplar arasındaki farklılığın karşılaştırılmasında Post Hoc testleri (LSD veya Tamhane T2 Testi) kullanılmıştır. Tüm ölçekler arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmek için ölçeklerin normal dağılım durumuna göre Pearson veya Spearman korelasyon testleri kullanılmıştır. Korelasyon katsayısı 0.00-0.30 arası düşük, 0.30-0.70 arası orta ve 0.70-1.00 arası ise yüksek düzeyde bir ilişki olarak değerlendirilmiştir (Büyüköztürk, 2020). Katılımcıların dindarlık düzeylerinin,

Suriyelilere yönelik tutumları üzerindeki etkisi ise basit doğrusal regresyon analizi ile incelenmiştir. Tüm çalışmada anlamlılık düzeyleri 0,05 ve 0,01 değerleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın temel sorularına cevap bulmak amacıyla katılımcılara uygulanan anketlerden elde edilen verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgulara yer verilecektir. Bu bulgular ile temelde "*Bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumunda cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, ekonomik durum, meslek, yaşadığı coğrafi bölge, hissettiği dindarlık düzeyi, yaşadığı çevrede Suriyeli sığınmacıların var olma durumu, yakın ilişki kurduğu Suriyeli sığınmacıların var olma durumu ve dindarlık düzeyinin rolü nedir?*" sorularına cevap aranmıştır.

Elde edilen bulgular daha anlaşılır olması açısından belirli bir düzen içinde sunulmuştur. Öncelikle bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ve dindarlık düzeylerine dair genel profil sunulacaktır. Daha sonra ise çalışmanın temel değişkenleri olan Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ile dindarlık düzeylerinin demografik değişkenlerle ve birbirleriyle ilişkisi ele alınarak elde edilen bulgular ikincil verilerle desteklenip yorumlanacaktır.

1. SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUM VE DİNDARLIK GENEL PROFİLİ

Bu başlıkta katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ve dindarlık düzeyleri nasıldır sorusuna cevap bulmak amacıyla temel iki değişkenin ortalama değerleri üzerinden genel görünümü sunulacaktır. Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ve dindarlık değişkenleri ile değişkenlere ait alt boyutların ortalama puanları Tablo-14'de gösterilmektedir.

Tablo 14. Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum ve Dindarlık Genel Profili

Ölçek ve alt boyutları	N	Min.	Max.	Ort.	S.S
Suriyelilere Yönelik Tutum	687	1	5	2,64	0,79
Kabul	687	1	5	2,82	0,99
Tehdit	687	1	5	2,51	1,13
Reddetme	687	1	5	1,72	0,89
Dindarlık	687	1	5	4,20	0,66
İnanç-Etki	687	1	5	4,37	0,69
İbadet- Bilgi	687	1	5	3,92	0,77

Min.: Minimum, Max.: Maximum, Ort.: Ortalama, S.S: Standart sapma

Yukarıda yer alan tabloda görüldüğü üzere araştırmaya katılan 687 katılımcıdan alınan verilere göre örneklem grubunun Suriyelilere Yönelik Tutum ölçeği genel ortalama puanı Ort: 2,64, hesaplanan en küçük değer ile en büyük değer aralığını ifade eden ranj değeri Ranj: 1-5 ve standart sapma değeri ise SS: 0,79 olarak bulunmuştur. Katılımcıların Suriyelilere yönelik tutum alt boyutlarından kabul etme boyutunun ortalama puanı Ort:

2,82 (SS:0,99), tehdit alt boyutu ortalaması Ort: 2,51 (SS:1,13) ve reddetme alt boyutu ortalama puanı ise Ort:1,72 (SS:0,89) olarak tespit edilmiştir.

Buna göre katılımcıların en yüksek ortalama puanı ölçek alt boyutlarından kabul etme boyutundan aldıkları görülmektedir (Ort: 2,82). En düşük ortalama puanı ise katılımcıların reddetme alt boyutuna (Ort: 1,72) verdiği cevaplar oluşturmuştur. Tehdit boyutu ortalama puanı ise (Ort: 2,51) cevapların 1 ile 5 derece arasında hesaplanıldığı düşünüldüğünde tam orta bir değerde yer almaktadır. Bu bulgular örneklem grubunun Suriyeli sığınmacılara yönelik kültürel ve duygusal temas, sempati duyma ve ikili ilişkilerde bulunma isteği gibi konularda daha olumlu bir tutum sergilediğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında duygusal uzaklık, nefret söylemi, öfke ve dışlama gibi reddetme davranışlarını ise daha az tercih ettiklerini göstermektedir.

Katılımcıların dindarlık genel ortalama değeri ise Tablo x'de gösterildiği gibi Ort: 4,20 (Ranj: 1-5; SS: 0,66) olarak saptanmıştır. Ölçek alt boyutları arasında ortalama değer açısından önemli bir farklılık görülmektedir. Buna göre katılımcıların inanç-etki boyutu ortalama değeri Ort: 4,37 (Ranj:1-5; SS:0,69) olarak tespit edilirken, ibadet-bilgi alt boyutu ortalama değeri ise Ort: 3,92 (Ranj:1-5; SS:0,77) olarak bulunmuştur. Bu ortalamalar katılımcılarda ortalama dindarlık düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. İnanç-etki boyutu ortalama değerinin en yüksek puana sahip olması katılımcıların dinde anlam bulma, dini bireysel ve toplumsal davranışların belirleyicisi olarak görme, Allah'a yakınlık hissi duyma gibi özelliklere daha çok sahip olduklarını göstermektedir. Bunun yanında bilgi-ibadet boyutu ortalamasının söz konusu diğer alt boyuta kıyasla daha az olması ise katılımcıların ibadetleri yerine getirme sıklığının daha az olduğu, ibadetleri yerine getirmek için gerekli bilgi düzeyinin nispeten yetersiz olduğu ve inancın pratikteki yansımasını yerine getirme noktasında daha zayıf oldukları şeklinde yorumlanabilir.

2. SURİYELİLERE YÖNELİK TUTUM, DİNDARLIK VE SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLE İLGİLİ BULGULAR

2.1. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Cinsiyet İlişkisine Dair Bulgular

Bu başlık altında cinsiyet değişkeninin Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık değişkenleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ortaya konacaktır. Cinsiyet değişkeninin ana değişkenlerle ilişkisi analiz edilmiş olup sonuçlar ilgili bölümlerde tablolar halinde sunulmaktadır.

2.1.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Cinsiyet İlişkisine Dair Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde cinsiyet bağımsız değişkeninin Suriyelilere yönelik tutum üzerinde bir etkisinin olup olmadığı incelenmektedir. Bu doğrultuda normal dağılan katılımcılara iki değişken arasında bağımsız grup t-test (Independent Sample t-Test) analizi; normal dağılmayan gruplara ise Mann-Whitney U analizi yapılarak Suriyelilere yönelik tutum ölçeği ve alt boyutlarının karşılaştırması Tablo-15'te gösterilmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Cinsiyet			
	Erkek n:202 ($\bar{X}$ ± SS)	Kadın n:485 ($\bar{X}$ ± SS)	t veya U	p değeri
Suriyelilere Yönelik Tutum	2,75±0,81	2,60±0,79	-2,353	**0,019***
Kabul	2,57±1,04	2,92±0,95	4,295	**0,000****
Tehdit	2,51±1,19	2,51±1,10	0,030	0,976
Reddetme	1,76±0,91 1,50 (1-5)	1,71±0,89 1,40 (1-5)	47649,5	0,555

*p<0,05, **p<0,01, t: Independent Sample T veya Mann-Whitney U testi

Tablo-15'te görüldüğü üzere katılımcıların cinsiyetlerine göre Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumun alt boyutları olan tehdit ve reddetme puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (p>0,05). Ancak araştırma grubunun cinsiyet değişkenine göre Suriyelilere yönelik genel olumsuz tutum ve kabul puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır (p<0,05). Buna göre erkek katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanları yüksekken, kadın katılımcıların kabul puanlarının erkek katılımcıların

puanlarına göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Elde edilen bulgular *"Kadınlar erkeklere oranlara Suriyeli sığınmacılara yönelik daha olumlu bir tutuma sahiptir."* hipotezimizi doğrularken ilgili literatür incelendiğinde farklı sonuçların da var olduğu görülmektedir. Suriyelilere yönelik tutumda cinsiyet değişkeninin anlamlı bir etki oluşturmadığı sonuçlarına ulaşıldığı gibi (Kölge, 2020; Kurçak 2022) bireylerin genel önyargı tutumları incelenirken kadınların erkeklere oranla daha az önyargılı olduğu da bulgulanmıştır (Hasta ve Dönmez, 2009; Gülüm, 2019). Bunun yanında olumsuz tutumların Suriyelilere yönelik yönü de incelenmiş olup kadınların erkeklere oranla Suriyelilere yönelik temas kurarken daha kaygılı ve olumsuz bir tutum sergiledikleri sonuçlarına ulaşılmıştır (Gülüm, 2019).

Elde edilen bulgular birlikte değerlendirildiğinde Suriyelilere yönelik tutumda cinsiyet değişkeninin rolü için net bir şey söylemenin zor olduğu görülmektedir. Fakat çalışmamızda elde edilen ve hipotezimizi de destekleyen bulgular, kadınların fıtri olarak daha duygusal bir yapıya sahip olması ve empatik eğilimlerinin erkeklere göre daha fazla olmasının böyle bir sonucu oluşturduğu şekliyle açıklanabilir.

2.1.2. Dindarlık ve Cinsiyet İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde çalışmanın ikinci temel değişkeni olan dindarlık üzerinde cinsiyet farkının bir etkisinin olup olmadığı irdelenecektir. *"Kadınların dindarlık ortalaması erkeklerin dindarlık ortalamasından yüksektir"* hipotezinin sınandığı bu bölümde normal dağılan iki değişken arasında bağımsız grup t-test (Independent Sample t-Test) analizi; normal dağılmayan gruplara ise Mann-Whitney U analizi yapılarak dindarlık ölçeği ve alt boyutlarının cinsiyet değişkenine göre karşılaştırması Tablo-16'da gösterilmektedir.

Tablo 16. Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Cinsiyet		t veya U	p değeri
	Erkek n:202 ($\bar{X}$ ± SS)	Kadın n:485 ($\bar{X}$ ± SS)		
Dindarlık Genel	4,02±0,80 4,20 (1,10-5)	4,27±0,58 4,40 (1-5)	37491	**0,000****
İnanç-Etki	4,23±0,86 4,50 (1,17-5)	4,44±0,59 4,50 (1-5)	42597	**0,007****
İbadet-Bilgi	3,69±0,86 3,75 (1-5)	4,03±0,72 4,25 (1-5)	36254	**0,000****

*p<0,05, **p<0,01, t: Independent Sample T veya Mann-Whitney U testi

Tablo-16'ya göre katılımcıların cinsiyetlerine göre genel dindarlık ortalamaları incelendiğinde erkek katılımcıların dindarlık ortalamaları (X=4,02) iken kadın katılımcıların dindarlık ortalamaları (X=4,27) olarak bulunmuştur. Katılımcıların dindarlık genel puanları ile dindarlık alt boyutlarından inanç-etki ve ibadet bilgi puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p<0,05$). Kadınların genel dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanlarının, erkeklerin dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. ($p<0,05$). Elde edilen bulgular *"Kadınların dindarlık ortalaması erkeklerin dindarlık ortalamasından yüksektir."* hipotezimizi desteklemektedir. Buna göre çalışma grubunu oluşturan kadınların erkeklere kıyasla namaz kılma, oruç tutma, kuran okuma gibi ibadetleri yerine getirme sıklığı daha fazladır. Elde edilen bulgular yine aynı şekilde kadın katılımcıların davranışlarını belirlemede dinin etkisinin erkek katılımcılara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Dindarlık ve cinsiyet ilişkisine dair yapılan çalışmalarda bulgularımızı destekler mahiyette sonuçların yanında farklı bulgular da elde edilmiştir. Kadınların dindarlık ortalamalarının erkeklere kıyasla daha yüksek olduğuna dair bulgular (Kayıklık, 2003; Cirhinlioğlu, Ok ve Cirhinlioğlu, 2013; Yapıcı, 2007; Ayten, 2009) olduğu gibi; aksi sonuçların elde edildiği çalışmalar da mevcuttur (Uysal, 2006; Kula, 2001). Genel kanaat dindarlık ve cinsiyet değişkenleri arasında bir ilişkinin var olduğu yönündedir. Fakat bazı çalışmalarda iki değişken arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı da bulgulanmıştır (Köktaş, 1993).

Çalışmamızda elde edilen bulgu kadınların erkeklere oranla daha dindar olduklarını ortaya koymaktadır. Bu durum kadınların tabiatları gereği daha uyumlu ve uysal olmalarının dini duygu gelişimlerine olumlu anlamda etkisi olduğu şeklinde yorumlanabilir. Dini duygu yoğunluğu fazla olan kadınlar yaratıcı ile daha yakın bir ilişki kurmakta; dinin gereklerini yerine getirme noktasında da kurmuş oldukları ilişkinin bir gereği olarak daha hassas davranmaktadır. İbadetleri yerine getirme sıklığı, dini inancın sosyal hayattaki yansımaları konusunda ise erkeklere kıyasla çalışma hayatında daha az bulunmaları, ibadetleri yerine getirme imkanlarının geniş olması gibi sebeplerle açıklanabilir.

2.2.Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yaş İlişkisine Dair Bulgular

Bu başlık altında yaş değişkeninin Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık değişkenleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ortaya konacaktır. "Bireylerin yaşlarına göre Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeyleri değişiklik gösterir mi?" sorusunun cevabı aranırken normal dağılım sergileyen ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında One Way Anova Testi, normal dağılım sergilemeyen ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. Gruplar arasında var olan farklılığın karşılaştırılması ise Post Hoc analizleri ile ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre yaş değişkeninin ana değişkenlerle ilişkisi analiz edilmiş olup sonuçlar ilgili bölümlerde tablolar halinde sunulmaktadır.

2.2.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yaş İlişkisine Dair Bulgular

Bu başlık altında "Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ile yaş değişkeni arasında bir ilişki var mıdır?" sorusunun cevabı aranmıştır. Bununla birlikte *"Yaş ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur."* hipotezi sınanmıştır. Söz konusu ilişkilere dair bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 17. Katılımcıların Yaşlarına Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Yaş			F ve χ^2	p	Fark
	18-25yaş(A) n:244 ($\bar{X}$ ± SS)	26-40 yaş (B) n:344 ($\bar{X}$ ± SS)	41-59 yaş (C) n:99 ($\bar{X}$ ± SS)			
Suriyelilere Yönelik Tutum	2,62±0,8	2,64±0,78	2,70±0,87	0,364	0,695	-
Kabul	2,83±0,99	2,87±0,96	2,65±1,09	1,857	0,157	-
Tehdit	2,49±1,11	2,56±1,12	2,42±1,19	0,694	0,5	-
Reddetme	1,68±0,9 1,20 (1-5)	1,72±0,87 1,40 (1-5)	1,85±0,98 1,60 (1-5)	2,783	0,249	-

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ^2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Tablo 17'de yer alan bilgilere göre katılımcıların yaşlarına göre Suriyelilere yönelik tutum ve alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (p>0,05). Elde edilen bu bulgu *"Yaş ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur."* hipotezimizi destekler mahiyettedir.

2.2.2. Dindarlık ve Yaş İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde katılımların dindarlık düzeyi ile yaşları arasında bir ilişkinin var olup olmadığı incelenmiştir. Söz konusu ilişki incelenirken *"Yaş ile dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır." ve "Yaş arttıkça dindarlık düzeyi artar"* hipotezleri sınanacaktır. Buna göre katılımcıların yaşlarına göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup Tablo-18'de gösterilmiştir.

Tablo 18.. Katılımcıların Yaşlarına Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Yaş			F ve χ^2	*p*	Fark
	18-25yaş(A) n:244 ($\bar{X}$ ± SS)	26-40 yaş (B) n:344 ($\bar{X}$ ± SS)	41-59 yaş (C) n:99 ($\bar{X}$ ± SS)			
Dindarlık	4,08±0,64 4,20 (1-4,90)	4,2±0,65 4,40 (1-5)	4,35±0,69 4,60 (1-5)	38,09	**0,000****	**A<B,C**
İnanç-Etki	4,28±0,66 4,33 (1-5)	4,33±0,68 4,50 (1-5)	4,48±0,74 4,67 (1-5)	27,42	**0,000****	**A<C**
İbadet Bilgi	3,76±0,78 4,00 (1,25-5)	4,00±0,76 4,25 (1-5)	4,15±0,75 4,50 (1-5)	1,07	**0,000****	**A<B,C**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ^2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Yukarıda yer alan tablo incelendiğinde 18-25 yaş aralığındaki katılımcıların dindarlık genel ortalamaları (X=4,08); 26-40 yaş aralığı (X=4,2) ve 41-59 yaş aralığı dindarlık ortalaması ise (X= 4,35) olarak bulunmuştur. Tablodaki dindarlık genel ve alt boyutları arasındaki ortalama puanlar incelendiğinde ortalamaların yaşa paralel olarak arttığı gözlemlenmiştir. Araştırma grubunu oluşturan bireylerin yaşlarının artmasıyla farklılaşan dindarlık artışları istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05). 18-25 yaş arası gençlerin dindarlık ve ibadet-bilgi puanlarının 26-40 yaş ve 41-59 yaş arası katılımcıların dindarlık ve ibadet-bilgi puanlarından düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca 18-25 yaş arası gençlerin inanç-etki puanlarının da 41-59 yaş arası katılımcıların dindarlık ve ibadet-bilgi puanlarından düşük olduğu gözlenmiştir. Böylece *"dindarlığın yaşa bağlı olarak arttığı"* hipotezimiz de doğrulanmıştır. Nitekim dindarlığın yaşa bağlı olarak arttığını gösteren ve araştırmamızı destekleyen birçok çalışma mevcuttur (Köktaş, 1993; Ayten, 2013; Yıldız, 2001; Aydemir, 2008; Kimter, 2008). Bununla birlikte yaşa bağlı olarak dindarlığın azaldığını ortaya koyan çalışmalar (Mehmedoğlu, 2006) olduğu gibi yaş ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını bulgulayan araştırmalar da mevcuttur (Göcen, 2012; Yapıcı, 2007).

Dindarlık genel ve alt boyutları puanlarında en düşük ortalamaların 18-25 yaş grubunda olması bu dönemin getirdiği çatışma ve şüphe gibi bilişsel ve duygusal durumların yoğun olması ile birlikte üniversite, meslek ve evlenme gibi birtakım geleceğe dair kaygıların artmış olduğu ve yine meşguliyetlerin bu eksende yoğunlaştığı gerçeği ile açıklanabilir. Buna bağlı olarak bireyin hayatının önemli kararlarını almış dingin bir zaman dilimine girdiğinde dini yöneliminin arttığı ve böylece dinin pratiklerini daha sık yerine getirdiği söylenebilir.

2.3.Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Medeni Durum İlişkisine Dair Bulgular

Katılımcıların medeni durumlarına göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği, Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup ilgili tablolarda gösterilmiştir. Buna göre bu başlık altında medeni durum değişkeninin Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık değişkenleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ortaya konacaktır. "Bireylerin medeni durumuna göre Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeyleri değişiklik gösterir mi?" sorusunun cevabı aranırken Normal dağılım sergileyen ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında One Way Anova Testi, normal dağılım sergilemeyen ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. Gruplar arasında var olan farklılığın karşılaştırılması ise Post Hoc analizleri ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.3.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Medeni Durum İlişkisine Dair Bulgular

"Katılımcıların medeni durumunun Suriyelilere yönelik tutumları üzerinde bir etkisi var mı?" sorusunun cevabının arandığı bu bölümde *"Medeni durum ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur."* hipotezi sınanacaktır. Söz konusu ilişkileri incelemek için uygun analizler yapılmış olup katılımcıların medeni durumlarına göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo 19'da gösterilmiştir.

Tablo 19.Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Medeni durum					
	Bekar (A) n:374 ($\bar{X}$ ± SS)	Evli (B) n:304 ($\bar{X}$ ± SS)	Diğer(C) n:9 ($\bar{X}$ ± SS)	F ve χ^2	*p*	Fark
Suriyelilere Yönelik Genel Tutum	2,62±0,8	2,66±0,79	2,94±0,86	0,898	0,408	-
Kabul	2,89±0,98	2,74±1,00	2,51±1,23	2,470	0,085	-
Tehdit	2,55±1,11	2,45±1,14	2,72±1,40	0,820	0,441	-
Reddetme	1,67±0,91 1,20 (1-5)	1,77±0,87 1,60 (1-5)	2,16±1,13 2,00 (1-5)	6,430	**0,040***	-

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Medeni durum değişkeninin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum üzerinde bir etkisinin olup olmadığının incelendiği ve söz konusu ilişkiyi ölçmeye yönelik uygun analizlerin uygulandığı Tablo-19'da yer alan bilgilere göre katılımcıların medeni durumlarına göre Suriyelilere yönelik tutum, kabul ve tehdit puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (p>0,05). Araştırma grubunun medeni durumlarına göre Suriyelileri reddetme puanları arasında ise bir farklılık saptanmıştır (p<0,05).

Medeni durumunu diğer (boşanmış veya dul) seçeneği ile ifade eden katılımcıların reddetme puanı ($\bar{X}$:2,16), evli ($\bar{X}$:1,77) ve bekar ($\bar{X}$:1,67) katılımcıların reddetme puanına göre daha yüksek çıkmıştır. Fakat bu farklılık grup içerisinde yer alan kişi sayısının diğer gruplara kıyasla çok az olmasından kaynaklı istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olarak değerlendirilmemektedir.

Suriyelilerin güvenlik açısından bir tehdit unsuru olma durumunun incelendiği başka çalışmalarda da (Kurçak, 2022; Kölge, 2020) medeni durumun söz konusu tutumlar ile anlamlı bir ilişki oluşturmadığı tespit edilmiştir. Böylece çalışmamızdan elde edilen bulgular ile mevcut başka çalışmalardan elde edilen bulgular *"Medeni durum ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur."* yönündeki hipotezimizi doğrular niteliktedir.

2.3.2. Dindarlık ve Medeni Durum İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan çalışma grubunun medeni durumlarının dindarlık değişkeni üzerindeki etkisi ele alınacaktır. Buna göre katılımcıların medeni durumlarına göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup Tablo-20'de gösterilmiştir.

Tablo- 20. Katılımcıların Medeni Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Medeni durum					
	Bekar (A) n:374 ($\bar{X}$ ± SS)	Evli (B) n:304 ($\bar{X}$ ± SS)	Diğer(C) n:9 ($\bar{X}$ ± SS)	F ve χ^2	*p*	Fark
Dindarlık Genel	4,07±0,74 4,30 (1-5)	4,36±0,51 4,50 (1,30-5)	4,06±0,49 4,00 (3,50-4,80)	39,64	**0,000****	**A<B**
İnanç-Etki	4,26±0,77 4,50 (1-5)	4,53±0,54 4,67 (1,17-5)	4,19±0,63 4,33 (3-5)	35,99	**0,000****	**A<B**
İbadet Bilgi	3,78±0,85 4,00 (1-5)	4,11±0,64 4,19 (1,50-5)	3,86±0,66 4,00 (2,75-4,50)	26,85	**0,000****	**A<B**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Tabloda yer alan sonuçlar incelediğinde katılımcılardan bekar olanların dindarlık genel puanları (X=4,07); evli olanların puanları (X=4,36) ve diğer grubunda yer alanların ortalama puanları ise (X=4,06) olarak bulunmuştur. Elde edilen ortalamalara göre evli bireylerin dindarlık ortalamaları bekarların dindarlık ortalamalarından ciddi oranda yüksektir ve bu farklılık istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05). Farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini ortaya koymak için yapılan Post Hoc analizleri sonucuna göre evli olan katılımcıların genel dindarlık ortalama puanları ile inanç-etki ve ibadet bilgi alt boyutundan almış oldukları puanlar, bekar katılımcıların dindarlık genel ve alt boyutlarından almış oldukları puanlardan daha yüksektir. Evli ve bekar bireyler ile diğer grubunda yer alan (boşanmış, dul) bireyler arasında ise anlamlı bir farklılığın oluşmadığı görülmektedir.

Elde edilen sonuçlar *"Medeni durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Evli bireylerin dindarlık ortalaması bekar bireylerin dindarlık ortalamasından yüksektir."* hipotezlerimizin desteklendiğini ortaya koymaktadır. Nitekim Mehmedoğlu (2011) ve Ayten (2013) de konu ile ilgili benzer bulgulara ulaşmışlardır. Bireyler evlilik hayatı ile birlikte bekarlık dönemindeki belirsizlik ve çatışmalardan nispeten uzaklaşmaktadır. Bununla birlikte aile kurumu insana birtakım sorumluluklar yükleyerek daha planlı ve düzenli bir yaşamı gerekli kılmaktadır. Böylece evlilerin dini yönelimlerinin daha fazla olması bu sebeplerle açıklanabilir.

2.4.Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Eğitim Durumu İlişkisine Dair Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde katılımcı grubun eğitim durumunun Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık değişkenleri üzerindeki etkisi incelenecektir. "Bireylerin eğitim durumu ile Suriyelilere yönelik tutumu ve dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?" ve "Varsa bu ilişki ne düzeyde gerçekleşmektedir?" sorularının cevabının arandığı bu bölümde ilgili hipotezler sınanacaktır. Katılımcılara yöneltilen sorularda eğitim durumlarını ifade eden düzeyler *ilkokul, ortaokul, lise, lisans, yüksek lisans, doktora ve diğer* şeklinde belirlenmiştir. Söz konusu ilişki incelenirken ikiden fazla grup karşılaştırıldığından dolayı normal dağılım gösteren katılımcıların karşılaştırılmasında One Way Anova Testi, normal dağılım sergilemeyen grupların karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. Söz konusu farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiği ise Post Hoc analizleri ile ortaya konmuştur. Buna göre eğitim durumu değişkeninin ana değişkenlerle ilişkisi analiz edilmiş olup sonuçlar ilgili bölümlerde tablolar halinde sunulmuştur.

2.4.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Eğitim Durumu İlişkisine Dair Bulgular

Bu başlıkta katılımcı grubun eğitim durumu ile Suriyelilere yönelik tutum arasındaki ilişki ele alınacaktır. *"Eğitim durumu ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Eğitim seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır."* hipotezleri sınanacak ve Tablo-21'de yer alan sonuçlara göre elde edilen bulgular yorumlanacaktır.

Tablo-21'den elde edilen bulgulara göre araştırma grubunun eğitim durumlarına göre tehdit puanları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Ancak Suriyelilere yönelik genel olumsuz tutum, kabul ve reddetme alt boyut puanları arasında var olan farklılık istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Bu bulgulara göre en yüksek kabul puanlarına eğitim düzeyi yüksek lisans olan katılımcılar sahip olmuştur. Bununla birlikte Yüksek lisans ve doktora mezunu olan katılımcıların Suriyelilere karşı olumsuz düşünce puanları düşükken, lisans ve altı mezuniyete sahip katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz düşünce puanlarının yüksek olduğu görülmüştür. Reddetme puanları incelendiğinde ise yüksek lisans düzeyindeki katılımcı puanlarının, ortaokul, lise ve lisans mezuniyeti olan katılımcıların reddetme puanlarından anlamlı derece düşük

olduğu saptanmıştır.

Eğitim durumu, önyargı ve tutum çalışmalarında sıklıkla incelenen bir değişken olarak göze çarpmaktadır. Eğitim, bireye çok yönlü düşünme yeteneği kazandırarak tutum ve davranışlarda daha ölçülü ve bilinçli hareket etmesine olanak sağlar. Bu tutum, ötekini değerlendirirken de aynı bilinçlilik durumunu beraberinde getirmektedir. Çalışmamızdan elde edilen bulgular bu doğrultuda eğitim seviyesi ile Suriyelilere yönelik olumsuz tutum arasında ters yönlü bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Öğrenim durumunun Suriyelileri kabul ve uyumda etkili olmadığını bulgulayan çalışmalar olsa da (Kurçak, 2022), genel önyargı ile yabancı ve azınlıklara yönelik olumsuz tutum ve önyargının eğitim seviyesi ile negatif yönlü bir ilişki oluşturduğunu saptayan başka araştırmalar da mevcuttur (Schneider, 2004; Aytaç ve Çarkoğlu, 2017; Gülüm, 2019). Böylece elde edilen bu bulgular *"Eğitim seviyesi arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır."* hipotezimizi büyük ölçüde desteklemektedir.

Tablo 21.Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Eğitim durumu						F ve χ^2	*p*	Fark
	İlkokul (A) n:20 ($\bar{X}$ ± SS)	Ortaokul (B) n:18 ($\bar{X}$ ± SS)	Lise(C) n:100 ($\bar{X}$ ± SS)	Lisans (D) n:438 ($\bar{X}$ ± SS)	Y.Lisans (E) n:96 ($\bar{X}$ ± SS)	Doktora(F) n:15 ($\bar{X}$ ± SS)			
Suriyelilere Yönelik Tutum Genel	2,70±0,58	2,72±0,42	2,79±0,76	2,67±0,8	2,39±0,85	2,37±0,94	3,135	**0,008****	**C,D<E**
Kabul	2,60±1,03	2,29±0,68	2,47±0,94	2,83±0,97	3,23±0,98	3,24±1,21	7,822	**0,000****	**A,B,C, E<D**
Tehdit	2,44±0,92	1,96±0,77	2,43±1,21	2,58±1,13	2,41±1,09	2,34±1,12	1,578	0,164	-
Reddetme	1,68±0,76 1,60 (1-4)	2,07±0,75 2,00 (1-3,40)	1,89±0,92 2,00 (1-5)	1,73±0,92 1,40 (1-5)	1,50±0,75 1,00 (1-5)	1,57±0,8 1,20 (1-3,20)	16,76	**0,005****	**B,C,D< E**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

2.4.2. Dindarlık ve Eğitim Durumu İlişkisine Dair Bulgular

"Katılımcıların eğitim durumu ile dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?" ve *"Varsa bu ilişki ne düzeyde gerçekleşmektedir?"* sorularının cevabının arandığı bu bölümde uygun analizler yapılmış olup katılımcıların eğitim durumlarına göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo-22'de gösterilmiştir.

Tablo-22'den elde edilen bulgulara göre ilk okul mezuniyeti olan katılımcıların dindarlık genel (X=4,50) ve alt boyut puanlarının diğer katılımcı puanlarından daha yüksek olduğu görülmektedir. İlkokul mezuniyetinden sonra en yüksek puanları sırasıyla ortaokul ve doktora düzeyi (X=4,37), yüksek lisans düzeyi (X=4,34), lise (X=4,26) ve en düşük ortalama puan ile lisans (X=4,13) düzeyi takip etmektedir.

Eğitim durumlarına göre dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları incelendiğinde puanlar arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p<0,05$). Farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için uygun Post Hoc analizleri uygulanmış olup ilkokul düzeyinde olan katılımcıların dindarlık puanlarının, lisans düzeyindeki katılımcıların dindarlık puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Dindarlık alt boyutlarından alınan puanlar karşılaştırıldığında ise lisans mezuniyeti olan katılımcıların inanç-etki puanlarının ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan katılımcıların inanç-etki puanlarından anlamlı bir farklılık ile düşük olduğu görülmüştür. Keza ilkokul ve yüksek lisans mezunu olan katılımcıların ibadet-bilgi puanlarının da lisans ve lise mezuniyeti olan katılımcıların ibadet-bilgi puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. İbadet-bilgi alt boyutunda var olan bu farklılıklar da zikredilen gruplar bağlamında anlamlı bulunmuştur.

Eğitim durumunun dindarlık düzeyini etkileyip etkilemediğini ortaya koymak amacıyla birçok çalışma yapılmıştır. Göcen (2012) çalışmasında eğitim düzeyi ilkokul olan bireylerin dindarlık ortalamalarının yüksek lisans düzeyinde olan bireylerin ortalamasından daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Keza Karaca (2000) da yapmış olduğu araştırmada lisans ve lisansüstü düzeyindeki bireylerin dini yönelimlerinin ortaokul ve lise düzeyindeki eğitime sahip olanlardan daha düşük olduğunu saptamıştır.

Tablo 22. Katılımcıların Eğitim Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Eğitim durumu						F ve χ^2	*p*	Fark
	İlkokul (A) n:20 ($\bar{X}$ ± SS)	Ortaokul (B) n:18 ($\bar{X}$ ± SS)	Lise(C) n:100 ($\bar{X}$ ± SS)	Lisans (D) n:438 ($\bar{X}$ ± SS)	Y.Lisans (E) n:96 ($\bar{X}$ ± SS)	Doktora(F) n:15 ($\bar{X}$ ± SS)			
Dindarlık Genel	4,50±0,48 4,70 (3,40-5)	4,37±0,37 4,45 (3,5-4,8)	4,26±0,58 4,30 (1,10-5)	4,13±0,72 4,30 (1-5)	4,34±0,44 4,40 (2,20-5)	4,37±0,49 4,50 (3-4,90)	15,60	**0,008****	**D<A**
İnanç-Etki	4,65±0,57 4,92 (3,50-5)	4,64±0,39 4,83 (3,67-5)	4,50±0,62 4,67 (1-5)	4,31±0,75 4,50 (1-5)	4,43±0,47 4,50 (2-5)	4,62±0,35 4,67 (3,83-5)	21,02	**0,001****	**D<A,B, C**
İbadet-Bilgi	4,28±0,47 4,92 (2,25-5)	3,96±0,63 4,13 (2,5-4,5)	3,89±0,73 4,00 (1,25-5)	3,86±0,82 4,00 (1-5)	4,20±0,55 4,25 (2,50-5)	3,98±0,86 4,25 (1,75-4,75)	24,56	**0,000****	**C,D<A, E**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Söz konusu bulgulardan hareketle literatürde genel kanaatin eğitim düzeyi ile dindarlık arasında olumsuz bir ilişkinin var olduğu üzerine olduğu görülmektedir (Ayten, 2010; Kurt, 2009). Yine de yapılan çalışmalar incelendiğinde söz konusu değişkenlerin ilişkisine dair genel geçer yorumların yapılması güç görünmektedir. Bireylerin eğitim seviyesi arttıkça daha şüpheci, sorgulayıcı oldukları kaçınılmazdır. Bu açıdan değerlendirildiğinde ilkokul ve ortaokul düzeyindeki katılımcıların teslimiyetçi bir yapıya sahip oldukları ve bunun da etkisiyle dindarlık ortalamalarının yüksek çıktığı gibi bir yorumda bulunulabilir. Fakat çalışmamızda her ne kadar en yüksek dindarlık ortalamasını ilkokul düzeyindeki katılımcılar almış olsa da sırayı yüksek lisans ve doktora düzeyindeki katılımcıların takip etmesi dikkate değerdir. Fakat katılımcıların yüksek lisans düzeyindeki söz konusu puan farkı yalnızca ibadet-bilgi boyutunda anlamlıdır. Bu bağlamda anlamlı ilişkilerin gerçekleştiği gruplar incelendiğinde eğitim düzeyi ile dindarlık arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Ve bu durum *"Eğitim durumu ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur."* Hipotezimizin desteklenmediğini ortaya koymaktadır.

2.5.Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Ekonomik Durum İlişkisine Dair Bulgular

Katılımcıların ekonomik durumlarına göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği, Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup ilgili bölümlerde tablolar halinde gösterilmiştir. Buna göre bu başlık altında ekonomik durum değişkeninin Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık değişkenleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ortaya konacaktır. "Bireylerin ekonomik durumları ile Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki var mıdır?" sorusunun cevabı aranırken normal dağılım sergileyen ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında One Way Anova Testi, normal dağılım sergilemeyen ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. Gruplar arasında var olan farklılığın karşılaştırılması ise Post Hoc analizleri ile ortaya konmaya çalışılmıştır.

2.5.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Ekonomik Durum İlişkisine Dair Bulgular

"Ekonomik durum ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır." ve *"Ekonomik seviye arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır."* hipotezlerinin sınandığı bu bölümde elde edilen veriler Tablo-23'te yer almaktadır.

Tablo 23. Katılımcıların Ekonomik Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Ekonomik Durum			F ve χ^2	*p*	Fark
	Kötü(A) n:55 ($\bar{X}$ ± SS)	Orta (B) n:471 ($\bar{X}$ ± SS)	İyi (C) n:161 ($\bar{X}$ ± SS)			
Suriyelilere Yönelik Tutum	2,74±0,81	2,64±0,78	2,61±0,84	0,573	0,564	-
Kabul	2,67±0,99	2,83±0,97	2,83±1,07	0,665	0,515	-
Tehdit	2,61±1,25	2,52±1,11	2,46±1,15	0,437	0,646	-
Reddetme	1,70±0,89 1,40 (1-5)	1,74±0,89 1,40 (1-5)	1,68±0,91 1,20 (1-5)	1,61	0,447	-

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Suriyelilerin Türkiye'ye yoğun göçü sonrası yerel halk nezdinde Türkiye ekonomisinin kötüye gittiğine dair algılar meydana gelmiştir. Özellikle ev sahiplerinin kira fiyatlarında ciddi oranda artış yapması, iş verenler nezdinde ucuz iş gücü olarak görülen Suriyelilerin yerel halk yerine çalıştırılması ve buna bağlı olarak artan işsizlik oranı, sağlık ve kamu hizmetlerindeki artan iş yükü vs. gibi sebepler söz konusu algının oluşmasına imkân tanımıştır. Buna bağlı olarak özellikle maddi durumu düşük bireyler tarafından bir tehdit unsuru oldukları varsayılan Suriyelilere yönelik olumsuz tutumların fazla olduğu varsayılmaktadır. Fakat Tablo-23'e göre katılımcıların ekonomik durumlarına göre Suriyelilere yönelik tutum, kabul, tehdit ve reddetme puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (p>0,05). Böylece *"Ekonomik seviye arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır."* hipotezimiz elde edilen bulgular ile doğrulanmamaktadır.

2.5.2. Dindarlık ve Ekonomik Durum İlişkisine Dair Bulgular

Araştırma grubunun dindarlık düzeylerinin sahip oldukları ekonomik duruma göre farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymayı amaçlayan bu bölümde ilgili hipotezler sınanacak; Tablo-24'te yer alan sonuçlardan elde edilen bulgular ise benzer veya farklı bulgularla karşılaştırılarak yorumlanacaktır.

Tablo 24.. Katılımcıların Ekonomik Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Ekonomik Durum			F ve χ^2	*p*	Fark
	Kötü(A) n:55 ($\bar{X}$ ± SS)	Orta (B) n:471 ($\bar{X}$ ± SS)	İyi (C) n:161 ($\bar{X}$ ± SS)			
Dindarlık Genel	3,84±0,85 4,10 (1,10-4,90)	4,21±0,66 4,40 (1-5)	4,28±0,53 4,40 (1,10-5)	20,04	**0,000****	**A<B, C**
İnanç-Etki	4,07±0,95 4,33(1-5)	4,38±0,69 4,50 (1-5)	4,49±0,52 4,67(1,17-5)	10,74	**0,005***	**A<B, C**
İbadet Bilgi	3,49±0,83 3,50 (1-5)	3,96±0,77 4,25 (1-5)	3,97±0,71 4,25 (1-5)	22,36	**0,000****	**A<B, C**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Yukarıda yer alan verilere bakıldığında en yüksek dindarlık ortalamasına ekonomik durumu iyi olan katılımcıların (X=4,28); en düşük ortalamaya ise ekonomik durumu kötü olan katılımcıların sahip olduğu görülmektedir (X=3,84). Ekonomik durumu orta ve iyi olan katılımcıların dindarlık, inanç-etki ve ibadet bilgi puanları, ekonomik durumu kötü olan katılımcıların dindarlık, inanç-etki ve ibadet- bilgi puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. Söz konusu farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (p<0,05).

Bireylerin sosyo-ekonomik düzeylerinin hayata bakış açılarını ve yaşam standartlarını belirlemede etkili olduğu kaçınılmazdır. Bu durum bireyin duygu, düşünce ve davranışları üzerinde etkili olduğu gibi dini algılayış, kavrayış ve tutumları üzerinde de etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak söz konusu etkileşimin nasıl gerçekleştiği araştırma konusu olmuştur. Literatürdeki çalışmalar incelendiğinde bireylerin ekonomik durumları ile dindarlıkları arasında herhangi bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar (Şengül, 2007) olsa da genel kanaat değişkenler arasında ters bir ilişki olduğu yönündedir (Ayten, 2013; Akdoğan, 2002). Söz konusu çalışmalara göre ekonomik refah düzeyi arttıkça bireylerin dindarlık düzeyi azalmaktadır. Fakat çalışmamızda bu durumun aksi sonuçlar elde edilmiştir. Böylece *"Ekonomik durum ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Ekonomik refah seviyesi arttıkça dindarlık düzeyi de artar."* hipotezlerimiz mevcut sonuçlar ile desteklenmiştir. Ekonomik refah seviyesi ile dindarlık arasındaki söz konusu olumlu ilişki katılımcıların maddi imkanlarının yaratıcı tarafından kendilerine verildiği, bunun bir şükrü, dolayısıyla yaratıcı ile birebir ilişkiyi gerekli kıldığı, keza maddi kaygının yaşanmadığı durumlarda dini anlama ve yaşama noktasında daha yüksek bir motivasyona sahip olabilecekleri gibi

varsayımlarla açıklanabilir.

2.6.Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Meslek İlişkisine Dair Bulgular

Türkiye'ye göç eden sığınmacıların toplum içine entegrasyonu büyük ölçüde toplumsal ilişkiler ve mesleki birliktelik bağlamında gerçekleşmiştir. Bugün birçok alanda karşılaştığımız Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları anlayabilmek adına mesleki açıdan ortak bir paydada olup olmamanın etkisi tarafımızca önemli görülmektedir. Bununla birlikte bireyin içinde bulunduğu toplumsal grubun, etkileşim içinde olduğu insanların ve meşgul olduğu işin kişinin dindarlık düzeyine etkisi de kaçınılmaz görünmektedir. Bu bağlamda çalışmada Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeylerinde katılımcıların içinde bulundukları meslek grubunun bir etkisinin olup olmadığı araştırılan bir diğer konudur. Bu amaçla "Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeyleri ile katılımcıların içinde bulundukları meslek grubu arasında bir ilişki var mıdır?" sorusunun cevabı aranacak ve elde edilen bulgular ilgili başlıklarda tablolar halinde sunulacaktır.

2.6.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Meslek İlişkisine Dair Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde bireylerin meslek durumlarının Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ve alt boyutları üzerinde etkisinin olup olmadığı, var ise bunun ne düzeyde ve nasıl gerçekleştiği ele alınmaktadır. Buna göre *"Meslek ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Ev hanımları ve öğretmenlerin Suriyelilere yönelik tutumları diğer meslek gruplarına göre daha olumludur."* hipotezleri bölüm içinde test edilmektedir. Normal dağılım gösteren ikiden fazla değişkenin ilişkisini incelemek için tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) testi; ikiden fazla değişken arasındaki ilişkiyi incelemek için ise Kruskal Wallis H testi uygulanmış olup sonuçlar Tablo-25'te gösterilmektedir.

Tablo-25'e göre çalışma grubunun içinde bulundukları mesleğe göre Suriyelilere yönelik tutum, tehdit, reddetme puanları arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$). Fakat kabul alt boyutu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın var olduğu görülmektedir ($p<0,05$). Bu bulgulara göre öğretmenlerin kabul puanlarının ev hanımı ve diğer meslek gruplarının (esnaf, iş adamı, sağlık sektörü, işsiz vs.) kabul puanlarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 25. Katılımcıların Mesleklerine Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Meslek						F ve χ^2	*p*	Fark
	Ev hanımı (A) n:78 ($\bar{X}$ ± SS)	Öğretmen(B) n:213 ($\bar{X}$ ± SS)	Mühendis (C) n:21 ($\bar{X}$ ± SS)	Öğrenci (D) n:127 ($\bar{X}$ ± SS)	Avukat(E) n:20 ($\bar{X}$ ± SS)	Diğer (F) n:228 ($\bar{X}$ ± SS)			
Suriyelilere Yönelik Tutum	2,62±0,68	2,62±0,83	2,41±0,74	2,70±0,84	2,52±0,78	2,68±0,8	0,726	0,604	-
Kabul	2,71±0,85	2,99±0,94	3,06±0,88	2,79±1,07	2,92±0,9	2,68±1,04	2,756	**0,018***	**A,F<B**
Tehdit	2,3±0,99	2,66±1,14	2,18±0,96	2,62±1,15	2,44±1,07	2,43±1,15	0,694	0,500	-
Reddetme	1,78±0,72 2,00 (1-4,2)	1,68±0,95 1,20 (1-5)	1,7±0,65 2,00 (1-3)	1,75±0,86 1,60 (1-4,80)	1,44±0,71 1,00 (1-3,80)	1,76±0,95 1,40 (1-5)	7,55	0,182	-

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Öğretmenlerin Suriyeli sığınmacıları kabul etmeye yönelik söz konusu olumlu tutumunun büyük ölçüde eğitimci olmalarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Eğitimci, her şeyden önce bilgiye, öğrenmeye, öğrendiklerini pratik bir zeminde karşılar kılmaya önem vermektedir. Öğrencilerini din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin kabul etmek ve samimi duygulardan mahrum bırakmamak öncelikli tutumu olmalıdır. Bu minvalde söz konusu bilinç ve anlayışa sahip bireylerin empatik eğiliminin daha yüksek olması da kaçınılmaz görünmektedir. Bununla birlikte öğretmenler okul ortamında öğrenci ve veli sığınmacılarla daha yakın bir temas kurmaktadır. Nitekim çokkültürlü eğitim tutumları ile iletişim ve öz-yeterlik noktasındaki olumlu tutumların artması ile öğretmenlerin mülteci öğrencilerine karşı kabul etme tutumunu arttırdığını bulgulayan başka çalışmalar da mevcuttur (Çiftçi ve Ark., 2019; Akman, 2020).

Çalışmamızdan elde edilen bulgu öğretmenlerin kabul puanlarının ev hanımlarının ve diğer meslek gruplarının kabul puanlarından anlamlı derecede yüksek olduğudur. Bu bulgu ile *"Ev hanımları ve öğretmenlerin Suriyelilere yönelik tutumları diğer meslek gruplarına göre daha olumludur."* hipotezi kısmen desteklenmektedir. Ev hanımları ile öğretmenler arasında gerçekleşen söz konusu anlamlı farklılık ise grupların çalışma ortamında yer alma farkları ile açıklanabilir. Nitekim bazı araştırmalarda çalışma ortamında yer almanın göçmenlerle teması arttırdığı, buna bağlı olarak olumlu duyguların arttığı ve tehdit algısının azaldığı sonuçlarına ulaşılmıştır (Gülüm, 2019; Schoon ve Anderson, 2017).

2.6.2. Dindarlık ve Meslek İlişkisine Dair Bulgular

Araştırmada bireylerin meslek gruplarının etkisinin incelendiği bir diğer temel değişken ise dindarlık değişkenidir. Bu ilişki özelinde *"Meslek ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Ev hanımlarının dindarlık ortalamaları diğer meslek gruplarının dindarlık ortalamasından daha yüksektir."* hipotezleri geliştirilmiştir. Tek yönlü varyans analizi ile normal dağılım sergileyen grupların; Kruskal Wallis H testi ile ise normal dağılım sergilemeyen grupların karşılaştırmaları yapılmış olup elde edilen bulgular ile geliştirilen hipotezler sınanmıştır. Katılımcıların mesleklerine göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup, Tablo-26'da gösterilmiştir.

Tablo-26'dan elde edilen bulgulara bakıldığında katılımcılar arasında en yüksek dindarlık ortalamasına ev hanımları sahiptir (X= 4,47). Ev hanımlarını sırasıyla

mühendisler (X=4,40), öğretmenler (X=4,23), diğer meslek grubunda olan bireyler (X=4,20) ve öğrenciler (X=4,01) takip etmiştir. Dindarlık ortalaması (X=3,84) en düşük meslek grubu ise avukatlar olmuştur. Dindarlık, ibadet-bilgi ve inanç-etki puanları en yüksek ev hanımlarında görülürken, en düşük dindarlık, ibadet-bilgi ve inanç-etki puanları avukatlarda görülmüştür. Çalışmaya katılan bireylerin mesleklerine göre dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları arasındaki bu farklılık anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Söz konusu farklılığın hangi meslek grupları arasında gerçekleştiğini tespit etmek amacıyla uygulanan Post Hoc analizlerine göre ev hanımlarının genel dindarlık ortalamaları ile ibadet bilgi boyutundan aldıkları ortalama puanlar öğretmeni öğrenci, avukat ve diğer meslek gruplarının aldığı ortalama puanlardan anlamlı bir şekilde yüksektir. İnanç-etki boyutundan aldıkları puanlar ise öğretmen, öğrenci ve avukatların aldıkları puanlardan anlamlı bir şekilde yüksektir. Mühendislerin genel dindarlık ortalaması ile dindarlık alt boyutlarından almış oldukları puanlar ev hanımlarının ortalamasından düşük olmasına rağmen bu farklılık istatiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Ayten (2013) bir çalışmasında bireylerin içinde bulunduğu meslek grubu ile dindarlık arasında anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Keza Koç (2010) da yapmış olduğu bir çalışmada iç güdümlü dindarlığa sahip olan bireylerin meslekleri ile anlamlı bir farklılığın olduğunu ortaya koymuştur. Ev hanımlarının bulgulanan yüksek ortalama değerleri de bu bağlamda değerlendirilebilir. Nitekim ev hanımlarının mesleki meşguliyetten uzak bir yaşama sahip olmaları nedeniyle boş vakitlerinin daha fazla olduğu, ibadetlerini yerine getirme imkanlarının daha geniş olduğu ve bu noktada üst düzey bir hassasiyet geliştirdikleri, inançlarını gösterişten uzak daha ihlaslı ve samimi bir şekilde yaşadıkları, kurmuş oldukları sosyal ilişkilerde (komşu, akraba vs.) dini pratiklerin grup ruhunu da sıklıkla tecrübe etmiş oldukları gözlenen bir gerçektir. Bütün bunlar ev hanımlarının iç kaynaklı dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu varsayımını oluşturmaktadır. Elde edilen sonuçlar da bu varsayımı destekler niteliktedir.

Tablo 26. Katılımcıların Mesleklerine Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Meslek						F ve χ^2	*p*	Fark
	Ev hanımı (A) n:78 ($\bar{X}$ ± SS)	Öğretmen(B) n:213 ($\bar{X}$ ± SS)	Mühendis (C) n:21 ($\bar{X}$ ± SS)	Öğrenci (D) n:127 ($\bar{X}$ ± SS)	Avukat(E) n:20 ($\bar{X}$ ± SS)	Diğer (F) n:228 ($\bar{X}$ ± SS)			
Dindarlık Genel	4,47±0,46 4,55 (1-5)	4,23±0,71 4,40 (1-5)	4,40±0,41 4,40 (3,30-4,90)	4,01±0,7 4,20 (1-4,90)	3,84±0,88 4,05 (1,10-4,90)	4,20±0,61 4,30 (1,1-5)	47,83	**0,000****	**A>B,D,E,F**
İnanç-Etki	4,61±0,54 4,83 (1-5)	4,36±0,75 4,50 (1-5)	4,50±0,39 4,50 (3,50-5)	4,19±0,72 4,33 (1-5)	4,03±0,88 4,17 (1,17-4,83)	4,44±0,62 4,50 (1-5)	43,16	**0,000****	**A>B,D,E**
İbadet Bilgi	4,25±0,67 4,50 (1-5)	4,04±0,77 4,25 (1-5)	4,25±0,57 4,25 (2,75-4,75)	3,75±0,79 4,00 (1-5)	3,55±1,02 3,75 (1-5)	3,83±0,78 4,00 (1-5)	41,81	**0,000****	**A>B,D,E,F**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

2.7.Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yaşanılan Coğrafi Bölge İlişkisine Dair Bulgular

Yaşanılan coğrafi bölge bireylerin kültürel değerlerini, gelenek ve göreneklerini şekillendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Öyle ki mizaç üzerinde bile kişinin yetiştiği coğrafi bölgenin etkisi araştırmalarla ortaya konmuştur. Bu bulgulara dayanarak bireylerin yaşadıkları bölge ile tutum ve dindarlık düzeyleri arasında bir ilişki olduğu düşünülerek coğrafi bölgenin kişilerin Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeyi üzerinde de etkisinin olduğu varsayılmaktadır. Bu bölümde söz konusu etkileşimin gerçekleşip gerçekleşmediği, gerçekleşiyor ise bunun ne düzeyde olduğu irdelenecektir. "Yaşanılan coğrafi bölge ile Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık düzeyi arasında bir ilişki var mıdır?" sorusunun cevabı aranacak söz konusu ilişkiye dair ilgili hipotezler test edilecektir.

2.7.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yaşanılan Bölge İlişkisine Dair Bulgular

Bu başlıkta katılımcı grubun yaşadığı coğrafi bölge ile Suriyelilere yönelik tutum arasındaki ilişki ele alınacaktır. *"Yaşanılan bölge ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Ege, Akdeniz ve Karadeniz bölgesinde yaşayan bireylerin diğer bölgelerde yaşayan bireylere göre Suriyelilere yönelik olumsuz tutumu fazladır."* hipotezleri sınanmaktadır. Katılımcıların yaşadığı bölgeye göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup Tablo-27'de gösterilmektedir.

Tablo-27'den elde edilen bulgulara göre örneklem grubunun yaşadığı bölgeye göre Suriyelilere yönelik tutum, kabul, tehdit ve reddetme puanları arasında istatiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($p>0,05$).

Tablo 27. Katılımcıların Yaşadığı Bölgeye Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Yaşanılan Bölge							F ve χ^2	p	Fark
	Marmara (A) n:188 ($\bar{X}$ ± SS)	Ege(B) n:33 ($\bar{X}$ ± SS)	Akdeniz (C) n:64 ($\bar{X}$ ± SS)	G.D. Anadolu(D) n:287 ($\bar{X}$ ± SS)	D. Anadolu (E) n:31 ($\bar{X}$ ± SS)	İç Anadolu (F) n:70 ($\bar{X}$ ± SS)	Karadeniz (G) n:14 ($\bar{X}$ ± SS)			
Suriyelilere Yönelik Tutum	2,65±0,89	2,73±0,68	2,61±0,93	2,64±0,72	2,45±0,72	2,73±0,85	2,47±0,67	0,610	0,722	-
Kabul	2,84±1,04	2,7±0,94	2,94±0,99	2,76±1	3,05±0,91	2,79±0,93	3,2±0,84	1,036	0,401	-
Tehdit	2,57±1,18	2,53±0,99	2,52±1,23	2,46±1,09	2,35±1,09	2,63±1,10	2,46±1,24	0,442	0,851	-
Reddetme	1,69±0,95 1,20 (1-5)	1,85±0,96 2,00 (1-5)	1,77±0,92 1,50 (1-4,80)	1,71±0,82 1,40 (1-5)	1,57±0,72 1,40 (1-3,60)	1,85±1,00 1,60 (1-4,60)	1,76±1,08 1,50 (1-5)	4,22	0,647	-

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

2.7.2. Dindarlık ve Yaşanılan Bölge İlişkisine Dair Bulgular

Katılımcıların yaşadığı bölgeye göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup Tablo 28'de gösterilmektedir. Elde edilen bulgulardan hareketle *"Yaşanılan bölge ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Ege ve Akdeniz bölgesinde yaşayan bireylerin dindarlık ortalamaları diğer bölgelerde yaşayan bireylerin dindarlık ortalamalarından düşüktür."* hipotezleri test edilecektir.

Tablo-28'de yer alan verilere göre katılımcıların yaşadığı bölgeye göre dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Katılımcılar arasında en yüksek dindarlık genel ortalaması ile alt boyut puanlarını Karadeniz bölgesinde yaşayanlar almıştır. Ege bölgesinde yaşayan katılımcıların (Marmara ve Akdeniz hariç) dindarlık ve inanç-etki puanlarının diğer bölgelere göre genel olarak düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca Marmara ve Ege bölgesinde yaşayan katılımcıların (Akdeniz hariç) ibadet-bilgi puanlarının diğer bölgelere göre genel olarak düşük olduğu görülmüştür. Bu farklılık yapılan analizlere göre istatiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Bireyin yaşadığı çevre ile kurmuş olduğu ilişki, coğrafi bölge ve din ilişkisi çok eski zamanlardan beri incelenen bir olgudur. Nitekim bazı çalışmalarda coğrafi bölgenin bireylerin dindarlık düzeyine etkisi özellikle araştırılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalardan biri Uysal'ın (2006) kadın katılımcıların dindarlıklarını ölçmek üzere yaptığı çalışmadır. Araştırmanın sonucuna göre Trakya bölgesinde yaşayan katılımcıların genel dindarlık ortalamaları ile alt boyutlardan almış oldukları puanlar diğer bölgelerde yaşayan katılımcıların ortalama puanlarından daha düşüktür. İnanç boyutunda en yüksek puanları İç Anadolu ve Karadeniz Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar almışken, ibadet boyutunda yüksek puanlar Karadeniz ve Doğu Anadolu bölgesinde yaşayan katılımcılar tarafından alınmıştır. Uysal'ın çalışmasından elde ettiği sonuçlar araştırmamızın bulgularını destekler mahiyettedir.

Tablo 28. Katılımcıların Yaşadığı Bölgeye Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Yaşanılan Bölge							F ve χ^2	*p*	Fark
	Marmara (A) n:188 ($\bar{X}$ ± SS)	Ege(B) n:33 ($\bar{X}$ ± SS)	Akdeniz (C) n:64 ($\bar{X}$ ± SS)	G.D. Anadolu(D) n:287 ($\bar{X}$ ± SS)	D. Anadolu (E) n:31 ($\bar{X}$ ± SS)	İç Anadolu (F) n:70 ($\bar{X}$ ± SS)	Karadeniz (G) n:14 ($\bar{X}$ ± SS)			
Dindarlık Genel	4,08±0,75 4,30 (1,1-5)	3,98±1 4,20 (1-4,9)	4,20±0,69 4,40 (2-5)	4,23±0,61 4,40 (1-5)	4,32±0,35 4,40 (3,3-4,8)	4,37±0,41 4,40 (3-5)	4,49±0,37 4,60 (3,7-4,9)	**12,75**	**0,047***	**B<D,E,F,G** **B<D,F,G**
İnanç-Etki	4,29±0,79 4,50 (1-5)	4,12±1,03 4,33 (1-5)	4,35±0,68 4,50 (2,17-5)	4,42±0,64 4,50 (1-5)	4,46±0,35 4,50 (3,50-5)	4,53±0,43 4,67 (2,83-5)	4,54±0,45 4,67 (3,5-5)	8,03	0,236	-
İbadet-Bilgi	3,78±0,88 4,40 (1-5)	3,78±1,06 4,00 (1-5)	3,98±0,81 4,25 (1,50-5)	3,95±0,72 4,00 (1-5)	4,11±0,51 4,25 (2,75-5)	4,12±0,56 4,25 (2,75-5)	4,41±0,33 4,50 (4-5)	**15,36**	**0,018***	**A<D,E,F,G**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

2.8.Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Hissedilen Dindarlık Düzeyi İlişkisine Dair Bulgular

Bu başlık altında bireylerin hissettikleri dindarlık düzeyinin Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık değişkenleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı ortaya konacaktır. Hissedilen dindarlık düzeyinin ana değişkenlerle ilişkisi analiz edilirken normal dağılan ikiden fazla grup arasında tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA); normal dağılmayan gruplar arasında ise Kruskal Wallis H testi kullanılmış olup sonuçlar ilgili bölümlerde tablolar halinde sunulmaktadır.

2.8.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Hissedilen Dindarlık Düzeyi İlişkisine Dair Bulgular

"Katılımcıların hissettikleri dindarlık düzeyinin Suriyelilere yönelik tutumları üzerinde bir etkisi var mı?" sorusunun cevabının arandığı bu bölümde *"Hissedilen dindarlık düzeyi ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır."* hipotezleri sınanacaktır. Söz konusu ilişkileri incelemek için uygun analizler yapılmış olup katılımcıların hissedilen dindarlık düzeylerine göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo-29'da gösterilmiştir.

Katılımcıların hissedilen dindarlık düzeyine göre Suriyelilere yönelik genel olumsuz tutum puanları ve kabul, tehdit, reddetme gibi alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır ($p<0,05$). Bu bulguya göre hissedilen dindarlık düzeyi 4 ve 5 olan katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanlarının, hissedilen dindarlık düzeyi 1, 2 ve 3 olan katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanlarından düşük olduğu görülmüştür. Genel olarak hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça, Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanlarının azaldığı görülmüştür.

Dindarlık düzeyi arttıkça Suriyelilere yönelik kabullenme puanlarının arttığı, tehdit puanlarının ise düştüğü gözlenmiştir. Tabloya göre hissedilen dindarlık düzeyi 4 ve 5 olan katılımcıların Suriyelilere yönelik kabul puanları, hissedilen dindarlık düzeyi 1, 2 ve 3 olan katılımcıların Suriyelilere yönelik kabul puanlarından yüksek iken, tehdit puanları dindarlık düzeyi 1,2 ve 3 olan katılımcıların puanlarından düşüktür.

Hissedilen dindarlık düzeyi 5 olan katılımcıların Suriyelilere yönelik reddetme puanlarının ise hissedilen dindarlık düzeyi 1, 2 ve 3 olan katılımcıların Suriyelilere yönelik reddetme puanlarından anlamlı düzeyde düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 29. Katılımcıların Dindarlık Düzeyine Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Hissedilen Dindarlık Düzeyi					F ve χ^2	p	Fark
	1 (A) n:30 ($\bar{X}$ ± SS)	2 (B) n:43 ($\bar{X}$ ± SS)	3(C) n:266 ($\bar{X}$ ± SS)	4(D) n:254 ($\bar{X}$ ± SS)	5(E) n:94 ($\bar{X}$ ± SS)			
Suriyelilere Yönelik Tutum	3,00±0,87	3,13±0,83	2,74±0,74	2,52±0,8	2,38±0,75	7,647	**0,000****	**A,B,C<D,E**
Kabul	2,19±1,05	2,41±0,86	2,76±0,92	2,98±0,97	2,96±1,13	11,239	**0,000****	**A,B,C<D,E**
Tehdit	2,68±1,22	3,06±1,18	2,67±1,11	2,41±1,11	2,04±0,97	8,955	**0,000****	**A,B,C,D<E**
Reddetme	1,83±1,12 1,40 (1-5)	2,26±1,12 2,00 (1-5)	1,76±0,87 1,60 (1-5)	1,63±0,85 1,20 (1-5)	1,58±0,77 1,20 (1-5)	19,33	**0,001****	**A,C,D,E<B** **A,B,C<E**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

Din ve önyargı arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok araştırma mevcuttur. Söz konusu araştırmalarda önyargı ve din arasında anlamlı bir ilişkinin var olduğunu ortaya koyan çalışmalar olmuştur (Alport, 1954; Cirhinlioğlu, 2010; Kılınç, 2021; Yapıcı & Kayıklık, 2005). Buna göre din ve dini tutum bireylerin önyargılı tutumlarını azaltan bir işlev olarak görülmüştür. Burada dinin kuşatıcı yapısı, bireye kazandırdığı empatik yaklaşım, yardımseverlik vurgusunun yanında ortak dine mensup olma (Kılınç, 2021) gibi bileşenlerin de etkili olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

2.8.2. Dindarlık ve Hissedilen Dindarlık Düzeyi İlişkisine Dair Bulgular

"Hissedilen dindarlık düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır." ve *"Hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça dindarlık ortalaması da artar."* hipotezlerinin geliştirildiği bu bölümde ilgili hipotezler sınanmış olup katılımcıların hissedilen dindarlık düzeylerine göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo-30'da gösterilmiştir.

Katılımcıların hissedilen dindarlık düzeyine göre dindarlık ve inanç-etki, ibadet-bilgi gibi alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Yukarıda yer alan tablodan elde edilen bulgulara bakıldığında hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça, katılımcıların dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanlarının sırasıyla arttığı gözlenmiştir. Bireyin hissettiği dindarlık düzeyi ile dindarlık düzeyi arasındaki pozitif yöndeki bu ilişki beklenen bir sonuçtur. Böylece elde edilen sonuçlar *"Hissedilen dindarlık düzeyi ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve *"Hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça dindarlık ortalaması da artar."* hipotezlerimizi desteklemektedir.

Tablo 30. Katılımcıların Dindarlık Düzeyine Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyut Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Hissedilen Dindarlık Düzeyi					F ve χ^2	*p*	Fark
	1 (A) n:30 ($\overline{X}$ ± SS)	2 (B) n:43 ($\overline{X}$ ± SS)	3(C) n:266 ($\overline{X}$ ± SS)	4(D) n:254 ($\overline{X}$ ± SS)	5(E) n:94 ($\overline{X}$ ± SS)			
Dindarlık Genel	2,50±1,24 3,50 (1-4,80)	3,55±0,73 3,70 (2-4,9)	4,14±0,43 4,20 (1,80-4,90)	4,42±0,34 4,50 (2,70-5)	4,60±0,46 4,70 (1-5)	209,92	**0,000****	**A<B<C<D<E**
İnanç-Etki	2,57±1,42 3,50 (1-5)	3,74±0,78 3,83 (2-5)	4,37±0,43 4,33 (2,33-5)	4,58±0,37 4,67 (2,50-5)	4,74±0,45 4,83 (1-5)	167,74	**0,000****	**A<B<C<D<E**
İbadet Bilgi	2,39±1,16 3,50 (1-5)	3,26±0,85 3,25 (1,50-4,75)	3,8±0,66 4,00 (1-5)	4,18±0,5 4,25 (2,50-5)	4,39±0,58 4,50 (1-5)	163,94	**0,000****	**A<B<C<D<E**

*p<0,05, **p<0,01, F: One Way Anova Testi, χ2:Kruskal-Wallis H Testi, Fark testi: Post Hoc Testleri

2.9. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yaşanılan Bölgede Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular

Bireylerin yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacıların var olma durumu karşılıklı temasların sağlanması ihtimalini arttırmaktadır. Bu durum iki grubun da birbirine yönelik duygu ve düşüncelerini şekillendiren önemli bir unsur haline gelmektedir. Dolayısıyla bireylerin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumu incelenirken yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığının önemli olduğu düşünülmektedir. Buna bağlı olarak araştırmada *"Yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olma durumu ile Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık arasında bir ilişki var mıdır?"* sorusunun cevabı aranacaktır.

2.9.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yaşanılan Bölgede Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular

"Katılımcıların yaşadığı bölgede Suriyeli sığınmacının var olma durumunun Suriyelilere yönelik tutumları üzerinde bir etkisi var mı?" sorusunun cevabının arandığı bu bölümde *"Yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki yoktur."* hipotezi sınanacaktır. Söz konusu ilişkileri incelemek için uygun analizler yapılmış olup katılımcıların yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmama durumuna göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo-31'de gösterilmiştir.

Tablo 31.Katılımcıların Çevrelerinde Suriyeli Bulunma Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Çevrede Suriyeli Bulunma Durumu		t veya U	p değeri
	Evet n:559 ($\bar{X}$ ± SS)	Hayır n:128 ($\bar{X}$ ± SS)		
Suriyelilere Yönelik Tutum Genel	2,64 ±0,82	2,65±0,69	-9,676	0,919
Kabul	2,83±1,02	2,78±0,88	0,543	0,587
Tehdit	2,53±1,15	2,46±1,05	0,615	0,539
Reddetme	1,71±0,92 1,40 (1-5)	1,77±079 2,00 (1-4,80)	32304,50	0,073

*p<0,05, **p<0,01, t: Independent Sample Testi, U: Mann-Whitney U testi

Katılımcıların çevrelerinde Suriyeli bulunma durumuna göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo-31'de gösterilmiş olup buna göre katılımcıların çevrelerinde Suriyeli bulunma durumuna göre Suriyelilere yönelik tutum, kabul, tehdit, reddetme puanları arasında anlamlı farklılık

görülmemiştir (p>0,05).

2.9.2. Dindarlık ve Yaşanılan Bölgede Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular

"Yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur." hipotezinin sınandığı bu bölümde katılımcıların çevrelerinde Suriyeli bulunma durumuna göre Suriyelilere Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo-32'de gösterilmiştir.

Tablo 32. Katılımcıların Çevrelerinde Suriyeli Bulunma Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Çevrede Suriyeli Bulunma		t veya U	p değeri
	Evet n:559 ($\bar{X}$ ± SS)	Hayır n:128 ($\bar{X}$ ± SS)		
Dindarlık Genel	4,19±0,66 4,30 (1-5)	4,23±0,65 4,40 (1,10-5)	34042,50	0,391
İnanç-Etki	4,38±0,69 4,50 (1-5)	4,39±0,67 4,50 (1,17-5)	35409,00	0,855
İbadet-Bilgi	3,91±0,78 4,00 (1-5)	4,00±0,76 4,25 (1-5)	33009,50	0,168

*p<0,05, **p<0,01, t: Independent Sample Testi, U: Mann-Whitney U testi

Tabloya göre katılımcıların çevrelerinde Suriyeli bulunma durumuna göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup elde edilen bulgulara göre katılımcıların çevrelerinde Suriyeli bulunma durumuna göre dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir (p>0,05). Araştırmaya katılan bireylerin yaş, cinsiyet, medeni durum, ekonomik durum vs. gibi değişkenlere bağlı olarak değişen dindarlık düzeyinin yaşadıkları çevrede Suriyeli sığınmacının var olup olmamasına göre bir değişiklik göstermemesi beklenen bir durumdur. Böylece çalışmanın bu bölümünden elde edilen sonuçlar *"Yaşanılan bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile dindarlık arasında anlamlı bir ilişki yoktur."* hipotezimizi doğrulamaktadır.

2.10. Suriyelilere Yönelik Tutum, Dindarlık ve Yakın İlişki Kurulan Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular

Türkiye'de yaşayan bireylerin Suriyeli sığınmacıları kabul etme tutumlarının altında birbirinden farklı birçok motivasyon olduğu düşünülmektedir. Din birlikteliği, bireylerin doğuştan getirdiği ve kendisine sıkı sıkıya bağlı olduğu temel hak ve

hürriyetlere dair takınılan hassas bakış, empati ve yardımseverlik gibi olumlu duygular bu motivasyonlardan bazıları olarak zikredilebilir. Özellikle yakın ilişki kurulan sığınmacılara yönelik tutumun zikredilen hususlara yakinen şahitlik etme noktasında olumlu bir katkı sağladığı araştırmanın varsayımlarındandır. Buna bağlı olarak Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum çalışmaları yapılırken yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacının olup olmadığı önemli bir değişken olarak yerini korumaktadır. Söz konusu değişkenin Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ve dindarlık temel değişkenleri üzerine etkisi nedir sorusunun cevabı için gerekli analizler yapılmış olup sonuçlar bu bölümde detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

2.10.1. Suriyelilere Yönelik Tutum ve Yakın İlişki Kurulan Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular

Suriyelilerle yakın ilişki kurup kurmamanın bireylerin Suriyelilere yönelik tutumları ve dindarlık düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır? sorusunun cevabının arandığı bu bölümde *"Yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ile Suriyelilere yönelik tutum arasında anlamlı bir ilişki vardır."* ve "*Suriyelilerle yakın ilişki kuran bireylerin olumsuz tutumu yakın ilişki kurmayan bireylerin olumsuz tutumundan daha azdır."* hipotezleri test edilecektir.

Tablo 33. Katılımcıların Suriyeliler ile Yakın İlişki Kurma Durumuna Göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve alt boyutları	Yakın ilişki		t veya U	p değeri
	Evet n:258 ($\bar{X}$ ± SS)	Hayır n:429 ($\bar{X}$ ± SS)		
Suriyelilere Yönelik Tutum	2,29 ±0,71	2,86±0,78	-9,676	**0,000****
Kabul	3,20±1,02	2,59±0,9	8,179	**0,000****
Tehdit	2,14±0,97	2,74±1,16	-6,992	**0,000****
Reddetme	1,46±0,75 1,00 (1-5)	1,88±0,94 2,00 (1-5)	50,39	**0,000****

*p<0,05, **p<0,01, t: Independent Sample Testi, U: Mann-Whitney U testi

Katılımcıların Suriyeliler ile yakın ilişki kurma durumuna göre Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması yapılmış olup Tablo-33'de gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde çalışmaya katılan 429 kişinin Suriyeli sığınmacılarla yakın ilişki kurmadığı, 258 katılımcının ise yakın ilişki kurduğu (komşu, akraba, arkadaş vs.) görülmektedir. Uygulanan analizler sonucu elde edilen bulgulara göre Suriyeliler ile yakın ilişki kurma durumuna göre Suriyelilere yönelik olumsuz tutum ile alt

boyutlardan elde edilen kabul, tehdit, reddetme puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık saptanmıştır ($p<0,05$).

Söz konusu farklılık incelendiğinde Suriyeliler ile yakın ilişki kuran katılımcıların, Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanlarının anlamlı derecede düşük olduğu gözlenmiştir. Aynı şekilde yakın ilişkisi olan katılımcıların, yakın ilişki kurmayan katılımcılara kıyasla kabul puanları yüksek iken, tehdit ve reddetme puanlarının ise düşük olduğu görülmüştür.

Allport (1954) önyargı ile ilgili çalışmaların temel başvuru kaynaklarından olan *"Önyargı'nın Doğası"* adlı eserinde iç grup üyelerinin dış grup üyeleri ile kurmuş olduğu ilişkinin niteliğine göre önyargılı tutumlarda artış veya azalmanın meydana gelebileceğini ifade etmiştir. Bu anlamda olumlu sosyal temasın dış gruba yönelik tehdit duygusunu ve önyargısal tutumları azaltmada etkili olduğunu vurgulamıştır. Bireylerin yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacıların var olma durumu başlı başına mevcut tutumları üzerinde belirleyici olmayabilir. Hatta sığınmacılara maruz kalma/karşılaşma sıklığının artması ile bireylerde önyargı ve tehdit algısının oluştuğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (Kölge, 2020; Yiğit, Özüdoğru ve Kan, 2020). Fakat yapılan araştırmalarda sosyal ilişkilerde daha yakın temasların (komşu, arkadaş vs.) sağlanması ile olumsuz duygu ve düşüncelerin yerini daha ılımlı ve olumlu duygulara bıraktığı sonuçlarına da ulaşılmıştır (Kılınç, 2021; Pettrigrew, 1997; Yiğit, Özüdoğru ve Kan, 2020). Böylece elde edilen bulgular *"Suriyelilerle yakın ilişki kuran bireylerin olumsuz tutumu yakın ilişki kurmayan bireylerin olumsuz tutumundan daha azdır."* hipotemizi desteklemektedir.

2.10.2. Dindarlık ve Yakın İlişki Kurulan Suriyeli Sığınmacının Varlığı İlişkisine Dair Bulgular

Bu bölümde ise katılımcıların Suriyelilerle yakın ilişki kurma durumlarına göre dindarlık düzeylerinin bir farklılık gösterip göstermediği incelenecektir. Bağımsız iki değişken arası ilişki incelenirken normal dağılım sergileyen gruplara Independent Sample Testi uygulanırken, normal dağılım göstermeyen gruplara Mann-Whitney U testi yapılmış olup katılımcıların Suriyeliler ile yakın ilişki durumuna göre Dindarlık Ölçeği ve alt boyutları puanlarının karşılaştırılması Tablo-34'te gösterilmektedir.

Tablo 34. Katılımcıların Suriyeliler ile Yakın İlişki Durumuna Göre Dindarlık Ölçeği ve Alt Boyutları Puanlarının Karşılaştırılması

Ölçek ve Alt Boyutları	Yakın İlişki Kurduğunuz Suriyeli Var mı?			
	Evet n:258 ($\bar{X}$ ± SS)	Hayır n:429 ($\bar{X}$ ± SS)	t veya U	p değeri
Dindarlık Genel	4,30±0,62 4,40 (1-5)	4,14±0,68 4,30 (1-5)	16,71	**0,000****
İnanç-Etki	4,44±0,64 4,67(1-5)	4,34±0,71 4,50 (1-5)	4,66	**0,031***
İbadet-Bilgi	4,09±0,72 4,25 (1-5)	3,83±0,79 4,00 (1-5)	24,11	**0,000****

*p<0,05, **p<0,01, t: Independent Sample Testi, U: Mann-Whitney U testi

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların Suriyeliler ile yakın ilişki kurma durumuna göre dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür (p<0,05). Bu bulgu Suriyeliler ile yakın ilişkisi olan katılımcıların dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanlarının yakın ilişkisi olmayanlara göre yüksek olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgular *"Suriyelilerle yakın ilişki kuran bireylerin dindarlık ortalamaları yakın ilişki kurmayan bireylerin dindarlık ortalamalarından yüksektir."* hipotezimizi desteklemektedir.

İslam dini bireye kendisi için istediğini din kardeşi için de istemeyi öğütlemektedir. Bununla birlikte akrabalara, komşulara, muhtaçlara, yabancılara, yolda kalmışlara yardım etmenin önemi dinin temel kaynağı Kuran ve sünnette sıklıkla vurgulanmaktadır. Kişiden kişiye değişmekle birlikte genel anlamı ile dindar birey, inancının bir gereği olarak karşılıklı-karşılıksız ihtiyacı olana yardım etmeye eğilim göstermektedir. Bu durum, bireylerin zor durumda olanların içinde bulundukları durumu anlama noktasında empati geliştirdiklerinin bir göstergesi olabilir. Nitekim Ayten (2013) Türkiye'deki 7 bölgeden bin kişiyle yapmış olduğu çalışmada dindar bireylerin sosyal sorumluluk bilinci ile empatik bir yaklaşım sergileyerek yardım etme davranışına daha meyilli olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmamızda dindar bireyler Suriyelilerle daha sık yakın ilişki kurmaktadır. Bu durum dindar bireylerde daha sık görülen aynı dini değerlere sahip olmanın birleştirici gücü, yardım etme davranışına meyilli olma, empati duygusunun gelişmiş olması gibi özelliklerle açıklanabilir.

3. SURİYELİ SIĞINMACILARA YÖNELİK TUTUM VE DİNDARLIK İLİŞKİSİNE DAİR BULGULAR

Bu başlık altında önce katılımcıların Suriyeli sığınmacılara yönelik tutumları ile dindarlık ilişkisinin nasıl olduğu ortaya koymak için yapılan korelasyon analizi incelenecektir. Daha sonra ise dindarlık değişkenin Suriyelilere yönelik tutum üzerindeki etkisi basit regresyon analizi ile araştırılacak ve çalışmanın temel sorularının cevapları ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.1.Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutum ve Dindarlık İlişkisi

Bu bölümde dindarlık ile Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum arasındaki ilişkinin ortaya konması amaçlanmaktadır. *"Dindarlık ile Suriyelilere yönelik olumsuz tutum arasında bir ilişki var mıdır?"* sorusunun cevabı aranırken Pearson Korelasyon katsayılarından yararlanılmıştır. Buna göre katılımcılara uygulanan dindarlık ve Suriyelilere yönelik tutum ölçekleri ile alt boyutları arasındaki ilişki düzeyleri incelenmiş olup Tablo-35'te gösterilmiştir.

Tablo 35. Katılımcılara Uygulanan Ölçek ve Alt Boyutları Arasındaki İlişki Düzeyleri

Değişkenler		SYOT	Kabul	Tehdit	Reddetme	Dindarlık	İnanç-Etki
Suriyeli yönelik olumsuz tutum	r	1					
	p						
Kabul	r	**-,771****	**1**				
	p	**0**					
Tehdit	r	**,811****	**-,292****	**1**			
	p	**0**	**0**				
Reddetme	r	**,719****	**-,408****	**,533****	**1**		
	p	**0**	**0**	**0**			
Dindarlık	r	**-,348****	**,301****	**-,274****	**-,194****	**1**	
	p	**0**	**0**	**0**	**0**		
İnanç-Etki	r	**-,273****	**,237****	**-,217****	**-,143****	**,935****	**1**
	p	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	
İbadet-Bilgi	r	**-,378****	**,325****	**-,294****	**-,222****	**,882****	**,659****
	p	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**	**0**

**. Correlation at 0.01(2-tailed), *. Correlation at 0.05(2-tailed), r: Korelasyon katsayısı

SYOT: Suriyelilere yönelik olumsuz tutum

Suriyelilere yönelim tutum ölçeğinin kendi içerisinde korelasyon analizleri incelendiğinde; katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutumları ile kabullenmeleri arasında yüksek düzeyde negatif ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$).

Katılımcıların Suriyelileri kabullenme puanları ile tehdit puanları arasında düşük düzeyde, reddetme puanları ile ise orta düzeyde negatif ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$). Katılımcıların Suriyelileri reddetme puanları ile tehdit puanları arasında orta

düzeyde pozitif ilişki tespit edilmiştir (p<0,05). Bu duruma göre katılımcı grubun Suriyelilere yönelik kabul etme tutumu yüksek iken olumsuz tutumları, tehdit algısı ve reddetme davranışları azalmaktadır. Tehdit algısı var iken ise reddetme davranışlarını daha sık göstermektedir.

Dindarlık ölçeğinin kendi içerisinde korelasyon analizleri incelendiğinde; katılımcıların dindarlıkları ile inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları arasında yüksek düzeyde pozitif ilişki tespit edilmiştir (p<0,05). Ayrıca inanç-etki ile ibadet-bilgi puanları arasında ise orta düzeyde pozitif ilişki tespit edilmiştir (p<0,05). Bu durum katılımcıların dindarlık düzeyinin artması ile inanç-etki ve ibadet-bilgi boyutlarında da artış olduğunu göstermektedir.

3.2.Dindarlık Düzeyinin Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Tutumlar Üzerine Etkisi

Bu başlık altında katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutumları üzerine dindarlığın etkisi ve etki oranları incelenecektir. Modelde dindarlık bağımsız değişken olarak belirlenmiştir. Bu bağımsız değişkenin Suriyelilere yönelik tutum üzerine etkisi basit regresyon analizi ile incelenmiş olup Tablo-36'da gösterilmiştir. Söz konusu ilişki incelendiğinde bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki ilişkinin doğrusal olduğu ve yapılan basit regresyon analizinde modelin istatiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür (F(1,685)=94,61, *p<0,01*). Dindarlık değişkeninin Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlardaki etkisi incelendiğinde ise söz konusu değişimin %12'sini açıkladığı görülmüştür.

Tablo 36. Katılımcıların Suriyelilere Yönelik Olumsuz Tutumları Üzerine Dindarlığın Etkisinin Basit Regresyon Analizi ile İncelenmesi

Değişken	B	Std. hata$_B$	β (Beta)	T	p
Sabit	4,416	,185		23,930	,000
Dindarlık	-,422	,043	-,348	-9,727	**,000**
R=0,348	R^2=0,121		F(1,685)=94,61, *p<0,01*		

Dindarlık değişkeninin etkisini ölçmek için yapılan regresyon analizi sonuçları incelendiğinde, dindarlığın Suriyelilere yönelik tutumlar üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Söz konusu etkiye göre dindarlık puanlarının artması ile Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanları azalmaktadır.

Önyargı sosyal psikolojinin önemli konularından biri olup önyargıyı etkileyen değişkenler uzun yıllar boyunca inceleme konusu olmuştur. Din de söz konusu değişkenler arasında yer almış, psikolog ve sosyologlar tarafından önyargı üzerindeki etkisine dair birçok araştırma yapılmıştır. Çünkü din, kişilerin bireysel tutum ve davranışlarını belirleme, hayatı anlamlandırma, sosyal ilişkileri düzenleme gibi çok geniş bir etki alanına sahiptir. Bu anlamda dini öğretilerin çoğunda din, mensuplarına hoşgörüyü, şefkati, güzel muameleyi, kuşatıcılığı, kardeşliği tavsiye etmekte ve olumlu duygulara sürekli vurgu yapmaktadır. Fakat öte yandan dinler hakikatin temsilcisi olarak yalnızca kendilerini görmekte ve kendi dışındaki dinlerin kurtuluşa eremeyeceklerini de ifade etmektedir. Bu durum her ne kadar başlı başına bir önyargı sebebi olmasa da doğrudan veya dolaylı olarak ötekine yönelik bir önyargıya sebebiyet verdiğine dair yaygın bir kanaat mevcuttur (Ulu, 2019). Allport'a göre dinin önyargı ile ilişkisi bu anlamda niteliğine göre önyargıyı hem arttıran hem de azaltan çift yönlü bir etkiye sahiptir (Allport, 1954).

Gruplararası ilişkiler incelenirken dini inanç, tutum ve davranışların da önyargı üzerinde oluşturduğu etki yakından incelenmiştir. Bireyin inancı ve mensup olduğu dinin önyargı üzerindeki yadsınamaz etkisi din psikolojisi alanında da yerini bulmuştur. Fakat din psikolojisi doğrudan dini ve kutsalı inceleyen bir alan olmadığından dolayı dinin bireyde oluşturduğu duygu, düşünce ve davranışlar esas alınarak dindarlık ve önyargı üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmalar incelendiğinde elde edilen sonuçlar birbirinden farklı olsa da dindarlık ile önyargı arasında bir ilişkinin var olduğu ortaya konmuştur (Allport, 1954; Allport & Ross, 1967; Argyle, 1985; Hood, Hill, & Spilka, 2009).

Son 10 yılda Türkiye'deki önyargı çalışmalarının büyük çoğunluğu Suriyeli sığınmacılar üzerinde yoğunlaşmıştır (Demirdağ, 2021; Bayram, 2021; Kulkara, 2021; Açıkgöz, 2020; Güleryüz, 2021). Arap Baharı sonrası gerçekleşen yoğun Suriyeli göçünün etkisi birçok ülkeye yayılmış ve küresel bir boyut almıştır. Fakat gerek sınırların yakınlığı gerekse uluslararası göç politikalarının etkisiyle söz konusu göçten en çok etkilenen ülke Türkiye olmuştur. Söz konusu etkileşim ve grupların karşılıklı tutumları,

toplumsal gerçekliği anlamlandırmak, mevcut sorun ve problemleri değerlendirmek ve çözüm yolları bulmak amacıyla araştırılmaya başlanmıştır. Dinin bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını belirleyici ve toplumsal ilişkileri düzenleyici işlevi ile birlikte dindarlığın sığınmacılara yönelik tutumlar üzerindeki etkisi de zikredilen çalışmalar arasına dahil olmuştur. Din psikolojisi alanında incelemeye alınan yeni bir konu olması hasebiyle çalışmaların sayısı az olsa da dindarlık değişkeninin Suriyelilere yönelik tutum, önyargı, duygu ve davranışlar üzerinde etkili bir değişken olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Yanbolluoğlu, 2018; Demirkol, 2021; Sağır ve Paloutzian, 2020; Topal ve Ark., 2016; Kılınç, 2021; Kurçak, 2022). Söz konusu çalışmalara göre bireyin dindarlık düzeyinin artması yahut olumlu dini tutuma sahip olması ile birlikte sığınmacılara yönelik önyargı ve olumsuz tutumların azaldığı saptanmıştır. Bu sonuçlar çalışmamızın hipotezini de destekler mahiyettedir.

Katılımcı gruba uygulanan dindarlık ölçeğinin kendi içindeki korelasyon analizi sonuçlarına göre dindarlık ölçek boyutlarının birbiri ile pozitif yönlü bir ilişkide olduğu saptanmıştır. Buna göre katılımcıların genel dindarlık düzeyi arttıkça inanç-etki ve ibadet-bilgi puanlarının da arttığı gözlenmiştir. Bu durum katılımcıların inanç düzeylerinin kutsala ve dine ilişkin bilgilerle desteklendiğini, dini inanç ve öğretilerin bireyin duygu, düşünce ve davranışlarında belirleyici olduğunu ve dinin pratiklerini yerine getirmede etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında bireylerin dindarlık düzeyinin artması ile Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlarının azalması İslam dininin kardeşlik, sevgi, barış, hoşgörü, merhamet, adalet, yardımseverlik gibi temaları sıklıkla vurgulaması ve söz konusu değerlerin bireyler tarafından içselleştirilmesi ile açıklanabilir.

Bununla birlikte din ortaklığı da söz konusu olumlu tutumun bir sebebi olabilir. Nitekim aynı dine inanmak, aynı dinin mesajlarına muhatap olmak ve aynı ibadetleri yapmak grupları bir araya getiren ve teması arttıran önemli bir etkendir. Söz konusu olumlu temasların önyargı ve olumsuz tutumları azalttığı ise yukarıda zikredilen çalışmalarda ortaya konmuştur. Olumsuz tutumların azalması Suriyelileri kabul etme ve uyum noktasında da kolaylaştırıcı bir işlev görmüştür. Nitekim katılımcı grubun Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanları azaldıkça kabul etme puanlarının yükseldiği görülmüştür. Bununla birlikte kabul puanlarının artması ile reddetme puanları düşse de kabul ve tehdit puanları arasındaki negatif ilişki düşük düzeydedir. Dolayısıyla katılımcı grubun Suriyelileri kabul ederken reddetme tutumlarından uzaklaştıklarını söylemek

mümkünse de tehdit algısından bütünüyle soyutlandıklarını söylemek güçtür. Çünkü gruplararası temasta psikolojik, ekonomik, toplumsal, siyasi birçok değişken belirleyicidir ve Suriyelileri kabul etmek, tehdit algısının tamamen yok olduğunu göstermemektedir. Fakat düşük düzeyde de olsa negatif bir ilişkinin var olduğu sonucu Suriyelilere yönelik tutumlarda olumlu bir bakış açısının nefret, öfke söylemi, dışlama, maddi-manevi tehdit algısı gibi olumsuz tutumları hafiflettiğini ve kabulü kolaylaştırdığını ortaya koymaktadır. Çalışmamızın bir sonucu olarak söz konusu olumlu tutumlar üzerinde dindarlığın önemli bir etki oranına sahip olduğu sonucu ise *"Dindarlık arttıkça Suriyelilere yönelik olumsuz tutum azalır."* temel hipotezimizi doğrulamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriyeli sığınmacılara yönelik tutum ile dindarlık ilişkisini araştıran bu çalışmada bireylerin dindarlık düzeylerinin Suriyelilere yönelik tutumlar üzerinde etkili olup olmadığı incelenmiştir. Bununla birlikte ana değişkenlerin *cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, ekonomik durum, meslek, yaşanılan coğrafi bölge* gibi sosyo-demografik değişkenler ve bireylerin hissettikleri dindarlık düzeyi, yaşadıkları bölgede Suriyeli sığınmacı olup olmadığı ve yakın ilişki kurulan Suriyeli sığınmacının olup olmadığı gibi durumlarla ilişkisi de araştırılmıştır. Anket tekniğinin kullanıldığı bu çalışmaya Türkiye'de yaşayan 18-60 yaş arası 202 erkek, 485 kadın katılmıştır.

Araştırmada önce bireylerin Suriyelilere yönelik tutumları ve dindarlık düzeyleri ile sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişki incelenmiş, daha sonra temel değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşim incelenerek araştırmanın temel sorusunun cevabı aranmıştır. Söz konusu ilişkiler üzerine birtakım bulgular elde edilmiş olup bunlar aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

Suriyelilere yönelik tutum ile dindarlık ilişkisinin incelendiği ilk değişken cinsiyet değişkenidir. Buna göre katılımcıların cinsiyetlerine göre Suriyelilere yönelik tehdit ve reddetme puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Ancak katılımcıların cinsiyetlerine göre Suriyelilere yönelik olumsuz tutum, kabul puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Erkek katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutumları yüksekken, kadın katılımcıların kabul puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Katılımcıların cinsiyetlerine göre dindarlık düzeyleri incelendiğinde ise genel dindarlık, inanç-etki ve ibadet bilgi puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Kadınların dindarlık ve alt boyut puanları, erkeklerin genel dindarlık ve alt boyut puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların yaşlarına göre Suriyelilere yönelik tutum Ölçeği ve alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiş; dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. 18-25 yaş arası gençlerin dindarlık ve ibadet-bilgi puanları, 41-59 yaş ve 26-40 yaş arası katılımcıların dindarlık ve ibadet-bilgi puanlarından düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca 18-25 yaş arası gençlerin inanç-etki puanları, 41-59 yaş arası katılımcıların dindarlık ve ibadet-bilgi puanlarından düşük olduğu görülmüştür.

Medeni duruma göre incelenen katılımcıların Suriyelilere yönelik tutum, kabul ve tehdit puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Ancak katılımcıların medeni durumlarına göre reddetme puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Bekar katılımcıların reddetme puanları, evlilere ve diğerlerine göre daha yüksektir. Katılımcıların medeni durumlarına göre genel dindarlık ve alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür ($p<0,05$). Evli katılımcıların dindarlık, inanç-etki ve ibadet bilgi puanları, bekarlara göre daha yüksektir.

Katılımcıların Suriyelilere yönelik tutum ve alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Fakat genel dindarlık ve alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık saptanmıştır. Bu duruma göre ekonomik durumu orta ve iyi olan katılımcıların dindarlık ve alt boyut puanları, ekonomik durumu kötü olan katılımcıların dindarlık ve alt boyut puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

Mesleklere göre Suriyelilere yönelik tutum ve dindarlık ilişkisi incelendiğinde ise araştırmaya katılanların mesleklerine göre Suriyelilere yönelik tutum, tehdit, reddetme puanları arasında anlamlı farklılık görülmemekle birlikte kabul puanları arasında anlamlı farklılık olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bulguya göre öğretmenlerin kabul puanlarının, ev hanımı ve diğer meslek grupların puanlarından daha yüksek olduğu görülmüştür.

Katılımcıların eğitim durumu incelenen bir diğer sosyo-demografik değişkeni oluşturmaktadır. Söz konusu incelemeye göre katılımcıların eğitim durumuna göre tehdit puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Fakat Suriyelilere yönelik olumsuz tutum ve kabul puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Yüksek lisans ve doktora mezunu olan katılımcıların Suriyelilere karşı olumsuz tutum puanları düşükken, lisans ve altı mezuniyete sahip katılımcıların olumsuz tutumlarının yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte yüksek lisans mezunu olan kişilerin kabul puanlarının diğer mezuniyetlere göre yüksek olduğu görülmüştür. Yüksek lisans mezunu olan katılımcıların reddetme puanları, ortaokul, lise ve lisans mezuniyeti olan katılımcıların reddetme puanlarından yüksek olduğu görülmüştür.

Eğitim durumuna göre dindarlık ve alt boyut puanları arasında ise anlamlı farklılık saptanmıştır. İlkokul mezunu olan katılımcıların dindarlık puanları, lisans mezuniyeti olan katılımcıların dindarlık puanlarından yüksektir. İlkokul, ortaokul ve lise mezunu olan katılımcıların inanç-etki puanları lisans mezuniyeti olan katılımcıların puanlarından yüksek olduğu görülmüştür. İbadet-bilgi puanları incelendiğinde ise,

ilkokul ve yüksek lisans mezunu olan katılımcıların puanlarının lisans ve lise mezuniyeti olan katılımcıların puanlarından yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İncelenen sosyo-demografik değişkenlerden bir diğeri ise katılımcıların yaşadıkları coğrafi bölgedir. Söz konusu değişkene göre araştırma grubunun Suriyelilere yönelik tutum, kabul, tehdit ve reddetme puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir. Dindarlık ve alt boyut puanları arasında ise anlamlı farklılık gözlenmiştir. Ege bölgesinde yaşayan katılımcıların (Marmara ve Akdeniz hariç) dindarlık ve inanç-etki puanlarının diğer bölgelere göre genel olarak düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca Marmara ve Ege bölgesinde yaşayan katılımcıların (Akdeniz hariç) ibadet-bilgi puanlarının da diğer bölgelere göre genel olarak düşük olduğu görülmüştür.

Katılımcıların dindarlık düzeyine göre Suriyelilere yönelik tutum, kabul, tehdit, reddetme puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Hissedilen dindarlık düzeyi 4 ve 5 olan katılımcıların Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanları, diğer düzey katılımcıların olumsuz tutum puanlarından düşük olduğu görülmüştür. Genel olarak hissedilen dindarlık düzeyi ile olumsuz tutum, tehdit ve reddetme boyutları arasında negatif yönlü bir anlamlı ilişkinin var olduğu görülmüştür. Algılanan dindarlık düzeyi arttıkça olumsuz, reddetme ve tehdit tutumlarının azaldığı görülmüştür. Kabul puanları için ise pozitif yönlü bir ilişki var olduğu bulgulanmıştır. Algılanan dindarlık düzeyi yüksek olan kişilerin kabul puanları diğer düzey katılımcılardan yüksektir. Katılımcıların dindarlık düzeyine göre genel dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları arasında anlamlı farklılık görülmüştür. Hissedilen dindarlık düzeyi arttıkça, katılımcıların dindarlık, inanç-etki ve ibadet bilgi puanlarının sırasıyla arttığı gözlenmiştir.

Araştırmaya dahil olan kişilerin çevrelerinde Suriyeli olup olmadığının tutumları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bu amaçla demografik değişkenler arasında yer alan bu soruya verilen cevaplara göre Katılımcıların çevrelerinde Suriyeli bulunma durumuna göre Suriyelilere yönelik tutum, kabul, tehdit, reddetme puanları ile dindarlık genel, inanç-etki ve ibadet-bilgi alt boyut puanları arasında anlamlı farklılık görülmemiştir.

İncelenen son değişken ise çalışma grubunun Suriyelilerle kurduğu yakın ilişkiyi ele almaktadır. Söz konusu etkileşime göre Suriyeliler ile yakın ilişkisi olan katılımcıların, Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanlarının anlamlı bir şekilde düşük olduğu gözlenmiştir. Suriyeliler ile yakın ilişkisi olan katılımcıların, yakın olmayan katılımcılara göre kabul puanları yüksek iken, tehdit ve reddetme puanlarının ise düşük

olduğu görülmüştür. Dindarlık değişkeni için ise Suriyeliler ile yakın ilişkisi olan katılımcıların dindarlık, inanç-etki ve ibadet-bilgi puanları yakın ilişkisi olmayanlara göre anlamlı bir şekilde yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmanın temel değişkenler arasındaki ilişkisini ölçmek amacıyla yapılan regresyon analizine göre ise dindarlık değişkeninin Suriyelilere yönelik tutumlar üzerinde önemli bir etkiye sahip oluğu görülmüştür. Dindarlık değişkeni Suriyelilere yönelik olumsuz tutumlardaki değişimin %12'sini açıklamaktadır. Elde edilen bu bulguya göre dindarlık puanlarının artması ile Suriyelilere yönelik olumsuz tutum puanlarının azalacağı ortaya konulmuştur.

Sonuç olarak tezimizin ana hipotezinin doğrulandığı ve bununla birlikte temel değişkenler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki etkileşime dair geliştirmiş olduğumuz hipotezlerinin de büyük bir çoğunluğunun doğrulandığı görülmektedir.

ÖNERİLER

Araştırmanın konusu ve sonuçları göz önünde bulundurularak birtakım önerilerde bulunulabilir:

- Dünya'nın ve özellikle Türkiye'nin mevcut en önemli gerçeklerinden biri olan Suriyeli sığınmacılara dair alan yazında var olan araştırmalar hala çok sınırlıdır. Din psikoloji disiplini içerisinde ise sığınmacılar ve yerel halkın dini tutum, düşünce ve davranış boyutlarının çok yönlü bir şekilde incelendiği çalışma yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar artarak çeşitlilik gösterilebilir.
- Araştırma grubu çok geniş tutulduğu için çeşitli sınırlamalar ile daha dar bir çevrenin tutumu ölçülebilir.
- Yöntem olarak mülakat tekniği kullanılarak katılımcıların görüşleri daha derin bir analize tabi tutulabilir.
- Çalışmada birçok meslek grubu yer almaktadır. Tek bir meslek grubu özelinde daha özel çalışmalarla literatüre katkı sunulabilir.

KAYNAKÇA

Açıkgöz, Ü. (2020). *Gaziantep'te Öğretmenlerin Gözünden Yerli ve Suriyeli İlişkilerinde Önyargılar ve Toplumsal Mesafe.* Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep:

Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2018). *Göç Sosyolojisi.* İstanbul: Nobel.

AFAD (2013). *Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar*. Saha Araştırması Sonuçları.

Akıncı, B., Nergiz , A., & Gedik, E. (2015). Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi, 1*(2), 58-83.

Akdoğan, A. (2002). *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat.* İstanbul: Rağbet Yayınları.

Akman, Y. (2020). Öğretmenlerin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumları İle Çokkültürlü Eğitim Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*(49), 247-262.

Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim". *Uluslarasası Sosyal Araştırmalara Dergisi, 5*(20), 292-303.

Aksoy, Z. (2012). Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(20), 294-295.

Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice.* Cambridge: Addison Wesley.

Allport, G. W. (2016). *Önyargının Doğası.* (N. Nirven, Dü.) Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Allport, G., & Ross. (1967). Personel Religious Orientatiton And Prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology, 5*(4), 432-443.

Argyle, M. (1985). Advances in the Psychology of Religion. L. B. Brown içinde, *Advances in the Psychology of Religion*. (s. New Directions in the Osychology of Religion). Oxford: Pergamon.

Aydın, M. (2004). *Dinler Tarihine Giriş.* Konya: Din Bilimleri Yayınları.

Aytaç, S. E., & Çarkoğlu, A. (2017). Ethnicity and Religiosity-based prejudice in Turkey: Evidence From a Survey Experiment. *International Political Science Review*, 40(1): 58-72.

Ayten, A. (2009). *Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ayten, A. (2013). *Empati ve Din: Türkiye'de Yardımlaşma Ve Dindarlık Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Ayverdi, İ. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (Cilt 1).* İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Başak, C. (2011). *Mülteciler, Sığınmacılar ve Yasa Dışı Göçmenler.* Ankara: İçişleri Bakanlığı.

Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve Psikolojik Açıdan Göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.

Bayram, A. (2021). *Türkiye'deki Yerel Halkın Suriyeli Göçmenlere Yönelik Algısı: Mardin Örneği.* Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Baysal, C., & Tekarslan, E. (1998). *Davranış Bilimleri.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayın No:275, Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.

Bilgin, B. (2001). *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi.* Ankara: Gün Yayıncılık.

Bozbeyoğlu, E. (2015). Mülteciler ve İnsan Hakları. *Moment Dergisi, 2*(1), 64-65.

Bartram, D., M. V. Poros, ve P. Monforte (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (Itır Ağabeyoğlu Tuncay, Çev.) Ankara: Hece Yayınları.

Budak, S. (2017). *Psikoloji Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Bulkan, D. (2018). *Avrupa Birliği Göç Politikası ve Suriyeli Göçmenler. Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Büyüköztürk, Ş. (2020). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analiz El Kitabı* (27. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Cemalcılar, Z., & Kağıtçıbaşı, Ç. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar: Sosyal Psikolojiye Giriş.* İstanbul: Evrim Yayınevi.

Certel, H. (2011). *Din Psikolojisi.* Isparta: Tuğra Ofset.

Chatters, L. M. (2000). Religion and Health: Public Health Research and Practice. *Annual Review of Public Health*(21), 335-367.

Cirhinlioğlu, F. G. (2010). Dini Yönelimler ve Önyargı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(1), 1365-1384.

Cirhinlioğlu, Z., Ok, Ü., & Cirhinlioğlu, F. G. (2013). *Modernite, Dindarlık ve Ruh Sağlığı.* İstanbul: Nobel Yayınları.

Cirhinoğlu, F. G. (2014). *Din Psikolojisi.* Ankara: Nobel.

1951 Cenevre Sözleşmesi, https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf

Crapps, R. W. (1986). *An Introduction to the Psychology of Religion.* USA: Mercer University Press.

Çağlayan, S. (2013). *Göç Kavramı ve Kuramları*. (F. Güneş, ed.), Kent Sosyolojisi. (84-115). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Çalık, T. (2015). Sığınma Hakkının Korunması, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(1), 126-129.

Çiftçi, T., Arseven, I., Arseven, A. & Orhan, A. (2019). Öğretmenlerin Mülteci Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi (Sivas İli Örneği). *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 8(4), 1082-1101.

Çökmez, M. (2021). *Türkiye'nin Göçmen Politikası ve Suriyeli Sığınmacılar.* Muş: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirdağ, A. (2021). *Suriyeli Mültecilere İlişkin Kalıpyargı İçeriği ve Davranış İlişkisi: Duyguların ve Ahlaki Dışlamanın Aracı rolü.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi.

Demirel, Ö. (2001). *Eğitim Sözlüğü.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Demirkol, M. (2021). *Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Prososyal Davranışları ile Dini Tutumları Arasındaki İlişki: Ankara/Altındağ Örneği.* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Dergisi*, *5*(9), 9-22.

Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ergüven, N., & Özturanlı, B,. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*.

Fromm, E. (2017). *Psikanaliz ve Din.* İstanbul: Say Yayınları.

Göcen, G. (2012). *Şükür ve Psikolojik İyi Olma Arasındaki İlişki Üzerine Bir Alan Araştırması. Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversittesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Göç Terimleri Sözlüğü (2009). Cenevre: IOM Uluslararası Göç Örgütü (B. Çiçekli, ed.), (Litera Çeviri ve Dil Hizmetleri.

Göregenli, M. (2012). *Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi.

Görgün, M. (2017). Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi. *üleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (22), 1317- 1327.

Gülüm, Z. (2019). *Misafir Mi? Tehdit Mi? Suriyeli Göçmenlere Yönelik Önyargının Ayırt Edici Boyutları.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü.

Güleryüz, Z. (2021). *Yerli Halk ve Suriyeli Sığınmacıların Birbirlerine Karşı Tutumları Üzerine Bir Alan Araştırması: Hatay Antakya Örneği.* Karaman: Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürses, İ. (2005). Önyargının Nedenleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14*(1), 143-160.

Genç, Y., Gündüz , D., & Çöpoğlu, M. (2019). Göç ve Kalkınma İlişkisi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 7*(18), 479-498.

Hasta, D., & Dönmez, A. (2009). Yetkecilik ve Bilişsel Karmaşıklık Düzeyi ile Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişki. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(64), 10-29.

Hood, R. W., Hill, P. C., & Spilka, B. (2009). *The Psychology of Religion: An Empirical Approach.* New York: Gulford Press.

Hökelekli, H. (2010). *Din Psikolojisine Giriş.* İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.

Hökelekli, H. (2013). *Din Psikolojisi* . Ankara: TDV Yayınları.

Horozcu, Ü. (2015). *Din Psikolojisi Ders Kitabı.* İstanbul: Rağbet Yayınları.

İçduygu, A. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar: "Siyasallaşan" bir sürecin analizi". *Toplum ve Bilim*(27), 27-41.

Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat.* İstanbul: İşaret Yayınları.

Kölge, İ. (2020). *Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutumlarının Sosyal Uyumla İlişkilendirilmesi: Şanlıurfa Örneği.* Yalova: Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köse, A. (2016). *Freud ve Din.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Köse, A., & Ayten, A. (2015). *Din Psikolojisi.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Kılınç, G. (2021). *Biyolojik Afet (COVID-19) ve Doğal Afet (Deprem) Zamanında Gruplararası Tehdit Algısı ve Dini Tutumun Suriyelilere İlişkin Ön Yargıdaki Rolü.* Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kımter, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi. Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü .

Kınık, K. (2010). Göç, Sürgün ve İltica. *Hayat Sağlık Dergisi*, 36-39.

Kızılgeçit, M. (2017). *Din Psikolojisinin 200'ü.* Ankara: Otto Yayıncılık.

Kızılgeçit, M. (2021). *Yalnızlık Umutsuzluk ve Dindarlık İlişkisi.* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Kara, M. A. (2017). *Göç Yazıları: Kuramdan Alana Türkiye'de Göç.* Ankara: Kırmızı Çatı Yayınları.

Karaca, F. (2000). *Ölüm Psikolojisi.* İstanbul: Beyan Yayınları.

Karaca, F. (2015). *Din Psikolojisi.* Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.

Karakaya, H. (2020). Türkiye'de Göç Süreci ve Suriye Göçünün Etkileri. *Fırat Üniversitesi, İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4*(2), 93-130.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler.* Nobel.

Karasu, M. A. (2018). Türkiye'ye Yönelik Dış Göçler, Suriyeli Sığınmacı Göçü ve Etkileri. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi,, 14*(1).

Karpat, K. H. (2010). *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler.* İstanbul: Timaş Yayınları .

Kayıklık, H. (2002). Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları. *Dini Araştırmalar Dergisi, 5*(13), 27-40.

Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler.* Adana: Baki Kitabevi.

Kayıklık, H. (2006). Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış Etkileşimi. *İslami Araştırmalar, 19*(3), 491-500.

Kaygalak, S. (2009). *Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Sosyal Psikolojiye Giriş.* İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kirman, M. A. (2011). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Rağbet Yayınları.

Koç, M. (2010). Demografik özellikler ile dindarlık arasındaki ilişki: Yetişkinler üzerine ampirik bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 19*(2), 217-248.

Koçak, K. A. (2012). Yasemin Devrimi'nden "Arap Baharı"na Tunus. *Yasama Dergisi, 22*, 22-61.

Kula, N. (2001). *Kimlik ve Din: Ergenler Üzerine Bir Araştırma.* İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Kulkara, F. N. (2021). *Göçmenlere Yönelik Tutum ve Davranışlarda, Bireyin Kişilik Özellikleri, Travma Öyküsü, Bağlanma Stilleri ve Şiddet Eğiliminin İncelenmesi. Doktora Tezi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü.

Kurçak, A. K. (2022). *Türk Toplumunda Suriyeli Göçmenleri Kabul ve Uyumda Dindarlığın Rolü (Gaziantep Örneği). Doktora Tezi.* Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18*(2), 1-26.

Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *UÜİFD, 18*(2), 1-26.

Lippman, W. (1992). *Public Opinion* . New York: Harcourt & Brace.

Manning, P. (2005). Migratıon In World Hıstory (1.Baskı). New York: Routledge.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat.

Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din.* İstanbul : Dem Yayınları.

Mehmedoğlu, A. U. (2006). *Küreselleşme, Ahlak ve Değerler.* İstanbul: Litera Yayıncılık.

Mehmedoğlu, A. U. (2013). Din, Dindarlık ve Değerler. *stanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 173-189.

Myers, D. G. (2010). *Social Pschology* . McGraw-Hill.

Onay, A. (2004). *Dindarlık, Etkileşim ve Değişim.* İstanbul: Dem Yayınları.

Oral, B., & Çetinkaya, F. (2017). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Göç, Tanımı, Nedenleri ve Göç Kuramları. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı, 3*(1), 1-8.

Özdal, B. (2018). *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye.* Bursa: Dora Yayınları.

Özdemir, Ç. (2016). Suriye'de İç Savaşın Nedenleri: Otokratik Yönetim mi, Bölgesel ve Küresel Güçler mi? *Bilgi*, 81-102.

Özer, İ. (2004). *"Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme".* Bursa: Ekin Kitabevi.

Özer, İ. (2004). *Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Özüdoğru, H. Yiğit & Kan, A. (2020). Examinig the People's Attitude Towars Syrians According to Levels of Communication and Relationship. *International Journal of Geography and Geography Education. (IGGE)*, 42: 244-262.

Özüdoğru, H. Yiğit; Kan, A., Uslu, L., & Yaman, E. (2018). "Yerel Halkın Suriyelilere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 40(2): 115-140.

Özyakışır, D. (2013). *Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Paker, M. (2012). *Psikolojik Açıdan Önyargı ve Ayrımcılık.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Pallant, J. (2020). *SPSS Kullanma Klavuzu* (3. Baskı). (S. Balcı, & B. Ahi, Çev.) Anı Yayınları.

Pargament, K. I. (1977). *The Psychology of Religion and Coping, Theory, Research, Practice* . London: The Guildford Press.

Pazarlı, O. (1996). *Din Psikolojisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Pettigrew, T. F. (1997). Generalized Intergroup Cpntact Effects on Prejudice. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 23(2), 173-185.

Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2011). When Groups Meet: The Dynamics of InterGroup Contact. Psychology Press Preston.

Salmış, F. (2014). *Kimlik Sancısı.* İstanbul: Bilsam Yayınları.

Sağır, Z., & Paloutzian, R. (2020). Religious Attitudes, Demographic Variables and Prejudice Toward Syrian Refugees in Turkey: *Local Data and International Differences*. *10*(20), 302-343.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 5*(5), 33-44.

Schneider, D. J. (2004). *The Psychology of Stereotyping*. New York, NY: The Guilford Press.

Schoon, E. W., & Anderson, K. F. (2017). Rethinking the Boundaries: Competitive Threat and the Asymmetric Salience of Race/Ethnicity in Attitudes Towars İmmigrants. *Socius: Sociological Research for a Dynamic World,* 3, 1-14

Sezik, M., & Ağır, O. (2015). Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları. *Birey ve Toplum, 5*(9), 95-123.

Solmaz, B., & Çapçıoğlu, İ. (2009). *Din Sosyolojisi (Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar).* Konya: Çizgi Kitabevi.

Somuncu, B. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç politikası.* DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Subaşı, N. (2002). Türk(iye) Dindarlığı: Yeni Tipolojiler, *İslamiyat*, (4), 17-40.

Şen, M. (2014). Türkiye'de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi. *Çalışma ve Toplum*(1), 231-256.

Şengül, F. (2007). *Dindarlık ve Ruh Sağlığı İlişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tabachnick & Fidell, (2013). *L.S. Fidell Using Multivariate Statistics* (sixth ed.) Pearson, Boston.

Tüfekçi, S. (2002). *Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler: İstanbul Örneği, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.

Tümer, G. (1994). *Din. TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA) .C.9.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Tanrıverdi, A. (2019). *Kayseri'deki Suriyelilerde Kültürel Uyum ve Din. Yüksek Lisans Tezi.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tepealtı, F. (2019). Avrupa Birliği'ne Yönelik Türkiye Geçişli (Transit) Göç Hareketleri ve Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi. *Doğu Coğrafya Dergisi, 24*(41), 125-140.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. "*Geçici Koruma"*, https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 (Erişim Tarihi: 09.06.2022)

T.C. Mevzuat Bilgi Sistemi (2013). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu*, http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (Erişim Tarihi: 04 Haziran 2022)

Thouless, R. H. (1971). A*n Introduction to the Psychology of Religion.* London: Cambridge University Press.

Tokgöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tropp, P. &. (2011). *When Groups Meet: The Dynamics Of İntergroup Contact* . Psychology Press Preston.

Turğut, M. (2015). *Avrupa'da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri.* Ankara: Araştırma ve Politika Serisi.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022), *"Din"*, https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 02.05.2022)

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022), "*Göç*", https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022), *"Göçmen"*, https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2022), *"Mülteci"*, https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 30.05.2022)

Ulu, M. (2019). *Önyargı ve Din.* İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Ulutaş, U., Kanat, K. B., & Acun, C. (2015). *Sınırları Aşan Kriz.* Ankara: SETA.

Uysal, V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın.* İstanbul: Dem Yayınları.

Uzun, A. (2015). Türkiye'deki Suriyeli Nüfusun Hukuki Statüsü ile İlgili Bir Analiz. *Ankara Barosu Dergisi*. 1: 107-120.

Vural, M. E. (2016). *Yetişkinlerde Alçakgönüllülük, Dindarlık ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, C. (2013). *Sosyolojik Açıdan Din-Diyanet ve Din Görevlileri.* Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalçın, E., & Kara, Ö. (2016). Kırsal Göç ve Tarımsal Üretime Etkileri. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, *20*(2), 154-158.

Yanbolluoğlu, Ö. (2018). *Suriyeli Mültecilere Yönelik Duygular ve Algılanan Sosyal Mesafede, Gruplararası Pozitif ve Negatif Temas, Sosyal Baskınlık Yönelimi, Gruplararası Tehdit ve Gruplararası Kaygının Rolü. (Yüksek Lisans Tezi).* . Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yapıcı, A. (2002). *Din, Kimlik ve Önyargı: Biz ve Onlar.* Adana: Karahan Kitabevi.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din: Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık.* Adana: Karahan Yayınları.

Yapıcı, A., & Kayıklık, H. (2005). Dinsel Eğilimle Ön Yargı ve Hoşgörüsüzlük Arasındaki İlişkiler Üzerine Psikolojik Bir Araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14*(1), 413-426.

Yaparel, R. (1987). Dinin Tarifi Mümkün mü? *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(4), 403-417.

Yarar, Ö., & Karpat, G. (2015). *Türkiye'deki Bölgeler Arası İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi.* (99-117, Dü.) Alphanumeric Journal.

Williams, R. M. (2006). Prejudice. W. Outhwaite içinde, *The Blackwell Dictionary of Modern Social Thought* (s. 521-523). Malden. Blackwell. Publishing.

EKLER

Ek-1: Anket Formunda Kullanılan Ölçekler

Aşağıda Türkiye'de yaşayan Suriyelilere yönelik duygu ve düşünceleri yansıtan cümleler yer almaktadır. Bu cümlelerin karşısında "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum" ve "Kesinlikle Katılıyorum" olmak üzere beş seçenek verilmiştir. Lütfen cümleleri dikkatle okuyunuz ve size en uygun olanını (x) işaretleyerek belirtiniz.

		Kesinlikle Katılmıyorum	**Katılmıyorum**	**Kararsızım**	**Katılıyorum**	**Kesinlikle Katılıyorum**
Kabul Etme	Suriyeli bir arkadaşım olmasını isterim.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin uyumlu insanlar olduğuna inanırım.	O	O	O	O	O
	Suriyelilere güvenirim.	O	O	O	O	O
	Suriyelileri severim.	O	O	O	O	O
	Suriyelileri yakından tanımak isterim.	O	O	O	O	O
	Suriyelileri kendime yakın bulurum.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin toplumumuza çeşitlilik kattığına inanırım.	O	O	O	O	O
	Suriyeliler ile zaman geçirmekten hoşlanırım.	O	O	O	O	O
	Suriyeli biriyle tanışmaktan mutluluk duyarım.	O	O	O	O	O
	Suriyelilere sempati duyarım.	O	O	O	O	O
	Suriyelileri fırsat buldukça ziyaret ederim.	O	O	O	O	O
Tehdit	**Suriyelileri tehdit olarak algılarım.**	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin ülke güvenliğini tehdit ettiğini düşünürüm.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin Türkiye'de yaşamalarını istemem.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin ülke ekonomisine zarar verdiğini düşünürüm.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin suç oranlarını artırdığını düşünürüm.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin yoksulluğu artırdığını düşünürüm.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin Türkiye'yi yaşanmaz hale getirdiğini inanırım.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin Türkiye'ye yük olduğuna inanırım.	O	O	O	O	O

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
	Suriyelilerin varlığından tedirgin olurum.	O	O	O	O	O
	Suriyelilerin toplumsal sorunlara yol açtığını düşünürüm.	○	○	○	○	○
Reddetme	**Suriyelileri dışlarım.**	O	O	O	O	O
	Suriyelilerden nefret ederim.	○	○	○	○	○
	Suriyeliler ile karşılaştığımda öfkelenirim.	○	○	○	○	○
	Suriyeliler ile aynı ortamda bulunmam.	O	O	O	O	O
	Suriyelilere selam vermem.	O	O	O	O	O

Lütfen aşağıdaki ifadelere uygun gördüğünüz şıkları işaretleyiniz.

1. Dini inançlarım muhtaçlara yardım etmemde etkilidir.

(a) Her zaman **(b)** Çoğu zaman **(c)** Bazen **(d)** Nadiren

(e) Hiçbir zaman

2. İbadet ederken kendimi Allah'a yakın hissederim.

(a) Her zaman **(b)** Çoğu zaman **(c)** Bazen **(d)**Nadiren

(e) Hiçbir zaman

3. Din, hayatın anlamını kavrama ve hayatta karşılaşılan sorulara cevap bulmada yardımcıdır.

(a) Tamamen katılıyorum (**b)** Katılıyorum **(c)** Kararsızım **(d)** Katılmıyorum **(e)** Hiç katılmıyorum

4. Sosyal problemlerle (ailevi problemler, geçim sıkıntısı vb) ilgili çözüm yolları ararken dini inançlarınızın rolü olur mu?

(a) Her zaman **(b)** Çoğu zaman **(c)** Bazen **(d)** Nadiren

(e) Hiçbir zaman

5. Kur'an-ı Kerim'i, Arapçasından veya Türkçe mealinden ne sıklıkta okursunuz?

(a) Her gün bir miktar okurum

(b) Çoğu zaman okurum

(c) Bazen okurum

(d) Nadiren okurum

(e) Hiç okumam

6. Beş vakit namaz kılmayla ilgili davranışınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?

(a) Her zaman **(b)** Çoğu zaman **(c)** Bazen **(d)** Nadiren

(e) Hiçbir zaman

7. Sağlığınız elverdiği sürece Ramazan oruçlarını tutar mısınız?

(a) Her zaman **(b)** Çoğu zaman **(c)** Bazen **(d)** Nadiren

(e) Hiçbir zaman

8. İbadetlerinizi gereği gibi yerine getirebilmek için sahip olduğunuz bilgi düzeyini nasıl buluyorsunuz?

(a) Çok İyi **(b)** İyi **(c)** Orta **(d)** Zayıf **(e)** Hiçbir bilgim yok

9. Dini inançlarım gereği doğru söylemeye gayret ediyorum.

(a) Her zaman **(b)** Çoğu zaman **(c)** Bazen **(d)** Nadiren

(e) Hiçbir zaman

10. Dini inançlarım gereği komşularıma iyi davranıyorum.

(a) Her zaman **(b)** Çoğu zaman **(c)** Bazen **(d)** Nadiren

(e) Hiçbir zaman